

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Tartalom

- 3 Kovács István: A be nem telt idő; Csillagkép; Ikon *(versek)*
- 5 Esteban Zazpi de Vascos: A láma és a juh; A patkányok és a zongora;
A béka meg a bagoly *(versek)*
- 10 Balla D. Károly: Jégárban; A kezdetek fele; Álló vonaton *(versek)*
- 12 Bogdán László: Végjáték Alexandriában *(regényrészlet)*
- 22 Aletta Vid: Megint; Utcarészlet; A tárlat *(versek)*
- 24 Mogyorósi László: Két szonett-parafrázis elválásra *(versek)*
- 25 Szentfi Ernő: Munka közben; Irányított érdeklődés;
Az asztaltól az ágyig *(versek)*
- 27 Tóth Ferenc: Az Író és a Sánta Ördög *(regényrészlet)*
- 35 Szilágyi András: Szétsikolyozzák; Medrem halott párja;
A bennünk kibontott *(versek)*
- 38 Weiner Sennyey Tibor: Versek a kisházból; Spirituális ének *(versek)*
- 40 Nádasy Ádám: Embertársaim; Nem lehet addig *(versek)*
- 42 Balázs Attila: Számmörtájm (lávsztori) *(próza)*
- 47 Tamás Tímea: Élettér I.; Érzelmes elbocsátás *(versek)*
- 49 Orcsik Roland: Mikor csattan; Vándor a sámlyn; Záróra *(versek)*
- 51 Cseh Katalin: Elidegenedés; Életkép *(versek)*
- 53 Karafiáth Orsolya: Transzfer *(vers)*
- 54 Szilágyi Aladár: A Verità vándorai *(regényrészlet)*
- 60 Szűcs László: Csenddé lett; Ipari park *(versek)*
- 61 Gittai István: Lírai flört; Rulett; Eufória nélkül *(versek)*
- 63 Kinde Annamária: Versek az árkosi parkból *(versek)*

Műhely

- 65 Ménesi Gábor: „Csak az történt meg, aminek a történetét megírták”
Bánki Évával beszélget Ménesi Gábor
- 72 Illia Mihály: Irodalmi ünnep
Találkozás egy emlékekkel

- 76 Tózsér Árpád: A lekötött kalóz
Naplójegyzetek 1997-ből
- 84 Ekler Andrea: „Új ábrákkal” azok a régi könyvek
Utószó helyett – gondolatok Kovács István: Az idő torkában című kötetének válogatása közben
- 88 Csehy Zoltán: Párhuzamos világok poétikája
Gondolatfutamok Janus Pannonius két Vitéz Jánosról írt epigrammájáról
- ***
- 92 Buzás Gergely: A reneszánsz építészet Magyarországon
- 98 Cs. Tóth János: Kép és zene egy tételben
Lonovics László Zenei inspirációk című kiállítása
- Figyelő*
-
- 101 Borcsa János: A számadó és visszapillantó költő
Bogdán László: Szindbád a taligán
- 103 Farkas Wellmann Éva: Az átjárhatóság közegei
Bogdán László: Hutera Béla utolsó utazása
- 106 Darvasi Ferenc: Osztódással szaporodó
Prágai Tamás: Pesti Kornél
- 109 Olasz Sándor: Útban Kosztolányihoz
Nagy Gáspár: Sárfelirat
- 112 L. Varga Péter: Érzéki észlelés – esztétikai tapasztalat
Nádasdy Ádám: Az az íz
- 115 Pálfi Ágnes: Nem vs. igen
k.kabai lóránt: hiba nincs

E számunkat a Reneszánsz év alkalmából Bagyinszki Zoltán és Buzás Gergely a magyar reneszánsz építészetéről készített megjelenés előtt álló albumának alkotásaival illusztráltuk. A borító 2. oldalán Fadrusz János kolozsvári Mátyás király lovas szobra részlete látható.

Kovács István

A be nem telt idő

Vannak,
akik alkonyatkor
a szemétként
konténerbe dobott
századokon át
farkasvakon is
a kezdetekig látnak.
A halál guberáló angyalainak
mozdulatai nyomán
darabokra tört
áldások és áldozatok,
tettek és jócselekedetek,
gondolatok és mulasztások...
Az ébredés
egyszerre tesz
szabaddá,
rabbá.
Simítgasd ki a szárnyas kezekből
kihullott legendát,
ne csak a tenyértől szöghelyeset.
És felebarátaidat,
akik megrendülésedtől
életre kelnek,
ne engedd újra
szószékre – világmegváltónak,
máglyára – hitvitázónak,
virághantos vesztőhelyé
géppuskázható köztérre – tüntetőnek,
harctérre – hősnak,
árvaházba – megalázottnak,
s a ki tudja,
miért és hová,
de végül mégiscsak elindított
halálvonatra – kitaszítottnak.
Ne engedd őket
a jövő küszöbén túlra se,
ahol végső torra készülve
eszelős fényjelekkel perzselgetik
a koponya-kupolás mennyboltozatot.

Száműzött álmaikat
folytassák jelen időben,
sziklának vetett háttal,
a be nem telt idő
habprémes hullámaintól
újra és újra betakarva –
még itt a földön,
ha már-már odaát is.

Csillagkép

A kísértet-órán sápadt lélek
holdfénnel festett
álom is lehet...
Csillagkép-kalodájában
múlékony jelenvalóság
az Ismeretlen Mester...
Mindez
akár hullaházból,
akár szülőszobából nézed,
csak tiszta időben
látható...
a fölgyújtott égbolt
maradványain.

Ikon

Az alkotó mozdulat
egyszerre megfontolt,
s egyszerre a minden mindegyé,
mint a pallost és jogart
fekete háttere rabságában
aranyló bizonyossággal
és bársonyos kétellyel
tartó Királyé –
szemtől szembe
a bennünk Uralkodóval.

*FABULA RASAR**
Esteban Zazpi de Vascos

A láma és a juh

Egy balga birka
folyton folyvást
csak bégetett:
„Reggeltől estig
robotolok,
küzdök értetek,

a leghasznosabb
e nagy világon
én vagyok,
általam szerzik
a csobányok
a bő vagyont.

A tejem édes
gyapjam selymes,
írhám csuda,
ódát zengedez
bőrömről majd
a víg duda!”

Így dicsekedett,
ment a csacsi mögött
bután,
kérődzött rössel
a vezér kolomp
bűbúján.

„Mindez így igaz
– szólott a láma,
ki unta

*Rasar sponyolul azt jelenti, hogy súrol.

A fordító Ferenczes István megjegyzése: Hányódásai során, többszörös szökevény volta miatt, szerzőnk számos álnevet használt. Hol Esteban Pródigo, hol Esteban Zazpi de la Aitzgorri néven szignálta írásait. Máskor csak annyit firkantott alá, hogy Zazpi, Aitzgorri, don Esteban. Kezdetben azt hittük, hogy más szerzőkről van szó, de a kézzel írt szövegek grafológiai vizsgálata egyértelművé tette, hogy szerzőjük egy és ugyanaz. A pródigo szó tékozlót jelent, nincs különösebb relevanciája, de az Aitzgorri melléknév megerősíti szerzőnk baszk származását, hiszen a Baszk-hegység egyik vonulatának a neve. Valószínű, hogy ennek a környékről származott. Élete alkonyán szerzett műveit már végérvényesen Esteban Zazpi de Vascos y Aitzgorri néven jegyezte.

már a bégetést –,
téged visszhangoz
a lunka,

mész a csürhe közt,
ha kell
a szakadékba is,
terelnek kopók,
szamár vezet,
bunkó tanít,

így vagy hasznos,
a zabálás
legfőbb gondod,
még köpni sem tudsz,
bőrödből vágnak
majd bocskort...

Majd ha egyedül
maradsz,
ha bekerítenek,
csak a kés előtt
emeled föl
a fejedet!"

A patkányok és a zongora

Csatornák mélyén,
pincék szögletében,
patkányok népe
múlatott a mélyben.

Mocsokból, szennyből,
pince gyümölcsből
– bőven valának –,
álló napig dózsölt

a dícső banda,
nagy hordók legalján

seprő is maradt,
részegült sok patkány,

csupán vezérük
bírt, áskált tovább,
felfelé, padlón,
gerendán, falon át...

Így történt aztán
sötétlő éjszakán:
egy zongorában
ébredt a főpatkány.

Meztelen farka
meg alig mozdula:
hírtelen pendült
a zongora húrja!

Ugrott is legott,
lőn nagy riadalom,
ősi patkánytól
zengett a bimbalom.

Ám meghallották
a pengést odalent,
felcsődült csőstől
a patkánysereglet!

„Ó, mi gyönyörű
patkány szimfónia! –
nyalta a seggit
minden atyafia.

„Te vagy a zseni,
a legnagyobb művész,
concerto grossód
lobog, mint a tűzvész!”

Ez kellett neki:
dicshimnusz, glória,
sikerült száz hűrt is
szétszaggatnia.

Észre sem vették
a nagy vigalomba
roskad a ház is,
nemcsak a zongora.

A béka meg a bagoly

Nappal van, fényes,
fele sem tréfa,
öreg fa alatt
vartyog egy béka.

Azzal dicsekszik
a bugyuta léha,
olyan szöme van,
fellát az égbe:

„Ennél szöbbet
senki sem kíván,
elbűvöl mindent
a perspektívám!”

„– Mit ér a szárnyad,
két ökör szemed
– szólt a bagolyhoz,
brékelt, hencegett –,

ha csak lefele
nézel, te tollas,
ária helyett
huhogást bomlassz,

nem látsz csillagot,
tündéri kéket,
virágot lepkét,
megannyi szépet...”

„Várd ki az éjjelt
– szólott az uhu –,

bányasötétben,
akkor karattyolj,

mikor rád lobbanok,
akkor szólj vissza:
milyen is az a
hős perspektíva!

Rögtön kiköplek
rusnya cafrangot:
nem eszem jeget,
pláne varangyot.”

Egervár – várkastély

Balla D. Károly

Jégárban

Csak el ne menj a megváltás előtt,
mikor a jégen felrian a lomha
halál unottan álmatag hatalma.
Nyakadban átok, hű álcakendő,

neked bérli az erre járt idő,
hogy arcod üres helyét eltakarjad.
Már lassú árban víz alatt a falvak,
és kedvenc fád a sodrásban kidőlt,

de te csak nézd az élvezet dagályt,
az égre kémlelj tört jegek mögül,
s mikor a színre kékes fény vetül,

ne firtasd azt, hogy mért nevetnek mások.
Fogadd el azt, mi holtodig aláz,
– és fel is old, ha lesz maradásod.

A kezdetek fele

Rábízhatod-e magadat az ég
százezernyi szép kusza vonalára,
vagy óvakodj, ha gyors spirálok ága,
mint éhes törvény, úgy hatol beléd?

Csak várd, amíg a csábos csáp elér,
s a káosz rendje emel homlokára?
Vagy minden csillagkép halálos ábra,
s ahhoz, hogy rettenj, bármelyik elég?

Taszít vagy vonz a sejtelmes delej,
az ég alól kibújni nincs esélyed:
ahol most vagy, épp ott borul feléd.

Más nem tehetsz, csak vedd a fejed fel:
fölötted érnek össze mind a végek
s viselheted a kezdetek felét.

Álló vonaton

Hogy itt születél, véletlen lehet
– vagy könnyű kézzel mérte rád a sorsot
egy erre rendelt őserő, koporsód
is látva már a hús vizek felett?

Előtted futnak, ütköznek a gyorsok,
nyomukban ott a bárgyú képzelet
– és mint aki a révbe érkezett,
tovább nem pörget tiltó ujjon orsót,

fonál-halált a tűnt idő veled.
Túladsz a mán, a múltat elvered,
jövődre nem kapsz jó kamattal kölcsönt.

Felejtett álmok jönnek bőséggel
s kényszeredetten bár, a gyöngé reggel
letesz már arról: napvilágra költson.

Töröcsvár – lovagvár a Kárpátokban

*Bogdán László**

Végjáték Alexandriában

„Elbúcsúztunk a kapitánytól – folytatja Borges és kortyol már valószínűleg kihűlő kávéjából. Fintorog, Lídia eléri a mozdulatot, kisiet a konyhába és egy párolgó csészével tér vissza. Borges élvezettel szívja be a kávégőzt. – És, erre jól emlékszem, egy csütörtöki napon lehetett, május végén, megígérte, hogy ügyei elintézése után, amennyiben természetesen mi is készen állunk, ha nem vetjük meg hajóját, hiszen utazhatnánk luxushajón is, vissza is víz Lisszabonba. Megegyeztünk, hogy vasárnap reggel találkozunk a kikötőben. Bérkocsit fogadtunk s egy szállodába menve, csomagjainkat lerakva, azonnal küldöncöt menesztettünk Kavafisz lakására, szíves szóval érdeklődve, mikor és hol tudhatna találkozni velünk. Megírtuk azt is, hogy vasárnap reggelig maradunk. Megfürödtünk, átöltöztünk, levonultunk a szálloda bárjába, kávéért kértünk és a néhány napos angol és francia lapokat, de még jóformán el se merülhettünk olvasásukba, máris visszajött a küldönc, a költő levelével. Ma este, kilenc óra körül, találkozhatnánk, írta, kedvenc bárjában, amely lakásától sincs messze. Minuciózus aprólékossággal, térképvezetést is mellékelve, írta le, hogyan közelíthetjük meg, egyébként nem is oly távoli szállodánktól indulva, a bárt. Jöhetünk gyalog is, indítványozta, így legalább megismerkedhetünk a város esti életével, mely egészen más, mint a nappali, de rendelhetünk természetesen konflist, vagy taxit is, az utóbbi esztendőkből városa kiépült a tülekvésnek, ennek ellenére nem árt ha ügyelünk bizonyos dolgokra – pénztárca, óra, gyűrű, mert nagyon elszaporodtak a zsebtolvajok.

És addig? – nézett rám kíváncsian Fernando.

Talán sétálhatnánk – indítványoztam –, hogy érzékelhessük majd a különbséget a nappali és az éjszakai Alexandria között.

Így kerültünk az utcára, a forgatag lenyűgözött, hamar eljutottunk a bázárba is, egy vendéglőbe ültünk be s ebéd után elsétáltunk a Kavafisz által megjelölt bárba, beültünk a félhomályos szeparéba, elővettük füzeteinket, ceruzáinkat s jegyezgetni kezdtünk, ízelve a parázson főzött török kávé elmondhatatlan ízeit. Feltűnt, hogy Fernando ebéd után sem, most sem kért alkoholt. Sápadtak tűnt, ez talán a hirtelen elvonás következménye is lehetett, elvégre Karthágóig végigitta az utat a kapitánnyal, vagy egyszerűen félt, nehogy csalódjon benne a titokzatos Kavafisz, aki leveleiben már nem is egyszer biztosította barátságáról, de tudta, más a levél s más a valóság, amikor szemtől szembe kerülünk levelező partnerünkkel.

Miközben napi benyomásaimat jegyezgettem a városról, felfigyeltem egy, a teremben, tőlünk nem is oly távoli sarokasztalnál ülő lányra, fiúja, akit szédített, szembe ült vele, így az ő arcát nem láthattam, csak felnyírt tarkóját, és kockás zakóját, alacsony, nyeszlett alaknak tűnt. A lány viszont gyönyörű volt és bővölte. Látszólag tudomást sem vettek a külvilágról, elmerülnek egymásban, szinte szikrázik körülöttük a levegő. Egy pillanatra szembenézek a lánnyal, fekete szeme kerekre tágul, elnyeléssel fenyeget, aztán megrebben a szeme, finoman mosolyog. Kedvetlenül fordulok el, elképzelem a lányt öregén, bibircsókkal az állán, kövéren, ami igazán nem ritkaság erre felé, ahol Afrika minden pillanatban érintkezik Európával, de semmit nem tudnak kezdeni egymással, keverednek is, meg nem is, de mindenféleképpen hatnak egymásra, a különbözőségek nevetségesebbek-e vagy az, ha megpróbálják utánozni egymást, asszimilálni egymás szokásait, értékeit? – nem tudni, mindenesetre telítve van a város levegője titkokkal, s mint valami láthatatlan, kisérsései fertőzés, feltartóztathatatlanul terjed a

* Szeretettel köszöntjük a hatvanéves szerzőt, a 2007. év Bárka-díjasát! (a szerk.)

melankólia. Megpróbálom elképzelni Kavafiszt, a különös város, köztisztviselőben álló tekintélyes, öreg költőjét, amint tógaszerű köpönyegét összehúzza magán, fázósan lépeget, a tekergőző, labirintust formázó utcákon. Ha reggel van, nyilván a hivatalába. A család elszegényedése után – mesélte Fernando, még a hajón, az addig különösebb anyagi gondok nélkül élő, serdülő éveit Londonban töltő nagyra hívatott ifjú, feladva hiú, nagyralátó, telhetetlen álmait, arra kényszerült, hogy Alexandriába költözve, a város angol vízgazdálkodási vállalatának tisztviselőjeként tevékenykedjen. De ezeknek az időknek már vége. Találkozásunk történetének idején, már késő öregkorában, jól megérdemelt nyugalomát élvezi, azt, amelyre szerepverseinek hősei mindhiába áhítoznak, s ami sokáig számára is elérhetetlen vágyálomnak tűnik. Nyugdíja és megtakarított pénze lehetővé teszi számára, hogy megszabadulva a hosszú élete során egyre terhesebb hivatalától, létét teljes egészében a költészetének szentelje. Nyugtalanak tűnik. Ebben a pillanatban egyik különös versének sorai villannak fel, a vers – amelyet Fernando szintén lefordított – Theodotoszról szól, a görög rétorról, forrása szintén Plutarkhosz nagy műve. A görög rétor javaslatára ölték meg Krisztus után, 48-ban, az elvesztett pharszalszi csata után, az Alexandriába menekülő Pompeiust, s ő vitte el a római vezér levágott fejét Caesarhoz. Igen, egy májusi estén – most kedvenc törzskávéháza felé tart. Nem fogadták úgy, ahogyan elvárta, menekülni kényszerült a császár bosszúja elől, de később, a Caesar meggyilkolása után, Brutus rátalált Ázsiában a közutálatnak örvendő egykori rétorra és kegyetlen kínzások után ölette meg. A vers átkel az évszázadokon, s arról szól, hogy zárt és prózai, látszólag csendes életében sem ülhet senki nyugton, hiszen a borzalom bármikor újra megtörténhet, talán épp most lép be valamely szomszéd házba láthatatlanul, testetlenül Theodotosz s az asztalra teszi valakinek (vajon kinek?) a levágott fejét... Megborzongok. Ellenőrzöm még nagyapámtól Borges ezredstől örökölt zsebórám: nyolc óra van, hamarosan érkeznie kell vendéglátónknak. Éneklő lépteiben – csak képzelet, mi? – vágy lüktet, szenvedély. Felugrom, kisietek az utcára s meglátom amint közeledik. Egy lámpa fénye hirtelen rávetül (átmenet nélkül sötétedik, a homály szobrai, mintha csak verseiből léptek volna elő, körülötte ólálkodnak), s egy életfogytiglani pillanatra kiemeli az arcát is a terjengő sötétségből. Betegesen sápadt, talán szenvedő, de az is lehet – Pessoahoz címzett utolsó leveleiben egyre többet panaszkodik rejtélyes betegségéről, amely elemésztí amúgy is fogyó életenergiáit – szenvedő arc, lehet éremre kívánczozna, de az is lehet árnyékba. Nem ismer meg, hogyan is sejtethi, hogy én vagyok az a rejtélyes és fiatal argentin költő, akivel találkozni szeretne, igaz el is fordulok, elhalad mellettem, néhány lépés távolságból követem. A kávéház ebben a kora esti órában még üres, a pincérek, szalvétával karjukon, mozdulatlanul állanak a fal mellett, egyikük, öregebb, hajlott hátú, bizonyára arab férfi, meghajol a költő előtt, s máris eléje teszi a párolgó, bizonyára méregerős feketét, egy pohár szódavizet s hozzá egy pohárka italt, grappát, netán whiskyt vagy abszintot? Kérésére az asztalára teszi az esti lapokat is. A költő széthajtogatja az újságot, s szórakozottan tekintve a sarokba, észreveszi a lányt és a fiút, egymás tekintetének bűvkörében, látszólag tudomást sem véve a külvilágról, egymásban merülnek el, szinte szikrázik körülöttük a levegő. Az öreg költő ásít, kedvetlenül fordul el, ezt a pillanatot használva ki, végre belépek a bárba és odasétálok az asztalához. Riadtan néz ám, arca csak akkor derül fel, amikor bemutatkozom. – Milyen fiatal? – néz rám. – És Pessoa? – kérdezi fesztelenül. – Hol van? Fejével int, foglaljak helyet, de én nem ülök le, a szeparé felé mutatok. Fernando is észrevesz bennünket, feláll, meghajol és invitáló mozdulatot tesz a kezével. Felállunk. Kavafisz int a pincérnek, hogy hozza s a szeparéba poharait s az újságokat és bizalmasan rám támaszkodik. Így indulunk el a meghajló Pessoa felé. Érzem, hogy az öregember remeg, talán a láztól, talán az érzelmek rohamától. Kétségtelenül megkezdődik valami, aminek megjósolhatatlan a végkifejlete. Miután nekünk is hozat egy-egy pohárka whiskyt, koccintunk és Kavafisz mosolyogva fejtegeti, hogy a sors kifogyhatatlan

kegyelméből mindhármunk második anyanyelve angol, a költői verseny nyelvében – itt két-kedve pillant ránk s mintha valami gúnyos mosoly is átsuhanna az arcán, de lehet, hogy ezt én már csak képzelem? – meg is egyezhetünk. S abban is – utal Pessoa levelére –, hogy a versben, amelynek sem formája, sem terjedelme nem korlátozott, mi ez, ha nem a szabadság? – szerepelnie kell Alexandriának és a rózsának. Más megkötés nincsen. – És itt írjuk meg? Ebben a kávéházban? – kérdezi Pessoa kíváncsian. – Miért is ne? Délelőttönként igazán csendes hely. Ő úgy tervezte – néz ránk kérdően az öreg költő –, hogy holnap bemutatja városának nevezetes helyeit, már ami megmaradt belőle, hiszen tudjuk, hogy az ókor talán legnagyobb városát, balszerencsés története során, különféle seregek többször is felégették és földig rombolták. – Fölemeli a poharat, iszik egy kortyot és folytatja. – Szombaton tízkor pedig itt találkozunk és megírjuk a verseket. Azután pedig döntünk arról, hogy hol és mikor jelentetjük meg. Ő azt szeretné, ha megvárnánk a publikálással a közeledő halálát, amely, tévedhetetlenül érzi – néz komoran maga elé –, már nincsen messze. – Ő is – mondja fátyolos hangon, megrendülten Pessoa. – Akkor hát magánál hagyjuk a verseket, egy-egy írásos felhatalmazással, kedves Luis – fordul felém Fernando. – Maga döntheti el, megjelenteti-e és mikor?

Akkor este Kavafisz is elbűvölően kedves volt, megvallotta nagyon kevés versemet sikerült megszereznie, de ezekből is valami számára ismeretlen s mégis ismerős mélabú sugárzott, a végtelen mezősségek, a pampák hangulata... Buenos Aires is érdekes város lehet – mondotta eltűnődve, majd Fernando felé fordult. – Pessoatól is keveset ismer, hatalmas spanyol nyelvű művéből szinte semmit, kizárólag csak angol nyelvű szonettjeit olvasta és az angolra fordított verseit. Mindebből következik – mosolygott, félrehajtott fejjel, szeme a sarokban ülő, egymást az asztal alatt felhevülten simogató párra tévedt –, hogy önök kedves barátaim, előnyben vannak velem szemben, hiszen jobban ismerhetik az én jelentéktelen verseimet, de ez... Nem fejezte be a mondatot, észrevette, hogy én is oda-odapillantok az asztal alatt már felhevülten egymást simogató párra, s keserűen mosolygott. – Igen a fiatalság – mondotta lágyan s hirtelen döbbsentem rá, hogy a fiú boldog s rejtőzködő ifjúkorára emlékezteti, egy már elveszettnek hitt arcot idézhet fel a múltból. Tapsolt a lesben álló pincérnek, gyümölcsöket, narancsot, füget, banánt, datolyát, sajtot és számoszi bort rendelt. – Egészen különösek a Fernando angol szonettjei, ezoterikusak, enigmatikusak s mégis... És a heteronimái, az a sok alteregó, ami egészen egyedülállóná teszi költészetét!... Persze itt, Alexandriában, az isten háta mögött, én már aligha vállalkozhatnék arra, hogy megítéljem a mai lírát, főként két Európába szakadt amerikai, Ezra Pound és T. S. Eliot verseit olvasom, s nagyra tartom természetesen a nemrég elhunyt Rilke önmagában a teljességet sugárzó költészetét is. A mai francia, angol, orosz költőket sajnos már kevésbé ismerem... És maga, Luis, ahogyan hallom esszéket is ír, olvastam néhány részletet angolul az argentin tangóról szóló tanulmányából, melynek főként rejtőzködő ironiája ragadott el. Mondja, hogyan lehet egy olyan országban élni, amelynek nincsen történelme? – s mintha csak enyhíteni akarta volna szavai élet, hozzátette – hallom, foglalkoztatja a próza is? Ezért külön is csodálom, én is szerettem volna történeteket írni, egy regényt erről a bűnös városról, amelyhez zaklatott történelme során különösen kegyetlen volt a sors, amelynek hübrisze mindig is lenyűgözött, mint ahogy a város váltakozó évadai során itt lakók hihetetlen vitalitása, de soha nem tudtam rászánni magam erre a bennem állandóan alakuló, formálódó regényre. – A hajón is írt – kortyolt a borból Fernando és elismerően nézett az öregemberre. – Fenséges ez a bor. – És mi írt a hajón, kedves Luis? – nézett rám kíváncsian Kavafisz, s én zavartan kezdtem fejtegetni az aljasság világtörténetéről szóló könyvem sorskatalógusát, miközben a fiú és a lány összelelkezve mentek fel a kávéház nyikorgó lépcsőin az emeletre, ahol valószínű szobák várták a vállalkozó kedvű párokat. Akkor említette az egyre komorabb Kavafisz, hogy talán egy évtizede egy Brazíliában élő költő, bizonyos Ricardo Reis látogatta meg és Pessoa-ra hivatkozott,

de ő, ma sem tudja miért, még azt is letagadta, hogy nagyra becsült barátja nevét egyáltalán hallotta volna és kihívóan dicsérte a fiatal doktor verseit, aki feldúltan rohant el, s a másnapi, előzőleg megbeszélt találkozásaikra már nem s jött el. – Hogyan? – döbbsent meg Fernando. – Reis járt Alexandriában? Meglátogatott téged? – Hát ismered? – bámult el Kavafisz. – Hogyne ismerném, ő az én – kereste a szavakat, kortyolt poharából, arca kipirult a bortól, szeme lázasan csillogott – kedves tanítványom, bizonyos értelemben az én fiam...

Így ért véget az első este, másnap Kavafisz helyett – aki betegsége hivatkozva mentette ki magát –, titkára jött el a találkozóra, egy angolul kiválóan beszélő, magas, fekete fiatalember és konflissal jártuk körbe a várost, amely már csak régi történetírók leírásaiban él, az ókor csodálatos városát többször is lerombolták a hódítók, de valamiképpen mindig újjáépült, ha nem is a régi formájában. Igen, konflissal jártuk az utcákat, a fiatalember megmutatta a helyet, ahol a híres könyvtár állott, melynek felbecsülhetetlen értékű kéziratait nemcsak az arabok pusztították, mint régebben tévesen hitték, a könyvritkaságok főként a bizánci időkben szóródtak szét, s mindazt, amit a Serapeionba szállították át s mégiscsak megmaradt, Theophilos pátriárka parancsára semmisítették meg elvakult hívei, esztelen dühükben, mint a pogány korokra csábító emlékeket. A fárosz sem a régi! – magyarázta, amikor Kavafisz levelére hivatkozott s a gyanakvó örök beengedtek a Fárosz szigeti erődítménybe, és kifulladásig értünk a felső szintre, ahonnan látszott a háborgó tenger. – Ez az újat 1842-ben, a régi, híres torony romjai helyére épült erődben emelték, 55 méter magas és fénye mintegy harminc kilométerre látszik el, mutatva az utat a tévelygő hajósoknak. Csak megjegyzem, hogy a régi, még I. Ptolemaiosz idején, Sostratos tervei alapján épült fárosz 160 méter magas volt s fénye ötven-hatvan kilométerre is ellátszott. Kimentünk az erkélyre, bámultuk a tengert, majd körbesétálva, a várost. A templomok, mecsetek, zsinagógák jellegzetes épületei, a még arabok emelte másfél évezredes fal, ég felé törő tornyai és bástyái szikráztak a fényben. – A mai Alexandrát Mehemed Ali építette újra, lovas szobra látható a város legnagyobb, konzulokról elnevezett terén. Múzeumokba mentünk el, templomokba tértünk be, mindez egyetlen szédült körforgásban egymást sokszorozó és megsemmisítő emlékké állott össze – néz ránk bocsánatkérően Borges. – Semmire sem emlékszem világosan, csak a katasztrófákat valamiképpen túlélte hatalmas, vörös gránitból épített oszlopra, amelyet Diocletianus tiszteletére emeltetett egy Pompeius nevű római konzul, ma is Pompeius oszlopának nevezik, s amelyre a várost ostromló, majd elfoglaló Napóleon parancsára rávésték azoknak a katonáknak a nevét, akik 1779 július másodikán estek el, a város ostroma során és az oszlop körül vannak eltemetve. A bőséges estebéd után Pessoa, aki ezúttal elhárította a bort és szódavizet ivott, a halottak városáról, a hírhedt Nekropoliszról érdeklődött, amely hajdanában – vette át a szót a sápadt fiatalember –, szinte áttekinthetetlen labirintusként terült el a város alatt, és a legenda szerint egészen Kleopátra fürdőjéig ért. A bátor királynő, gyertyával a kezében sokszor leereszkedett a holtak útvesztőjébe és a holtak szellemeivel társalgott, de az ostromok, dúlások során a föld alatti város részben beomlott, a várost elfoglaló arabok pedig gondosan eltüntették a lejáratokat, babonásan rettegtek a holtak földalatti sírkamráitól, amelyek sokak szerint ma is megvannak még és a homályba burkolózó Nekropoliszban, az alvilág bosszúálló árnyai várják a betolakodókat. – Pessoa rámeredt, elsápadt s előhúzva nevezetes, bőrkötéses füzetét jegyezgetni kezdett, mi pedig az ifjú kalauzunkkal, a bápulthoz sétáltunk, hogy ne zavarjuk őt, whiskyt rendeltünk s akkor vallotta meg a titkár és tanítvány, hogy a Mester – célzott Kavafiszra – igen beteg, elhalasztotta régóta tervezett európai útját is s az is csoda, hogy ebben a hanyatló állapotában, amely természetszerűleg depresszióval is párosul, egyáltalán fogadott minket. Ez annak tulajdonítható – súgta meg bizalmasan –, hogy Pessoa urat a legnagyobb élő költőnek tartja és önről is sok jót hallott. De arra kér engem, hogy minderre, Kavafisz betegségére, hulló mélakóros hangulataira legyek tekintettel s esetleg közöljem

mindezt Pessoa úrral is. Rágyújtottunk egy szivarra, Fernando, ellenőriztem, fáradhatatlanul írt, a titkár később, elnyomva a havannát, zavartan elbúcsúzott, kérjek elnézést Pessoa úrtól is, suttogta bocsánatkérően, akit nem akar megzavarni, de sürgős teendői elszólítják. A program, mondta még, természetesen nem változik. Kavafisz tíz órára várja önöket a törzskávéházában, ahol tegnap is találkoztak. Még kértem egy whiskyt, s visszasomfordáltam asztalunkhoz, Pessoa rendíthetetlenül írt, így én is elővettem füzetemet s kezdtem kialakítani a holnapi versem szerkezetét. Hívószavakat jegyeztem fel, rózsza, fárosz, bástyák, árnyak, Nekropolisz s elhatároztam szonettet vagy szonetteket írok, akkoriban kezdett érdekelni ez a zárt, törékeny versforma. Késő este tértünk vissza a szállodába, Pessoa gondterhelten magába merült, egyetlen szót sem szólt, láthatólag valami erősen foglalkoztatta, de ebbe nem akart még engem sem beavatni, kézfo-gással búcsúzott tőlem. – Akkor fél kilenckor találkozunk a reggelinél, szóltam utána, de nem tudom eljutottak-e egyáltalán tudatáig szavaim. Elalvás előtt egy Alexandriáról szóló útikönyvet lapozgattam, de hamar belealudtam, álmomban a Nekropolisz sírboltokat elválasztó utcáin bolyongtam, attól rettegve hogy a huzat kioltja gyertyám és sötétben maradok. Kleopátrát vártam, de a királynő nem jött, helyette Beatriz jelent meg, hosszú fehér ruhában, néhány centivel a föld felett lebegve közeledett, ruháját és hosszú haját libegtette a halottak föld alatti városába is betörő szél. Egészen közel ért hozzám, mégsem éreztem az engem mindig megvadító illatát, mely illat, valószínű titokzatos elixírjeinek, parfümjének keveréke lehetett, soha, egyetlen más nőn sem éreztem s ez az illat halálával örökre eltűnt az életemből, a sírba szállott vele. Az ajka mozgott, mintha mondani akart volna valamit, de hiába erőlködött, nem tudott megszólalni, a szél vagy a huzat elfújta a gyertyákat, ott maradtunk a sötétségben, éreztem simogató kezét az arcomon, de hiába nyúltam feléje, nem bírtam megérinteni, kezem a semmibe markolt, mintha Beatriznek, imádott szerelmemnek egyáltalán nem lett volna teste, noha éreztem érintését. Mindez félelemmel töltött el, menekülni szerettem volna, borzongtam, de Beatriz ujjai acélkapocsként fonódtak a csuklómra s nem engedtek elmenni. Hirtelen pillantottam meg a távolban egy közeledő alakot, kezében gyertya pislákol, de fénye nem volt annyira erős, hogy megvilágíthatta volna a közeledő arcát. Beatriz hirtelen engedett el, utána kaptam volna, de eltűnt s a derengésben lassan kibontakozott Rita, hosszú, vörös ruháját combjai közé csavarta a huzat. Ő sem tudott megszólalni, közvetlen közlőrl nézett rám, az ajka mozgott, mintha imát mormolt volna, éreztem amint könnyű kezével, féltőn keresztet rajzol a homlokomra, de hiba próbáltam megérinteni, mintha megint a semmibe markoltam volna, neki sem volt teste. A szél erősödött, vacogtam, összeverődtek a fogaim, s ezért csak későre vettem észre, hogy Rita a levegőbe emelkedve tűnik el. Már hiába kapkodtam utána, akkor sem érhettem volna el, ha egyáltalán lett volna amit elérnem, ha lett volna teste. Így maradtam végzetesen és végletesen magamra a halottak városában. Mintha valamiképpen annak is tudatában lettem volna, hogy mindez csak álom s előbb-utóbb felébredek, de az ébredés késett, körülöttem imbolygó gyertyafények tűntek fel, de a gyertyákat nem fogta kéz, testetlen árnyak kavarogtak körülöttem, őrült körtáncban. Egyszerre nem érintettek meg, de egyre szorosabbra vonták a kört, ráadásul valami bizzar mormogásszerű hang is hallatszott s egyre erősödött, mintha az alvilág ismeretlen fenevadjai közeledtek volna. Ekkor éreztem arcomon az első érintést, mintha hullók mázskáltak volna az arcomon, rázkódtam össze az undortól, s igyekeztem elhúzódni a láthatatlan démonok elől, de nem tudtam megmozdulni se, szörnyű akarat nyugózott le, miközben a gonosz lelkek vihogva tapogattak. Istenem, segíts – fohászkodtam, de erre hátam mögöl röhögött fel egy ismeretlen kísértő. – Ne reménykedj, te álszent farizeusz! – mondotta tagoltan spanyolul, enyhe mexikói akcentussal. – Itten nincsen a te istenednek hatalma...

Mégiscsak lehetett, mert amire a kutyafejű szörnyetegek viczorogva megjelentek, felriadtam. Hajnalodott. Kábán állottam a zuhany alá, egyre az álom bizzar képei tértek vissza,

borotválkozás közben is a tükörben a gyertyákat tartó testetlen árnyak imbolyogtak, meg is vágtam magam. Amire elkészültem s lementem a szálloda vendéglőjébe, Pessoa már ott ült az egyik sarokasztalnál s teáját kortyolgatta. Meglepődtem mennyire sápadt, milyen karikásak a szemei, keveset aludhatott. Amikor megkérdeztem, hogy van, megvetően legyintett – Az én koromban, kedves Luis – vigyorgott –, már minden nap ajándék. – Lány tojást rendeltem, pirítóssal, teát és kávé, közben, mintegy mellékesen rákérdeztem, hogy mit írt az este? – A tanulmányomat – válaszolt. – A bolsevizmus és a kereszténység kapcsolatáról. Már a hajón elkezdtem s be akarom fejezni, mielőtt visszatérnénk Lisszabonba. – S a vers? – érdeklődtem. – Az már készen van bennem – legyintett – Különben is, minden vers alkalmi vers, a költő is olyan, kedves barátom, mint a tolvaj, alkalom szüli. – Nevettünk.

Reggeli után még visszament a szobájába, én a hallban vártam rá. Fél tízkor indultunk. Gyönyörű, nyáriás idő volt, a tenger felől szél borzolta a fák lombjait. A nap tombolt.

Kavafisz elegáns sötét öltönyében, olybá tűnt, mint egy nyugalmazott püspöki helynök, már a törzsasztalnál ült, előtte figyelmeztetően villant meg egy üres papírlap. Mi is előszedtük fizeteinket, vendéglátónk kávé és számoszi bort rendelt és intett. A pincér hozta a bort, töltött, koccintottunk, ittunk és elkezdtünk írni. Amikor felhangzott a déli harangszó, Kavafisz ránk nézett. – Ön kezdi, Luis, ön a legfiatalabb – sóhajtott és hátradőlve töltött, koccintottunk, ittunk egy pohár bort és elkezdtem. – *Az alexandriai rózsza* – mondtam a címet és tagoltan kezdtem olvasni:

*A rózsza, amit először Caesar,
majd Antonius nyújtott át híven
Kleopátrának, égővörösén
fénylik. Nem akar múlni ama nyár.
A pillanat, míg sorsuk eggyé válik,
nem múlik el. Itt ragyog. Megigéz.
Magában is tökéletes egész.
Nem tudhatni még melyikükre vágyik
a szép királyné? Arca tűnékeny.
Aztán hirtelen esik szét a szcena,
színpad tűnik fel, fürdő, aréna.
Szemében – kék? – ott bujkál az éden.
A két római merev kőszobor.*

Csend lesz, meglepetten bámulnak rám aztán Kavafisz elmosolyodik és teli tölti a poharakat és én diadalmasan mondom az első szonett utolsó sorát:

S a szenvedélyük ma is elsodor.

Aztán, kortyolva poharamból, mert úgy érzem kiszáradt a szám, elkezdem a második szonettet:

*De hárman együtt soha nem lehettek,
csak a nő volt azonos, s a város.
Megfelelő díszlet az elmúláshoz.
Vezérek voltak. Mégis mit hibettek?
Hogy a pillanat örökkévaló?
Kleopátráról le hull a lepel,
míg az éjszaka örvényeivel*

*bűvöli őket? Kinn nyertett a ló,
megérezve, hogy a vég közelít.
Mozdulataik halójában a
szirmok bűvölték őket. A csoda.
Nem hallották a rém lépéseit,
amíg kigyúlva ölelték a nőt,
a varázslatos testű szeretőt.*

Iszom még egy korty bort, ne legyenek kásások a szavaim s igyekszem tagoltan érthetően, de a vers sajátos, szándékosan széttördelt, széttartó fragmentumait eggyé szövő ritmusára is figyelve, folytatni a felolvasást, az utolsó szonettel. Közben érzékelem, hogy a szomszéd asztalnál lesben álló szekretárius előrehajol, láthatólag érdeklí a versem, nem akar elveszíteni egyetlen szót sem, a pincérek is megmerevednek a fal mellett, figyelmesen s kissé csodálkozva néznek rám, az utcáról behallatszanak a zajok, kocsik görögnek tova, asszonyok perlekednek, koldusok kántálnak, valahonnan távolról felhangzik egy lány dala, olaszul énekel a maga körül mindent felperzselő szerelemről, mintha előre alakítottam volna így az egészet, mintha szövegeim zenei aláfestése lenne.

*A vörös rózsza nem őrizte őket.
Tovább vándorolt. Milton kezében
is felragyogott, de észrevétlen,
hagyta el őt is, mint a szeretőket.
Paracelsus előtt is megjelent.
„A semmiből jött!” – tündökölt a mágus.
Házalt is vele, kótyagos zsibárus,
de ő se tudta igazán mit jelent.
Látta Blake is. Elisabethnek
Robert Browning térdén nyújthatta át,
megismételve a régi csodát,
amely után annyian epekednek.
Sóváran vágnak rá, de mindhiába,
hiszen visszatért Alexandriába.*

Elhallgatok. Az éneklő lány is, mintha összebeszéltünk volna, most fejezi be az énekét, a kávéház ajtajában áll, szőke, vékony látomás, fehér ruháját libegteti a szél. A szepareből fekete fiú rohan ki, térdre hullva csókol kezét, az elvörösödő lány felemeli, egy életfogytiglani pillanatra összesimulnak, a fiú karját nyújtva vezeti asztalához a közben kíváncsian minket nézegető vendégét.

A titkár feláll, meghajol és elkéri a kéziratot, hogy majd a végén, amíg mi beszélgetünk, legépelhesse a bár főnökének irodájában. – Erre azért is szükség van – magyarázza –, hogy mindhármunknak legyen példánya, hiszen a kéziratok, előzetes megegyezésünk értelmében hozzám kerülnek, én fogom őrizni őket s én döntök majd, ha az isten társaimat magához szólítja, az esetleges megjelentetésükről is.

A két idősebb költő egymásra néz, megvillan a szemük, eldől, hogy Pessoa folytatja a felolvasást. Iszik egy korty vizet és sápadtan kezdi el. – *Rózsák a halott városban* – mondja a címet, kívár, a teremben olyan csend van, hogy az ablaküvegnek csapódó, kiutat kereső legyek züm-mögését is hallani.

*Ez az esztelen, ősi szorongás,
ez a mélabú, ami évszázadok óta kísért,
s nemcsak a verseimben...
Mennyi verset írtam,
mintha versenyezni akartam volna,
elfuserált öttusázó.
Mennyi hiábavaló ritmus,
mennyi fennhéjázó rím,
parádézhassanak az ének!
Mennyi felesleges ének!...
S a rózsáról nem szóltam még soha,
egyetlen versemben sem tűnt fel a rózsza,
az éledező csoda, amint szirmaira hull
a hajnal gyöngye, a harmat
és feléled, kivirul, újjászületik,
Alexandriában épp úgy, mint akárhol.
Kleopátra kezében remeg,
könnyein át vöröslík győzedelmesen,
legyűri a melankóliát is
feltartóztathatatlan, bíborló fénye,
a tehetetlenséget, az ősi szorongást.
Kivirul a Nekropoliszban is,
fityiszt mutatva
a sírboltok között ólálkodó halálnak,
tévedjen csak el,
a holtak városának útvesztőiben.
Kinyílik, mint a sírokon, lovagló ülésben
szülő asszonyok öle,
fénylik az alvilágban is,
Orcus fekete virágai között is vöröslík.
Nem, nem titokban végbement csoda.
Szirmai peregnék, mint az olvasók szemei,
mint elfuserált éveim,
mint klepszidrában a víz,
sivatagban a homok.
Feléled az ének
labirintusában az ének.
Legyőzi a mélakórt,
mégiscsak legyűri ezt az esztelen,
megbénító, ősi szorongást,
ami ugrásra kész leopárdként várakozik a szívben.*

Törj szét, festett üveg szív.

Pessoa elhallgat, reszkető kézzel emeli szájához a poharát, kicsöppen a szóдавíz, rápillantok, s mintegy elismerésem jeléül, számoszi borral töltök tele egy üres poharat, öntudatlanul nyúl utána, szájához emeli, megissza, révetegen bámul maga elé. A titkár már mellette áll, ő is

sápadt, ő is remeg, talán az érzelmek rohamától, talán a láztól, talán a whiskytól, amit iszik, Remegnek a kezében Pessoa kinyíló, nevezetes füzetének a lapjai, elszállni készülő rózsaszirmok.

Kavafiszra pillantok.

Az öregember sápadtan mered ránk, jól láthatóan reszket a keze, remeg a sűrűn teleírt papírlap. Megnedvesíti száját egy korty borral és fátyolos hangon, szinte suttogva mondja be a címet. *A végzet játékai*, majd minden erejét összeszedve emeltebb hangon folytatja

Szerette. Pénze nem volt. Így kellett lennie.
Hogy mi okozta végzetét? Az álnok Kleopátra?
 Feslett kicsapongásai? Idült rejtőzködése?
Elpuhult. Elnehezedett. Fejét látta gurulni.
 Elhagyta és elforgott néhány körhinta év.
Izisz büvölte volna? Szeme vádlón meredt rá.
 Szédülten bolyongott. Vadonban. Sivatagban.
Több hetes tivornyák után ocsúdott fel. Hát vége?!
 Mindennek vége, mert a sors így rendelte? Feladja?!
Csatakat nyert még tegnap. Imádták katonái.
 Mesélték egyre szebb lesz. Hízott is pár kilót.
Parancsát lesik most is. Csak kardját kell kivonja.
 Hogy milyen elegáns lett. Öltözteti a másik.
Sírátták a palota asszonyai. Jajongtak.
 Verset nem mond. Nem is fest. A társaság központja.
Rájuk dörrent. Elég volt. Még egyelőre férfi.
 Hogy néha még fölnevet, de legtöbbször komor.
És ha legyőzetik is?! A sors elrendelése.
 Hogy csak a teliholdat nézgli elvesztem.
Nem patkányként menekül, de elhagyta az isten.
 És templomokba járkal. Nincs kedve semmihez.
Örök ellenfelét várja, Octavianust.
 Mert megunta életét. Lehet, hogy meg is nősül.
Mert őt csakis egy másik római győzheti le.
 Talán megkereshetné? Meg is vigasztalhatná?
De amikor hallotta, Kleopátra menekül.
 Szerelmük színterén. Az ötszögletű szobában.
Kardjába dőlt kevélyen. Nem volt értelme élni.
 Hát mindent kockáztatva elküldötte gyűrűjét.
Hozzá vitette magát. Karjai között halt meg.
 Hát utolszor találkoztak. Ölelte elvesztem.
Később a királynő is, mivel Octavianust,
 ha már elveszítette a szemébe tűnő édent,
nem tudta behálózni, a halált választotta.
 Athénba költözött, egy kövér kereskedővel.
*Sírköve rózsa nőtt ki. Bíborló, vörös rózsa.**

*A versben nem véletlenül feltűnik Álvaro de Campos Ez az ősi szorongás című versének néhány sora, Nemes Nagy Ágnes fordításában. A verset Somlyó György is lefordította.

A pincérek s a szeparéból a lány és a fiú lelkesen tapsolnak. A titkár remegő kézzel veszi át a lapokat, meghajol felénk gyors léptekkel tűnik el az iroda felé vezet folyosón, hogy legépelje a verseket. Mi szótlanul meredünk magunk elé, kiisszuk poharainkat, felemelkedünk és átsétálunk az utca másik oldalán lévő vendéglőbe. Megebédelünk. Közben a titkár visszatér a gépelt lapokkal, aláírja mindhármunkkal a verseink gépelt változatait és átadja nekem a Kavafisz kéziratát, a füzetemből s a Pessoa füzetéből gondosan kitépett lapokat s egy nagy sárga borítékot, amelyre ráírja, három költő és a rózsák, 1930. május 29. Itt is ismerhetik már, mert az öreg hajlott hátú pincér kérés nélkül is hozza a dupla whiskyt jégkockával. Kavafisz felemelkedik, s egészségügyi állapotára hivatkozva köszön el tőlünk. – Akkor, ahogyan megegyeztünk, – kedves Luis – mondja, hosszan rázva a kezem –, csak a halálunk után hozza nyilvánosságra. – Összeölelkezik Pessoa-ával, motyog valamit és titkár karjába kapaszkodva kimegy a vendéglőből. – Én még visszajövök – fordul meg az ajtóból a sápadt fiatalember.

Tényleg beteg – suttogja Pessoa és ő is felemelkedik. – Maga várja meg ezt a fiút, drága barátom – fordul felém és pénzt hagyva az asztalon, megfordul. – Megyek, mert be szeretném fejezni a tanulmányomat. A reggelinél találkozunk s onnan indulhatunk is a kikötőbe. Vár a vén kalóz.

Később visszajön a titkár, sétálunk a városban, elmondja, hogy Pessoa állapota egyre rosszabb, nagyon aggódik. Kimegyünk a kikötőbe, nézzük a tengert, a hajókat, egy matrózkocsmába térünk be, elmondja, hogy az öreg újból elhalasztotta régóta tervezett európai útját, készül a halálra. De egye többet ír, éjszaka gyertyafénynél írott verseit reggel gondosan elégeti. – Kár – mondom, mire a titkár elmosolyodik. – Amikor elalszik inasa kilopja a kéziratot, s lemásolva adja át másnap reggel nekem. Az eredeti elég, de a vers megmarad.”

Borges elhallgat, kimerülten kortyol a kávéjából, iszik egy pohár vizet.

„Másnap a kapitány már várt a kikötőben és kilenckor fel is szedtük a horgonyt. A sápadt, karikás szemű Pessoa-ával a fedélzetről néztük a távolodó különös várost. Elhatároztam, Lisszabonban megkeresem Ritát, megkérem a kezét, s ha igent mond, elutazunk valahova és távira tozok Beatriznek, hogy ne várjon Párizsban s hosszú levélben jelentem be a szakítást. Hát nem teljesen így történt. De ez már egy másik történet.”

Aletta Vid

Megint

A kő kövekre szóródik, s a tenger
úgy morgolódik, mint egy vén alak,
a környék egész bízató, s ha nem ver
bőrömrre karcos, délutáni nap

nyilván még visszaérek, még időben,
és nem zavar ki szállásadóm átka,
és London újra gáláns, régimódi
úrként karol belém, a félhomályba –

s miképp boltíves, tolvajlott szavak,
úgy hajlanak reám tegnap-tavak;
hogy érhet itt, a square-en más, egyéb,
mint Kosztolányi-, Dsida-vers – elég

valószínű, barátom, ah, barátom!,
és túl a mentét hordó szűk szobákon
hol nincs tovább, honnan elveszni kell,
most mind a minden fölött kóbor ágon

csapongó csendes, meztéllábú jel
leint: oké!, vagy mondjuk úgy: remek,
e tér kibír veled néhány telet!
S ha jön, ha hív, ha végre rámlegyint,

vállon ragad ki eddig egyre hátrált,
lábujjhegyen igyekszem majd megint
elfogni széles, lágy, sötét kabátját.

Utcarészlet

Pörögve hullnak mindenféle ágak,
és ezt még meg kell osszam, mert muszáj,
a fehér fény vakítva küzd magában,
hol szatír lépked már-már pongyolán.

„Hogy itt alant miféle lant dalolhat?” –
így érdeklődik egy kövér egyén.

Nekem terem a fenyveserdő, jól van,
de dal? de dal? elég majd, hogyha vén

s derűs ábrázat álcájával élek,
ha majd a kor lerágta két tüdőm,
elég lesz akkor integetni: ah, hah...
Ma még inkább fogom baseballütőm.

„Hol kéne mégis megmaradni? itt? ott?”
Nem ismerem többé szülőhelyem.
Forró choclet csurran, reptér, check-in desk
a föld fölött s még innen Istenen.

A tárlat

bevallom nem lettem mélyebb emberibb
egyik sem szemernyit sem derít
s hogy a természet kivel mit tehet
e kérdések téves üregek

nekem például nincsen nagy mosoly
a szám sarkában most sem s bár omol
köröttem néhány magasabb csoport
a félcipellő bokorba botolt

s a hajcihő helyett mi más a tárlat
vonatablakból kivágott virágzat
soklevelű lehetet vagy vidék
melyből marha szelídségem kilép

uram irgalmaz én is megbocsátok
egész helyes helyenként a homályod
és pásztortáskát csörgetsz s még lehet
egy jobb napon hinni fogok neked

Mogyorósi László

Két szonett-parafrázis elválásra

[Shakespeare MMVII.]

Az vagy nekem, mi testnek a kenyér,
és ez a test örökké éhes;
az étket, ami ajkamig sem ér,
megmérgezte a diabétesz.

Boldogtalan és borús az elmém,
még jó, hogy az idő mindent eltemet;
tudatom mélyére süllyedsz, serény
férgeseknek jól, mint én soha, veled.

Neurodermatitis gyerekeknek
adtál csokit, s feledve holnapot,
habzsoltam, s hagytam, hogy kisebesedjek,
s már pillantásodtól is *sorvadok*.

Mint ép férfi, aki a vágytól beteg,
nem lakathatom jól torz éhségemet.

[Petrarca: Ti boldog...]

Ti boldog lények lent a föld alatt,
kik érintitek szendergő madonnám,
s ő mindannyiótokat jóllakat,
mint Krisztus, szép testéből adakozván.

Én életteretlen voltam. Elhagytam.
De nektek magát kéjesen kínálja,
hogy átjárják testét perverz rajok.
Nekem elég lenne már pillantása.

Most már tudom, az öröklétre hajt,
magát öntudatlan versbe rántva,
nagyon szerettem ezt a lenge csajt,

ki kész volt e végső bujaságra,
hogy féltékenyebb legyen, mint mikor
éltében boldog füveken tiport.

Szenti Ernő

Munka közben

Ha dolgozol, felhőtlen legyen
kötődésed az anyaghoz.
Munka közben figyelj arra is,
mit lök ki magából a fáradtság,
s mit vall sajátjának a lemenő nap.

Akképpen forgasd a szavakat,
miként az egymást váltó divatok
forgatják egyre sebesebben
a megállíthatatlan mókuskereket!

Csak sejteni lehet az égbolt
és a levelüket hullajtó fák alapján:
hányadán is áll önmagával a természet.

Ha jól megy sorod, akkor azért,
ha meg léted a vergődések
véget nem érő sorozata:
akkor meg azért kell,
hogy szóvá tedd önmagad.

Ha közeledsz felé, és ő fut előled:
beszakad a pillanat alatt a jég.
Ha futsz feléje, és ő meg rohan feléd:
te már nem az vagy,
mint annak előtte voltál.

Irányított érdeklődés

Most pedig megállsz,
s addig itt maradsz:
míg ki nem fehéredik
az égboltból lecsüngő csönd.

Most pedig ígéretet teszel rá,
új poszton játszatód
formába lendült gondolatodat,

s támadóbb szellemű játékra,
buzdítod érzékeidet.

Most pedig láss hozzá
nézeteid simábbra csiszolásához!
Mondj le mások utánzásáról,
s amennyire futja erődből,
okulj az elkövetett hibákból!

Ráesteledett a szóra a mondat.

Az asztaltól az ágyig

Innentől kezdve a fehér
a feketéhez tartozik.
A pillanat legkisebb testvérét is
engedd szóhoz jutni!

A helyzet komoly.
Az indulástól
a megérkezésig, rémes.
Míg az asztaltól eljutsz
az ágyig, addig biztos,
hogy érvényes.

Köszönet érte:
szabaddá tetted magad
a szabadság számára.

Ennél ő jobbat tud:
Hozakodj elő azzal
a metaforáddal, amelyiken
egyszer egyszerre
két éjszaka csüngött.

Lám, lám, a nagy összeborulás
sem tudta megelőzni a bajt.

Már elfelejtetted a pormacskák
feje fölött meghozott döntést?

„Az Év Irodalmi Alkotása” Szlovákiában 2007-ben¹

Tóth Ferenc

Az Író és a Sánta Ördög

Éjfél ütött az óra. Asmódi kimászott a monitorból és leült a billentyűzet szélére. Igazából nem nagyon szerette az ilyen műanyag dolgokat: nagyon kopogtak rajta a patái. Egy kissé megigazgatta a szarva tövéénél burjánzó sűrű fekete gubancot, aztán végre nekilátott, hogy alaposabban szemügyre vegye a környezetet.

Az Író ott ült, tőle vagy negyven centire és egyelőre kidülledt szemmel bámult. A helyiségben az Írón, íróasztalán meg a számítógépen kívül mindössze tengernyi könyv volt. Ja és egy csikkkel teli hamutartó meg a szokásos, rengeteg színes címkés palack az egyik sarokban. Ugyanott, félig elrejtve mintha egy hasiszipa is állott volna.

– Na, megint egy értelmiségi – sóhajtott Asmódi. Aztán megköszörülte a torkát. – Khm, khrrm. A fene egye meg! Ha ötszáz évnél többet alszom, mindig elmegy a hangom.

Az Író még mindig düllesztette a szemét, de azért mintha már kezdett volna magához térni. Hisz Író volt! A szokatlan, csodálatos, vagy éppenséggel ritkán előforduló, esetleg titokzatos dolgok mágikus erővel vonzották. Asmódihoz hasonlóan ő is megköszörülte a torkát, aztán, kissé még reszketeg hangon, feltette a kérdést:

– Őö... akkor most tulajdonképpen mi is történik?

Asmódi újfent sóhajtott.

– Először is, ha megengeded, tegezek. Különböztetve egyáltalán nem érdekel, hogy megengeded-e, vagy sem. Két és fél milliárd évvel idősebb vagyok, és ez feljogosít rá. Na szóval: nevem Asmódi, pontos pokolbéli besorolásomnak utánanézhetsz némely ókori szerzőnél, mondjuk Agrippánál, esetleg a Salamon Kulcsában. Bizonyos erősen véletlenszerű események hatására megjelennek azoknak, akik, még ha öntudatlanul is, de megidéznak.

– Ja – mondta az Író értelmesen. – Le Sage... A Sánta Ördög.

– Ja – mondta ingerülten Asmódi. – Ja, ja. Roppantul örülnék, ha nem céloznál testi fogyatékságomra. Egy íróembernek különben is, még a szokásosnál is érzékenyebbnek kellene lennie, vagy mi a túró. Elnézést, elnézést! Ha ingerült vagyok, mindig átmegegyek szelengbe.

– Bocsánat – mentegetőzött őszintén az Író. Kezdte magát jobban érezni. A Sánta Ördög, hű. Ez már valami.

– És tulajdonképpen mit csináltam, hogy megjelentél? – kérdezte kíváncsian. (Hiába, na: Író volt.)

– Nos, egy különös véletlen folytán pont azt a hatszázhatvanhat betűt illetve jelet ütöttem le számítógéped billentyűzetén, amelyek egymásutánisága szigorú béklyóimat feloldja.

– És...

– Meg ne kérdezd! – emelte fel Asmódi tiltóan hosszú karmos, szőrös kezét. – Különböztetve mit fítorogsz, ha szabad érdeklődnöm?

– Mintha... valami égne itt – mondta bizonytalanul az Író. Asmódi legyintett.

¹ „Az Év Irodalmi Alkotása” pályázatot Szlovákiában élő alkotók számára a Szlovákiai Magyar Írók Társasága hirdeti meg 2006 óta. A pályázatra benyújtott, jelíggel ellátott szépirodalmi alkotások közül az irodalomkritikusokból álló zsűri (Csanda Gábor, H. Nagy Péter és Keserű József) Tóth Ferenc alkotását ítélte a legjobbnak.

– Csekély és jobbára észrevehetetlen testi hibám mellett a kénközszag az, ami lerázhatatlanul hozzám tartozik. Megszokod. Le Sage is megszokta, és sosem hánytorgatta föl. Igazi úriember volt. Az Író újfent elnézést kért. Kissé hülyén érezte magát, amiért mentegetőzni kényszerül egy kistermetű, sánta, kénközszagú micsoda előtt, amely a billentyűzetén ül, de a távolban azért már kezdtek felsejleni a lehetőségek.

– Szóval, akkor most teljesítéd minden kívánságomat?

– Úgy valahogy. Lehetőségeim persze egy bizonyos ponton túl korlátozottak, de egy magad-fajta halandó számára gyakorlatilag kimeríthetetlenek. Szóval, kissé mohónak, ámbátor érthetőnek tűnő kérdésre felelve: valóban, olybá vehető, hogy minden kívánságodat teljesítem.

– Akármeddig?

Asmódi végre nevetett. Igazából kedvelte az embereket. Tetszett neki, hogy mindig mindent egyszerre akartak. Lehetőleg azonnal. Ez olyan kellemesen ördögi tulajdonság. Hiába, na: mindig látszani fog, hogy az Úr nemcsak fényből, hanem sárból is gyúrta őket.

– Nem, akármeddig azért nem – válaszolt, még egyet-kettőt kuncogva. – Megbízásom pontosan három napra szól. És ne feledd, hogy a kakaskukorékolás inaktivizál. És éjfélnél hamarabb nem jelenhetek meg, természetesen.

– Értem – bólintott az író szándékos visszafogottsággal, mert nem akart túl telhetetlennek látszani. (Noha az volt.) – Kezdetnek mesélhetnél valamit, mondjuk, arról, hogy hogyan éltek ti, ördögök, odalent, és hogy tulajdonképpen mit csinálsz két megidézés közt, meg hogy...

Asmódi ismét nevetett. Kezdte igazán megkedvelni az Írót. Emberek, emberek! Milyen kapzsis és milyen tudatlanok!

– Ácsi! – emelte fel a kezét. – Ilyesmiről abszolúte semmilyen információt nem adhatok. Ne is próbálkozz, kár az izé, a gőzért. Amit elárulhatok, az pont annyi, amennyit Le Sage-nak is elmondtam. Egy betűvel sem több. Nem hinnéd, hogy mennyi előírás köt minket. Pokoli bürokrácia, én mondom.

– Akkor viszont gondolkodnom kell – közölte az Író és kéjes ábrándokba merülve hátradólt kopott karosszékében. Persze ezt a széket is le fogja cserélni, de ez ráér.

Asmódi most sóhajtott még csak nagyot. Titkon azt remélte, hogy az Író kíván mondjuk pár tonna aranyat, vagy kacsalábon forgó gyémántpalotát platina ablakokkal, vagy valami egyéb hülyeséget, amit könnyen össze lehet dobni. Hát, nem úgy néz ki, hogy könnyen szabadul.

Hogy miért pont mindig neki kell értelmiségieket kifognia?

Mikor másnap éjfél ütött a közeli gótikus székesegyház hatalmas toronyórája, az Író már felkészülten várakozott. Kicsit átrendezte a szobát. Szerzett mécses, meg néhány vastag fagygyúgyertyát. Volt egy kis Michelangelo-Pieta gipszmásolata, azt diszkréten kendővel terítette le.

Asmódi mosolygott, miközben kimászott a képernyőből.

– Látom, készültél – jegyezte meg kedélyesen, s hangjában a gunyorosságnak igazán csak egy nagyon halovány árnyalata volt észlelhető. Az Író bólintott.

– A gyertya, meg a mécs, az mindig olyan hangulatos – fecsegett tovább az ördög. – A Pieta különben nem zavar. A papok olykor hajlamosak a túlzásokra. Az Úr manapság sokkal pragmatikusabb, mintsem azt az egyház szolgálai gondolnák. De ez most nem tartozik ide. Na halljuk, halljuk, miben lehetek szolgálatodra, ó, földi halandó?

Az Író bátortalanul megköszönte a torkát, majd, némileg zavartan, kibökte:

– Nos, én gondolkodtam... khm...

Itt egy kis szünetet tartott, mert egyszeriben belátta, milyen nevetséges kijelentést tett.

– Igén? – sugárzott Asmódi. – Remek!

– Na szóval – folytatta az Író kicsit mérgesen. És magában azt gondolta: „Szolgál, az rendben van, de ne gúnyolódjon.”

– Nos – érintette ujjhegyeit egymáshoz, ahogy azt egy filmben látta. – Mint nyilván észrevetted, Író vagyok.

Tartott egy kis szünetet, hogy időt hagyjon Asmódinak az esetleges csodálatra. De a Sánta Ördög csak kurtán biccentett. Az Író lendületesen folytatta.

– És gondolom, nem én vagyok az első író a történelem folyamán, aki észrevetted, mekkora szakadék tátong Művészetünk és a gyarló világ közönséges történései között.

Asmódi érdeklődően felhúzta összenőtt szemöldökeit. Nocsak. Ilyen még eddig nem volt.

– Folytasd – bátorította az Írót.

– Rendkívül sokat töprengtem rajta – folytatta az Író sietősen –, hogy hogyan tehetném még hatékonyabbá Művészetemet.

– Igen? – hajolt előre Asmódi érdeklődően. Az Író önkéntelenül is elfintorodott, de aztán észbekapott. Kénkö, hát kénkö. Egy ördög mégse lehet ibolyaillatú.

– És rájöttem – bökte ki az Író önelégülten. – Tegnap, miután elmentél, egyszeriben megvilágosodtam...

– Igen, ez Íróknál eléggé gyakori – szúrta közbe Asmódi és hangjában a gunyorosságnak ismét csak egy igen halovány árnyalata rezgett.

– ...rájöttem, hogyan lehetséges teljes alkotó energiámat írói mivoltom szolgálatába állítani. De ehhez szükségem van a segítségedre.

– Rendelkezz velem – vágta rá gyorsan Asmódi, mert már nagyon kíváncsi volt.

– A testi szükségletek! – kiáltott fel váratlanul az Író harsányan, hogy Asmódi összerezzen. Pedig amúgy eléggé szokva volt a zajhoz. Lánccsörgés, fogak csikorgatása, elkárhozott lelkek vonítása a külső sötétségben – mindezek az ő megszokott környezetében csupán háttérzajnak minősültek.

– Hogyhogy a testi szükségletek?

– Túl sok időt töltök evéssel például. Naponta akár két-három órát is. Szerinted nem felesleges ez?

– Most hogy mondod – ráncolta a homlokát Asmódi. – Bár meg kell, hogy mondjam, ez a megközelítés egészen újszerű számomra. Mondhatnám, hosszú pályafutásom alatt még nem is igen találkoztam vele.

– Ugye? – ragyogott büszkén az Író. – De meg tudod csinálni?

Asmódi egy kicsit hümmögött. – Hát nem egyszerű. De azért, azt hiszem, menni fog. Csak a tisztánlátás kedvéért: ha jól értelmezem szavaidat, azt szeretnéd, ha nem lenne többé szükséged evésre.

Az Író zordul bólintott. Tudta, hogy a világtörténelem fordulópontjához érkezett. Es ő mérészen vállalta a kihívást. Író volt!

– Csak az evés, vagy esetleg az ivás is zavar? – kérdezte kíváncsian Asmódi, végigtekintve a sarokban sorakozó színes címkés palackokon.

Az Író követte a pillantást, aztán legyintett. – Ugyan már... igazából nem is szeretem a piát. Az ízét se. A sör rém keserű, a pálinkától fáj a fejem, a bortól meg savam van. És mindegyiktől hányok. De tudod, a nagy írók mind ittak, akár a kefekötők. Így hát kénytelen vagyok én is itt-ott. Szóval passzold hozzá nyugodtan az ivást is. Úgy gondolom, így lesz az igazi.

– Hozzápasszolólok – bólintott szolgálatkészen Asmódi, mint egy hentes, ha a vevő nagylelkűen a szalámivéget is becsomagoltatja.

– Mikor kezdődik? – kérdezte türelmetlenül az Író.

– Már elkezdődött – mosolygott Asmódi. – Mostantól kezdve sem éhséget, sem szomjúsá-

got nem érzel többé! De most már mennem kell, mindjárt megszólal a kakas. Holnap éjfélkor. Egy nap már eltelt, ne feledd.

Az Író már nem is hallotta. Álmódzva nézett maga elé és az előtte sorjázó lehetőségeket latolgatta.

Baang, bang. Éjfél! Asmódi fürgén átkopogott a billentyűzeten.

– Na? – húzta föl kíváncsian sűrű, összenőtt szemöldökét.

Az Író bizonytalanul hümmögött. Aztán ásított.

– Ma valahogy nem volt kedvem az alkotáshoz – ismerte be. – Úgyhogy inkább jártam a várost. Anyagot gyűjtöttem, érted. Készülő regényemhez keresek típusokat. De amúgy kösz. A dolog csodálatosan működik! Sem éhséget, sem szomjúságot nem éreztem egész nap! Se reggeli, se ebéd, se vacsora. Mennyi-mennyi elpocsékolts idő és energia! Úgy vélem, csodákra leszek képes! Igazán hálás vagyok.

– Semmiség – szerénykedett Asmódi. – Megtudhatom, miről szól a regényed?

– Korunk tablója. Háttérben őrült szerelem – válaszolt tömören az Író.

– Hú – lelkesedett Asmódi. – Ezt nagyon elkaptad!

– Ugyan már, túlzás – pirult el az Író. – De remélem, ezzel a művemmel jelet hagyok a világban. Olyasvalami lesz, ami túlél engem és tanulságul szolgál majd eljövendő nemzedékek számára is.

– Nem semmi – mondta Asmódi. – És tulajdonképpen mikorra tervezed befejezni?

– Nos, a konkrét szöveg megírása még várat magára. Jelenleg az anyaggyűjtés fázisában vagyok. Típusok, jellemek, satöbbi.

– Meg a cselekmény – szúrta közbe Asmódi. – A cselekmény is fontos ám!

– Igen – nézett rá meghökkenve az Író. De hát, végül is, attól, hogy valaki történetesen ördög, még konyíthat az irodalomhoz. Egy örökkévalóság alatt csak megtanul az ember – pláne az ördög – egy-két dolgot.

– Nem akarok nekiugrani hübelebalázs módjára – magyarázott tovább az Író. – Majd ha minden szépen együtt lesz, akkor nekiülök és puff! – egykettőre megcsinálom! És most, hogy többé már nem kell sem ennem, sem innom, még gyorsabban fog menni. Hála neked.

– Világos – mondta Asmódi. – Esetleg lehetek még valamiben a szolgálatodra?

– Jut eszembe – csapott a fejére az Író. – A fene egye meg, majdnem elfelejtettem. Kösz, hogy eszembe juttattad. A legendás írói feledékenység, tudod...

– Én ne tudnám – legyintett fölényesen Asmódi. Az Írónak egy pillanatra úgy tűnt, a gúny szikráját látja megvillanni a Sánta Ördög szénfekete, pupilla nélküli szemében.

– Szóval, az evéssel-ivással rendben is lenne a dolog.

– De? – kérdezte az ördög.

– De az alvással már nem.

– Az alvással?

– Igen, az alvással. Úgy áll a dolog, hogy ma délután is muszáj voltam ledőlni egy kicsit, mert eléggé fáradt voltam. Az a sok gyaloglás a városban, tudod.

– Megfelelő típusokat nem könnyű találni – bólintott megértőleg Asmódi.

– Hát nem. És este is aludtam majdnem nyolc órát. Hát ezzel kellene valamit csinálni.

– Mármost hogy alvásra se legyen szükséged?

– Ahogy mondod. Megoldható?

– Hogyne – bólintott Asmódi, immár csöppet sem meglepetten. – Némi utánjárást igényel, de menni fog.

– Köszönöm – rebegette hálásan az Író. – És ha végre nem kötnek már a test nyűgei, ha sem

éhség, sem szomjúság nem gyötör többé, s ha mindehhez még az alvásra pocsékolt időt is megtakarítom, akkor – csapott az öklébe – akkor belevágok.

– Remek. Igazán örülök, hogy nagyszabású tervedben segítségére lehetek. De nem akarsz esetleg másvalamit is? Mondjuk kincseket? Aranyat, drágakövet, gyémántot? Készpénz sem probléma. Bármilyen valutában. Palotát? Kacsa- vagy akármilyen lábon forgót?

– Ugyan – legyintett az Író megvetőleg. – Az ilyen anyagi dolgok nem méltók a szellem emberéhez. Ne vedd szerénytelenségnek, de nagyobb dolgokra születtem. Akinek tehetsége van, nem tobzódhat anyagi javakban. A pénz különben sem boldogít. Ezt biztosan tudod.

– Persze – helyeselt a Sánta Ördög. – Boldogítani éppen nem boldogít. De rendkívül kényelmessé teheti az életet.

Az Író oda sem figyelt. Alkotó képzelete előtt kitágult a horizont.

– Gondold csak el! – kiáltotta. – Életem harmadát eddig alvásra fecsérletem!

– Milyen igaz – helyeselt Asmódi gonoszkodva. (Végül is, ördög volt. Csak a munkáját végezte.) – Bár, ha jól tudom, földi halandóknak örömet is okoz az ilyesmi. Mint ahogy az evés- ivás is potenciális gyönyörforrás, ugyebár.

Az Író megvetőleg legyintett. – Persze, a széles tömegeknek szükségük is lehet ilyesmire. De egy írónak... magad is beláthatod...

Asmódi belátta.

Kipi-kopp, kipi-kopp, kopogtak Asmódi patácskái, ahogy fűgén átvágott a billentyűzeten. Ördögötől merőben szokatlan izgatottsággal kérdezte:

– Nos?

Az Író valahogy nem látszott túlságosan feldobottnak, noha fáradtságnak nyoma sem látszott rajta. Arcbőre üde volt és napbarnított, szeme tisztán csillogott. Mégis, csak ült ott és hűmmögött magában egy sort, mielőtt egyáltalán megszólalt volna.

– Szo, szo – dűnnyögte. – Szo, szo. Megy a dolog, megyeget. Azt hiszem, most már annyira felgyülemlett bennem az alkotó energia, hogy úgyszólván bármikor belevághatok. Akár holnap is. Amúgy kösz.

– Nincs mit, igazán nincs mit – fészkelődött Asmódi.

– Tudod – tűnődött az Író –, olykor még sajnálatot érzek szerencsétlen sorsú embertársaim iránt. Nem is tudják szegények, mit veszítenek. Most, hogy ennyi rengeteg időm marad a megfigyelésre, azt kell látnom, hogy egy rakás ember az evésen-iváson és alváson kívül az égvilágon semmit sem csinál. Akár a robotok.

– Pontosan – helyeselt Asmódi. – Mellesleg ne feledd, hogy a robot szót meg Capek találta ki. Ő meg prágai gyerek. Vagyis ugyanabban a városban született, ahol az első igazi robotot készítették, nem éppen keresztény praktikákkal. Alkotója Gólemnek nevezte el.

– Emlékszem – élénkült fel az Író. – Egy világító varázsszemet helyezett a homloka közepébe, és attól működött valahogy.

– Így van. Annyit esetleg elárulhatok, hogy abban a varázsszemben a gyeheenna tüze égett. Mellesleg, tudományotok mai szintjén egy fotocellás lézerezékelővel ellátott mini termonukleáris reaktorral könnyedén helyettesíthető lenne.

– Nahát – mondta az Író. – De azért, tudod, mégiscsak fura... megyek az utcán, az emberek meg csak zabálnak... piálnak... aztán meg hazamennek... ledöglenni...

– Erős a naturalista vénád – bólintott Asmódi. – Azt hiszem, nagyon valószínű lesz a regényed.

– De az ám – húzta ki magát az Író. – De azért mégiscsak sajnálom szegényeket. Miért pont én? Miért pont nekem van ilyen szerencsém?

Asmódi könnyedén vállat vont.

– Ilyen kérdésekre nem lehet egyértelműen válaszolni. Ha lehetne, akkor a világban rend lenne és mi ördögök egyszeriben feleslegessé válnánk. Tehát ha tudnád, miért pont téged ért ilyen szerencse, akkor csak az Úr akarata érvényesülhetne. Az olyan pozitív dolgokat, mint a rend, különben is ő intézi. Mi inkább káoszügyben vagyunk illetékesek. Erre már a kvantummechanika alkotói is rájöttek, ha érdekel. Heisenberg, satöbbi. Igaz, hogy Einsteinnek egyáltalán nem tetszett. Mert hogy szerintem Isten nem játszik kockajátékot. Dehogynem. Olykor. És a szabályokat ő állapítja meg. Hát ez a nagy helyzet.

– Érdekes – sóhajtott a Író –, érdekes. De hogy pont én... pont azt a hatszázhatvanhat jelet...

Asmódi legyintett.

– Ezek csak pusztá díszletek. Épp úgy lehetett volna bármely tetszőlegesen nagy három- vagy akár négyjegyű szám is. De a tradíció nagy dolog. Nem gondolod, hogy most már rátérhetnénk a lényegre? Még mindig nem óhajtasz pár tonnácska aranyat?

– Dehogy! – húzta ki magát sértődötten az Író –, dehogy! Végig kell járnom az utamat, amit választottam. Szóval egész másvalami kéne. Nem is tudom, hogyan mondjam.

– Csak ki vele, bátran – biztatta Asmódi barátságosan. – Tudod, mi mindent hallottam én már az elmúlt negyvenezer évben?

– Szóval – nyögte nagy nehezen és Asmódi meglepetten látta, hogy az Író a haja tövéig elpirul.

– Szóval arról lenne szó – próbálkozott tovább az Író. Aztán hirtelen mérgesen hozzátette: – Végül is, felnőtt emberek vagyunk, vagy mi. Tehát nekem van egy barátnőm.

– Helyes – mondta Asmódi. – Nekem is van. Igazi nőstény ördög.

– Tényleg? – ámult el az Író. – És... itt gyorsan abbahagyta, látva a Sánta Ördög tiltóan felemelt kezét. – Jó, jó...

– Gondolom, a barátnéd roppantul örül, hogy immár az egész éjszakát immáron minden fáradtság nélkül vele töltheted.

– Na – mondta az Író megkönnyebbülten. – Hát pont erről lenne szó.

– Miről? – csodálkozott az ördög.

– Hát arról, na, a kutyamindenit! – csapott az Író mérgesen az asztalra. – Arról, pontosan arról! A szexről, na. Érted már?

– Nem én – csóválta a fejét Asmódi. – Várj... Csak nem azt akarod mondani, hogy...

– De, de, pontosan azt. Marhára idegesít ugyanis, hogy immár minden testi béklyómtól szabadulva könnyedén kószálhatok a városban, de ha meglátok egy csinos nőt, minden magasztos gondolatom egyből elszáll.

– A maga módján minden nő csinos – bölcsekedett Asmódi. – Kivéve az enyémet.

– És a szerelmeskedésre is eléggé sok idő kell. Nem annyi, mint mondjuk az evésre, de azért kell.

– Roppantul kíváncsi lennék, mit szól majd ehhez az érintett hölgy – mélázott el Asmódi.

– Vannak magasabbrendű dolgok is, mint holmi emberi kapcsolatok.

– Aha – mondta Asmódi. – Persze.

„Remek ördög lenne ebből a fickóból” – gondolta.

– És mi legyen az izé... ö... phü, hogy is mondjam ki... szóval, a szeretettel, a fenébe is!

A Sánta Ördög elfordult, nagyot köpött a papírkosárba. – Bocs. Megértheted, hogy az ilyen szavakat eléggé nehezünkre esik kimondani.

– Szeretet – tűnődött az Író. – Nem, az se kell. Iktasd ki, légy szíves. Ha nem okoz túl nagy gondot.

– Kiiktatom – bólintott Asmódi és leugrott a billentyűzetről. – Mellesleg, lejárt a három nap. De holnap még benézek. Tisztán csak a kíváncsiság kedvéért.

Az Író már nem is hallotta. Nyitott szemmel merült el magasztos ábrándjaiba.

Az Író ezúttal már fél tizenkettőkor ott ült a képernyő előtt, mellesleg teljesen hiába. Az ördögöt nem lehet siettetni és Asmódi ezúttal is pontosan tizenkettőkor mászott ki a monitorból. Fürgén átzakatolt az asztalon, aztán helyet foglalt az immár törzshelynek számító billentyűzet-sarkon.

– Hú, de ramatyul nézel ki – mondta, miután egy pillantással végigmérte az Írót.

Asmódi nem túlzott. Az Író görnyedten ült a széken, feje mellére bukott. Keze élettelen fadarabként lógott teste mellett, szemei alatt sötétlila árkok mélyültek. Ezen kívül kócos is volt, borotvátlan is. Úgy nézett ki, mint aki halni készül.

– Úgy nézel ki, mint aki halni készül – jegyezte meg Asmódi, hogy megtörje a csendet. – Ha érdekel, teljesen hiába strapálod magad. A te időd még nem jött el. Megkérdeztem az egyik fenti ismerősomeit.

Az Író vonásaiba mintha valamelyes élet költözött volna. De nem sok.

– Úgy érted, a magadfajták meg az angyalok között van valami... – elharapta a mondatot, látva Asmódi tiltólag felemelt kezét. – Jó, jó... csak kérdeztem...

– Kiskapuk mindenütt vannak – nyilatkozta Asmódi. – Amúgy mi van veled? Átment rajtad egy úthenger? Pokolian nézel ki, én mondom. És hidd el, tudom, hogy néz ki valaki pokolian.

Az Író messzire nézett és hosszát, mélyet sóhajtott. (Nagy gyakorlata volt ebben. Író volt.).

– Nekem már úgylis mindegy...

– Hogyhogy mindegy? – értetlenkedett Asmódi. – Hisz minden kívánságodat teljesítettem! Fokozatosan megszabadítottalak a test minden nyűgétől! Evés-ivás, szexuális élet – ember, nincsenek többé korlátaid! Soha senki nem csinált még ilyet, mióta a világ világ! Büszke lehetsz önmagadra!

– Hagyd már ezeket a hülyeségeket – nyögte az Író és úgy nézett ki, mint akit a sírás kerülget.

– Hát ezt nem értem – mérgelődött Asmódi. – Tudod, hány embernek jutott hasonló sors osztályrészul a világtörténelem folyamán? Ezt tulajdonképpen nem lenne szabad elmondanom, de összesen négynek, mindössze négynek! Abból ráadásul kettő ősemlék volt, az egyik Pithecanthropus, a másik meg egy Homo erectus! Ezek csak még nagyobb sült mammutot meg még több kőbaltát tudtak kívánni, a szentségit!

Közelről mennydörgés hallatszott, villám cikkcakkozta át a felhőtlen kék eget. Asmódi sürgősen elfordult és bocsánatkérőleg motyogott magában valamit. Aztán ismét az Íróra támadt.

– Teljesen kihozol a béketűrésből. Pedig nem is szeretem a békét, hogy az angyal vinné el.

– Nem érted? – suttogta az Író drámaian. – Szóval nem érted, mi... na – csuklotta, aztán tovább már nem tudott uralkodni magán. Leborult az asztalra, a két karjára hajtotta a fejét és böngött keservesen, akár egy gyermek. Vagy még jobban. – Nem tuhu... dohok... töhöbbé hírhíni...! – zokogta, miközben öklével verte a sárga műanyagot. – Nehem... tuhodoook...!

– Már miért ne tudnál? – kérdezte Asmódi tettetett csodálkozással. – Időd van elég... írói képességeid változatlanok... miért ne tudnál?

– Azért! – ordította az Író mérgesen. – Azért, mert nem megy, érted? Mióta veled találkoztam, egy sort se írtam, hogy az isten verje meg!

A Sánta Ördög a vállá közé húzta a fejét, de nem történt semmi. Az Író tovább ordított.

– Ma délután is végigmentem egy külvárosi utcán... ott feküdt egy koldus... belerúgtam,

csak hogy tudjam, milyen érzés... és semmit, egyáltalán semmit sem éreztem, amit meg lehetett volna írni, érted? Máskor egy ilyen élményből olyan könnyfakasztó novellát hozok össze...

– Csak úgy belerúgtál? – mosolygott Asmódi elégedetten.

– Kenyeret kért! Meg valamit motyogott, hogy egy hete nem evett! Nem is értettem, mit akar! Már nem tudom magam az ő helyébe képzelni, mert nem tudom, mi az éhség! A barátnőm meg lelépett a legjobb barátommal... egy ekkora konfliktusból olyan dráma van... mint a pinty...

– Na és – vont vállat Asmódi. – Viszont nem terhelnek a testi kapcsolatok. Ezt még én se tudtam volna megcsinálni. Nagy ember vagy, én mondom.

– De nem érzek semmit, hát nem érted! Minden empátiás képességem odalett! Író nem lehet meg enélkül! Harmadik napja ülök egy halom papír előtt és egy sor nem jut az eszembe. Nem érzem, hogy a mondatok tolakodnának az ajkamon...

– Na, azok, mondjuk, eddig se nagyon tolakodtak – jegyezte meg csípősen Asmódi. – Nem érzem, mit vagy úgy oda...

– Mindegy – mondta az Író és üresen maga elé meredt. – Későn jöttem rá, hogy minden, amiről írni lehet és érdemes, az emberekhez köt... és ha nincsenek emberi kínjaim, vágyaim és gyönyöreim, természetesen nem is írhatok semmit. Ez ilyen egyszerű. Hogy lehettem ilyen hülye!

Ismét leborult a sárga műanyag asztalra.

Egy ideig csönd volt. Csak a falióra ingája kattogott halkan. A mécsvilág lángja megnyúlt, a gyertyák reszketeg árnyékot vetettek a falakra. A párás hajnalban felhangzott az első kakasszó. Asmódi hümmögött.

– Na jó... Ilyesmit persze nem szoktunk csinálni... De mivel kivételesen eredeti voltál és nagy szórakozást nyújtottál rövid evilági itt tartózkodásom ideje alatt... most az egyszer... és amúgy sok sikert a regényedhez.

Halk pukkanás hallatszott. Mire az Író felnézett, könnyei fátylan keresztül Asmódira, a Sánta Ördögre már csak a halvány kénköszag emlékeztetett.

Az Író egy darabig mozdulatlanul ült. Aztán fura, rég nem tapasztalt érzés kerítette hatalmába. És ismét könnyek csordultak ki a szeméből, mikor észrevette: leghőbb vágya kinyitni a hűtőszekrényt és enni, enni.

A többi talán később.

Szilágyi András

Szétsikolyozzák

Késésem szétmosva, mint eddig...

Ismétlődően. A peronon, a padon fekve,

hirtelen egymásra talált pár kígyózva, tekeredve.

Fájdalmas kéj, de próbálják megint. Emlékeim árterében

szúnyogirtás volt, az ebédszünet és a végtelen között lebegtünk,

nem is volt érzés, mely így tudott lihegni. Szétsikolyozták maradék

szemérmem, csak az még takaró alatt. Esteledem. Eppen két vonat futott

ki az állomásból, de még utánam is késtek! Köztük egy kövér nő nehéz bőrönddel,

hajában víz, alatta már tócsa. Mérgeesen dobbant, majd fujtatva ringatja a túlsó

partot, valami furcsa dalt is dúdol! Járok rá. Közben kisimult az alkonyati

árnyék, kúszott a hattyúnyakú pára, ébredő szárnyai repülésre várva,

a vonatom sikolt, torkon legurult szőlőszem a szellem karikája.

Már a kapkodó öröm is gyáva, észrevétlen követ –

Arisztotelész formális logikája.

Medrem halott párja

*„Senki nem jut itt keresztül,
hát még egy halott üzenetével,
Té azonban ott ülsz ablakodban
és megálmodod, ha eljön az este.”*

(Franz Kafka)

így kellett volna

aludva élnem

álomszélen

hová időm

labirintusa elvezet

ahol

mutatványok az éjszakák

s megláthatod majd

milyen

szép élő leszek

így kellett volna

aludva élnem

de ébredésem

ami jött
akár
a vadállat
üvöltő
száj
Platón
fordított képe
belőlem szóló
barlang
határ

így kellett volna
aludva élnem
de visszanéző
mozdulatra
felkavart
a szél
s medrem
halott
párja
visszatér

A bennünk kibontott

*Ézsaiás Kovács József
avantgárd festőművész emlékére*

A levelezés, az emlékek,
Elszakíthatatlan szállal.
Én kint, barátom bent,
Bent, legbelül.

Megadó ez az ellenállás:
a felismert remegő kéz,
az ismételt vodka rummal,
a bennünk kibontott
és meglebegtetett
dadaista zászló,
a kitépett címer helyett,
most éppen,

az örökké fénylő nap
árnyéka.

Azóta árnyék lett testeden a rács,
mint gerinced, s a levelet hullajtó fák,
s már szájad is kitakart verem,
késsel karcolt homlokod,
virág lett szívemen.

A levelezés, az emlékek
Elszakíthatatlan szállal.
Én kint, barátom bent,
Bent, legbelül.

Visegrád – királyi palota

Weiner Sennyey Tibor

Versek a kisházból

Írni a táncról a mozdulatok lágy fonatáról arról hogy a lány aki táncol minden mozdulat mennyi önfeladás mennyi megengedés mennyi mámor és mennyi jég mennyi tűz van a karban

de várj

de várj

minden mozdulat minden leírt szó önfeladás figyelj a lányra aki táncol figyelj a táncra ami a lányban mint a perc mikor órává lesz mint az óra midőn nappá lesz mint a nap miképp évvé lesz mint az év midőn életet ad ki mert nem a mámor s végképp nem a mozdulni akaró hiszen láthatod a mozdulat is mennybe vágyik mint az elmúló pillanat minden mi szövődik mit a lány a tánccal mit a tánc a lánnyal köréd szó két mozdulat vagy még annál is kevesebb hidd el az élet évvé lesz az év napokká a napok órákká az órák perceké a percek pillanattá a pillanatok gyökerében ott az élet ott az örökkévalóság nézd a lányt a táncban nézd a táncot a lányban minden mozdulat minden szó minden pillanat önfeladás

nézd

a tigris

ahogy vízért megy lásd szomjas e forró völgy szomját oltani nem tudja nézd a tigris hogy vacog vad sem kell neki ő maga a vad nézd a tigris hogy vacog nézd ahogy vízért ahogy egy csepp nedűért ahogy megy a szomjas fenevad ez a csupa tűz ez a tűz ahogy lángol ez a láng ő maga a láng szomját e vadonban oltani nem tudja dzsungelen át fákon át érzik szívének harangját egy tigris szív ver itt egy tigris szomjas e vadonban nincs más csak pillanat nincs más csak elmúló idő de a tigris szomja átlép önmagán már nem is tigris hanem a szomj már nem is szomj hanem a keresés már nem is a keresés hanem a megérzés hogy van

más –

más

mi itt szomjat kelt más mi itt halni gerjeszt más mint amit érzel amit tudsz amiről csak sejtésed lehet ott a dzsungel ott a fákon túl fönn a hegyen ne állj meg fönn a hegyen nézd a lányt ahogy táncol nézd a táncot a lányban minden mozdulat minden szó minden pillanat minden szomjas vad önfeladás

menj

vidd fel

a

hegyre

menj

Spirituális ének

„Rejtőzködnöm nem lehet.”

W. S

Mozgó kő vagyok.
Mozgó kő szalad.
Szívemet viszem.
Mozgó kő vagyok,
Mozgó kő szalad:
Viszem szívemet.
Szívemet viszem.

Vén halál kacag.
Vén halál szabad.
Szép szívet akar.
Vén halál kacag:
Szabad vén halál
Akarja szívem.
Szívem akarja.

Megtalál ő majd.
Mozgást elragad.
Kő is szétporlad.
Megtalál ő majd,
Elragad mozgást,
Követ, porladást.
Porladást, követ.

Mindig megtalál.
A kő tudja ezt,
És Ő szívvé vált.
Mindig megtalál,
„tudja ezt a kő:
Élő szívvé vált.
Élő szívem vár.

Nádasdy Ádám

Embertársaim

Föladják számár szenvedélyekért
a méltóságukat.
Rágcsálnak, szimatolnak, mint a patkány:
ilyenek ezek.

Övvel szorítják magukat keresztbe
(a karcsú: társtalan),
így kívánnak átbújni testileg
az évek rácsain.

Tudják, hogy van olyan is, aki meghalt:
eltűnt valahová.
Túl erős fényt bocsátanak magukra,
nem látnak kifelé.

Drukkolnak egymásnak irigyen is,
nem bírják a magányt.
Szégyellni nincs előttük mit, szerintem:
csak nézelődjenek.

Nem lehet addig

Nem lehet hátradőlni, nem lehet addig
erdőbe kirándulni, se pártba belépni,
se előléptetésért hadakozni,
míg ő ki nem elégült, nem hozott
magára nézve jó, kötelező,
fűzőként gerincet egyenesítő
döntést. Majd akkor élvezem,
visszamenőleg: volt, aki miatt
nem dőltem hátra, sőt, mindig a szék
peremén egyensúlyoztam magam.

Addig ki-ki a tartalékait
vegye elő, mert az energiáknak
nagy gyönyörűség egymásért apadni.

Csíkszereda – Mikó vár

Balázs Attila

Számmörtáj (lávsztori)

Gina L. Nem a mi sulinkba járt. A gimnázium poros emeleti ablakából lehetett látni, ahogy szünetekben dohányzik a falon túl, a vastag platánfa alatt, a szomszédos közgazdasági középiskola udvarán. Minden áldott hosszú vagy rövid pauzában. Magas, kissé hajlott hátú, hosszú hajú lány, általában kopott farmercuccban, és általában társaság nélkül. Magyar-szerb anya és olasz apa láncdohányos lánya. Gyönyörű barna szemek, réveteg tekintet, két kis formás, tenyérbe való mell, tökéletes hosszú lábak. Közelebbről: némi smukk és piercing. Ismeretlen eredeti hajszín. Karcsú, pihés csukló, hosszú ujjak, bal kisujján a köröm megrepedt. (Rácsapott a kalapáccsal.) A gépészeti egyetem tágas pincéjében rendezett táncon futottam össze vele úgy fejsz tu fejsz, Jugoszlávia hetvenes éveiben, ott és akkor separtem be serényen ezeket a szüleivel kapcsolatos adatokat. Meg egyebeket, amit értem. Ugyanúgy állt ott, a fűtőrendszer meszelt, mocskos, rozsdacsordulós csövei között, ahogy az udvaron szokott, és az egyik cigiről a másikra gyújtott. Tudtam, hogy baromira veszélyes pasija van, pár éles tömény (vinjak) és tompító sör belövése után mégis felkértem. Csodálkozva nézett rám, hogy ilyen merőnyerő vagyok, hiszen rossz hírű szerelmét ismerte – mint rossz pénzt, isten pogány csapását – arrafelé mindenki. Ő is tartott tőle, úgymond cidrizett (később azt mondta: be volt szarva), de azért táncoltunk. Szerencsénkre nem lett belőle baj, a srác elvult jócskán valahol, és később sem törődött ezzel az extrém/piti eseménnyel. Érdekes, hogy amúgy széplélek volt e zömök, szögletes állú, bunkó fasz fiú, még hozzá festő. Képeiben dinamikus, széles ecsetvonásokkal, zenéjében hárdrók, meg hevimetál, fűrgé, jó kis lapos, gitáros ujjbegyekkel, láthatókkal, amikor netán beugrott bejzelní. Amikor éppen nem pingálgatott-muzsikálgatott, akkor vagy focizott, vagy pecázott, főképp gyanútlan vagy épp életunt nyurga pontyokra a telepi Sodrosban, Ginával keveset foglalkozott. Mégse nézte jó szemmel, ha valaki a nőjének csapta a szelet.

Nekem is egyszer bemázolt a tökéletlenje, hogy azt egy szebbik és fontosabbik fogam bánta, de akkor Gina még nem lépett színre, így ez az ügy most tárgyában nem is tartozna ide.

Tánc után hazakísértem Ginát, amit szépen megköszönt, két álmatag-nyúltag, nedves oldalpuszival hálált meg. Aztán már ki tudja, hogy, valahogy elkezdtünk – úgy: nem nagy felhajtással – találkozgatni. Rémlík, azután történt, hogy véletlenül összefutottunk az orvosi rendelőben. Nekem valami zöldes pöttyök jöttek ki a farkamon, állatira viszkettek, ezért kerülgettem rémulten a dokit, de eleinte nem mertem konkrétan megközelíteni, Gina pedig elmaradt menstruációjának kérdését ment oda rendezni, ahogy azt később töredelmesen bevallottuk egymásnak, amikor már szinte vértestvérséget fogadtunk, kötöttünk, esküdtünk, mit nem, bógte. Szerencsére az én világúri flekkjeim úgy, ahogy jöttek, szépen el is masíroztak katonásan a francba, hogy még csak nem is köszöntek, Gina terhelessége pedig vaklármának bizonyult. Gina egyébként sokat volt egyedül. Kis árvócka, apját nem is ismerte, anyja rengeteget dolgozott, testvérekre nem futotta fater és a mutter, a *tyále* és a *kévó* kérészforma, nem sokáig libidós nászából. Eljárogattam hát hozzá szabadon, aztán diskurálgattunk egy-egy kává mellett, zenét hallgattunk sercegő bakelitről, mintha valaki épp palacsintát sütne a jó húzós gramofonon, és bár vibrált köztünk valami, nem estünk neki egymásnak – úgy két szájjal és negyven, köztük húsz rikító, meg egy szakadt vörös körömmel.

Egyszer ugyan, amikor Mamas & Papast hallgattunk, éppenséggel tettem egy kis célzást

amolyan alkalmi hecc formájában – a magam szeretett anyanyelvére váltva szerbről –, hogy mi tulajdonképpen miért is ne játszanánk egy kis *mamás és papást*, ha már ilyen szépen együtt vagyunk, szeretjük egymást, picskumater, azonban Gina, aki amúgy törte a magyart, nem reagálta le ezt az idétlenséget.

Felhúzott, meztelen, fényes lábakkal ült kedvenc foteljében, amelynek oldalából minden mozdulatra több rugó is kikalimpált tüstént – a hasadékat egy kisebb női táskával próbálta egykor hasztalan betömni valaki –, én pedig általában szemben vele egy kisebb hokedlin, a hoklicán foglaltam helyet: jobbra tőlem a falon marha nagy színes pipacsrepróval (ezt kalapálta fel Gina, amikor rácsapott az ujjára, picskumater, picskumater, és a pipacs inkább valami óriáscsillagra emlékeztetett, mint pipacsra), alatta a kisszekrénnel. A kisszekrényen a lány csikkjeinek gigantikus, állati büdös halmaival. Itt, ebben a laza környezetben értesültem először, hogy énekes akar lenni, még hozzá nagyon jó énekes. Fantasztikus. Hogy bár némi klasszikus zenét tanult, a rock az élet igazi értelme, sava-borsa, ördög csókja, és hogy Janis Joplin az ideál, és szerinte ha eleget dohányzik az ember, elég sok kávé iszik, tetejébe elég sok jeget nyel, netán még a motorról is szerencsésen leesik, azzal el lehet érni, hogy olyan legyen a hangja, mint Janisé. Még ha így egy picit „csináltan is”. De ha már egyszer olyan, a többi nagy eséllyel jön magától.

Számmörtájm.

Egyelőre csak a nyár jött a maga tikkasztó hőségével. Amikor a halak magasra ugrálnak, kukorica-gyapot égbe szökken, hogy élámulsz, bazmeg. Egy nap Gina felfortyant, miközben álláról dőlt a víz. Elárulta, marhára az agyára ment minden, és úgy döntött, lestoppol a hús (?) Adriára.

Mert egy nap dalolva kelsz, bébi, és kitárod szárnyaid.

Ott megpróbál beállni valamelyik bendbe, valamit már le is levelezett, ám csitt, nem akarja, hogy ez idő előtt kiderüljön! (*'Bem ti kevu ako kažeš!*) Bennem azért megbízik. Tulajdonképpen én vagyok a legkedvesebb itt neki, ebben az ócska cirkuszban, poros alföldi pojacák mélyen elkúrt báljában, laposfejűek fals kórusában, balkezesek szerencsétlen gyülekezetében, kongó büdös, gyűrtpapíros biliben, onanizáló kommunisták ostoba iskolájában, ezen a lelki roncsderbin stb. (lett volna még valami?), szeretne tőlem elbúcsúzni. Valamit emlékebe hagyni. Beszéltem volna le a kalandról, de hajthatatlannak bizonyult. Szüntelenül pálmákat, datolyákat, sőt és tiszta levegőt emlegetett, mint akinél megakadt a tű. Nyári napfényt, lófaszt esti fénnel. Egyik pillanatban váratlanul felém billent, hogy majd kiborult rozzant karosszékéből, repedt királynői trónjából. Egészen közel kerültek kicserepesedett ajkaink, éreztük egymás leheletét, leheletünk borzasztó, eszement és üvöltő forróságát. Összefonhattuk volna orrunk finom szőrszárait. Ettől ledermedtem. Július kellős közepén, mint a pinty. Vadul kalapált a szívem, közben láttam, ahogy Gina sötét kis bimbói bekeményednek a pár számmal nagyobb trikó, a híres „dzsoplinos majica” alatt.

Akkoriban pechemre egy Ilav (fordítsd meg!) nevű lánynak udvaroltam, fülig szerelmes voltam, lehet, ezért nem tudtam megtenni azt, hogy megcsókoljam Ginát. Ennyiben maradtunk, Ilav pedig – akit sikeresen lebeszéltem rólam mint hülye drogos buziról az a gerincsorvadásig a maga Krisztus-szuppersztárját meg a maga kérész pöcsét nyüsstőlő telepi pap haverunk – duóban kibekelt szüzességével később örökre faképnél hagyott. Kiröppent egy aranyműves családból származó, ugyancsak műkedvelő gitáros fazonnal Kanadába, hogy soha többé ne lássam ebben a kurva életben.

Az az ürge, az a mázlista aranyérmes pöcs akkor és ott egyből elnyert mindent, amit én véres veritékkel szenvedő mód előkészítettem magamnak, Gina meg tényleg lestoppolta a tengerre, és sokáig-sokáig nem jött vissza. Egy portotozi nagy ablakos hotelben énekelt, utána

hallottam, hogy az egyre híresebbé váló Vidám Tengeri Ugorkák jóképű, jó hangú, enyhén örökzöldes-dzsesszes-ironikus prima dalmata bandájában szólóénekes, és hogy felfelé ível a karrierje. Lángoló szerelemben él az ugorkák atavisztikusan szőrös, örökké rövidgatyás szólógitárosával, minden jó, ám a srác egy bulis éjszakán – az élet következő heppes fordulata szerint – nagy levegőt véve örökre eltűnik a holdvilágos tengerben. Jól betéphetett, a csapat szétesik. Gina szólókarrierbe kezd. Két számmal válik viszonylag híressé: a *Summertime* sajátos feldolgozásával, amelyet a Befejezetlen Csók nevű, általa alapított együttessel ad elő, meg egy másik szenzációs numerával, amely arról szól, hogy nehéz idők jönnek, de egész pontosan nem emlékszem, az ítések hogyan is jellemezték. Kicsit olyan Dylan-szerű, hogy hát ronda esők esnek majd, madár is megbicsaklik röptében... fenn a légben... befelé fosik majd. Aztán egyszercsak száll felém a váratlan tollas galamb fél szemmel, érkezik a hír, a nagy kirügyező messzidzs, hogy Ginának Belgrádban adnak koncertet. Ezek a „koitusz interruptuszok”. Belém nyilall, szaporázza a ronda szívem megint a magáét, végül döntés születik. Elmegyek én szépen oda a Lásztá busszal. Négykerekű fecskével. (YU-transport.) Gina föllépése előtt marha ügyesen sikerül kapcsolatba lépnem vele, ő meg marha ügyesen (nije blentává) beültet a színpad mögé, onnan nézhetem a Dzsinasót. Valami pincében, mint a mi gépészetünk, csak egy kicsit elitebb hely.

Mellettem egy tűzoltókészülék, meg egy tűzoltónak öltözött nagy lábú, nagy cipő fölül vigyorgó, kibildelődött törpe. Alig magasabb a készüléknél. Gondolom, mindketten részei a becses mutatványnak, ám ez a hieronímuszbos, pisze orrú törpe egyszercsak kinyújtózkodik, ásít, elmegy – azon a nagy, szürreális bohóc-lábán, óriási vízálló szvacs órájával –, és nem jön vissza. A készülék marad, de nem kerül bevetésre az sem. A *Summertime* előadása közben látom, ahogy G. ki-kivilallantja piros sarkait könnyű kis indián sarujából (oh, azokat a kis édes repedtetek!), pipiskedik a legbeleélősebb részeknél, éppen ahogy Joplin tette abban a filmben, amelyet rég együtt néztünk.

*Your daddyyy is rich and your ma' is good looking
Hush little baby... Don't you, ooooh!!!* (Jebo te!)

Az angol szöveget – amelyre így emlékszem – aztán valamiféle szerb hangzású jazzes hanglidsával keveri, tényleg repedtfazék a hangja, és tényleg nagyon-nagyon jó. (Te, ez igazából levágódott a motorról?) Hív, hogy maradjak vele bulin, maradok is kicsit, de mivel látom, hogy itt mi aligha tudunk foglalkozni egymással, hisz valaki folyton a társaságunkba tolakszik, képünkbe nyomul, pofátlankodik, köztünk illeg-billeg, baszakodik, rángatja a pöcsét a nadrágban, féltékenykedik stb., titokban lelépek. Megyek haza: az én kedves, imádott, ágyában összekucorodott, csábítón pihegő, okos kis feleségemhez. Érted.

Nókonflikt.

Évek múlnak el megint. Hallom (olvasom), hogy Gina a szlovén alternatív színpad sztárjaként, Gina dr. Wagina, vagy valami ilyesféle idétlen alternatív művésznéven lép fel, meg Szöröspina Nemokapitányként, és hogy együtt él ott egy hasonló dilis fazonnal, tán a Buldózerek frontemberével, aki annak a derék dr. Breceljnek a fia, aki meg arról híresült el, hogy Tito marsall lábát amputálta. Egyből lekapta, amint úgy találta jónak. De lehet, hogy ez csak a pletyka szintjén csúszik így össze. Ez a Brecelj, meg amaz a Brecelj? Mindegy. Aztán hallom, hogy ez, vagy már egy megint másik szerelme menedzseri pályára lépett & hogy e szerencsés csillagzatú férfiú szépen tollasodik ezen a módfelett vidám, stresszes pályán. Bolond planétán. Gináról nem hallok semmit. Egyszer elutazom Ljubljanába egy immár a roknál vágyottabb dzsessz-koncertre, próbálnék kapcsolatba lépni vele azon a nagy nehezen, véres verejtékkal beszerzett számán, de a hívásra nem válaszol senki.

Csak az átkozott rögzítő. De mintha nem is ő lenne...? Nem mutatkozik be.

Megint múlnak az évek, jön az az ocsmány, bibircsókös, nyákos, geci háború, a szlovén tartalékos társaság – míg azt se mondod, kisbicska, némelyikük Gina topless fotójával és két fehér perfekt lábával a szíve alatt, kancsal szeme előtt – kiveri szlovénföldről a paffá lett jugó hadsereget, Szlovénia független lesz, kezdetét veszi Jugoszlávia hajmeresztő szétfröccsenése, ekszplodálása, én pedig Budapestig meg se állok. Elfelejttem Ginát. Később történik még, hogy konferenciára utazom Ljubljanába, ahol éjszaka a hotelem közelében egy túsarkú cipőjét a kezében tartó, az utcán rostokoló, erősen dohányzó, jól öltözött, de kissé megfáradt, rossz tartású nőre leszek figyelmes. Ott álldogál, mint egy súlyosan elszúrt dramaturgiájú, hatásvadász mű mértani közepén, önfeledten pöfékelő (putykázó-melleyző, vadul szitkozódó stb.) feminin kérdőjel gyanánt. Összeveszett azzal az állat furkó pasijával, akivel valami jelesebb lazacos-majonézes fogadásról kocsikázott hazafele. Kérte, álljon meg az az elbaszott, roncs, három kerekű csotrogány taxi, hogy momentán kiszálhasson. Megtörtént. Alhat-e most, ezen az ugyancsak elkúrt éjszakán a hotelszobámban?

Természetesen: alhat.

Gina fáradt, rosszkedvű, hasgörcsökre panaszkodik, egyebekre, kínzó szélre, menstruációra, istenre, lúdtalpra stb. Látom, ebből bizony most se lesz semmi, nem is nagyon forszírozom, hogy pont mostan pótoljuk be egyszer és mindenkorra a valaha súlyosan elmulasztottakat. (Épp ebben a hotelben, melybe egykor elkeseredett, kiveret fogú, lábukról lerúgott, pusztulásra ítélt és pusztulni hagyott, saját vérük tócsájában nyöszörgő politikai foglyok voltak becsukva, ez lenne a helye tényleg a mi kis kitolódott romantikus nászunknak?) Külön-külön alszunk, mintha fel se merülhetne más lehetőség. Reggel huggyantok, aztán rohanok a vonatra. Nyújtja arcát felém az ágyból a nagy csörgésre, sipító öblítésre. Pillanatig habozok, majd két puszt nyomok mindkettőre. Bőre még mindig remek állagú, bársonyos, illatos – ez jó boldogokat kefélfelhet, állapítom meg, miközben előnt a féltékenység ördögi érzése. Csaknem forró bőr. Jó bőr Gina. Mosolyogva hanyatlik vissza puha, margarétás párnájára.

Puff!

Tűnődöm. Csakugyan, milyen gyönyörű még mindég. Akkor hirtelen lehajolok, és megcsókolom megint. Ezúttal erősen, szájon, hosszan. Előbb egy kis tétovázás tapasztalható, aztán rendesen vizionozza, nyelve forog, mint a motolla, majd hirtelen elneveti magát, bele a számba, akusztikusan, öblösen, és ellők magától:

– *IDI U PIČKU MATER!*

Ismét visszazuhan a párnára. A vonaton – kora reggeli blúzos kangörcsben, amely gyakran oly esendő tud lenni, meg olyan édes, olyan jó, szinte mesés, de annyira, de... hogy az már kínos – dudolom a Számmörtájmot. Valami csoda folytán egész jó a hangom. Olyan dzsesszes, végül is. Férfias. Meg olyan laposak az ujjaim, míg a sliccemet gombolgom a vonat csattogva száguldó, bűdös balkáni budijában. Felröhögök, miközben elsuhan odakint az őszi táj. Hegyek-mezők, régi tanyák, egykori Jugoszlávia. Gina. Rock és Tito Broz. Emberek, tehenek. Varjak & boglyák. Gyárepületek. Magas kohók és lapos szövetkezetek. *Vardártól a Triglavig, Tito, esküszünk neked!* (Ojojoj!) Érzem mindennek a reggeli szagát, súlyát, kedvét, tartását, lüktetését, mindenét. Anyagát. Szar illatát, tej melegét.

Egy kis kávé a büfékocsiban?

Mailemet az asztalon hagytam ama blódlis és bődületes konferencia anyagaival együtt az új realitásról az egykori politikaiak ama vadi, gipszfalas szállójában, megtalálhatta, de nem ír ne-

kem. És nem ír soha: Gina L. Pedig megkérdezném, pl. mi is lett azzal a Nedovršeni poljubac nevű bandájával?

Szívhasadás és evergrín nosztalgia. Ginát keresem, aki utoljára úgy küldött el a picsába, hogy ki se nyitotta a szemét. Keresem. Igaz, csak néha, főleg méla, részben ismét kibékült és megbékült, megbekelt, halakat – mint Kusturicánál – lapos és bűdös kés palacsintákként égbe dobáló nyarakon, amikor megáll a szél, és nehéz kitalálni, ha majd egyszer elkezdi fújni megint, az merről fog történni. Fújni-fújni, vajon a tenger felől-e? Vagy éppen a nagy víz felé. – És mindég elkap valami furcsa érzés, amikor női táskával találkozom: rugós fotelnél. Hát még amikor látom, hogy begyömöszölték az oldalába. És még egy kis női borotva is van valahol a közelben. Tuti, hogy hirdetek.

Jelige (csak ennyi): Summertime.

Hogy az a pogány barom ecsetes faszija mégis, bögte (istenit – megj. részemről), miért pancsolt be nekem egyszer akkorát ezt üvöltve:

– Rokken'roll! Dir-durr!

Hát azért, mert rosszat találtam mondani valamelyik művéről, amelyik egy erősen a pattanásoska-ragyáska ifjú Joplinra emlékeztető nőt ábrázolt, holmiféle viharvert karosszékben, felhúzott fehér és csupasz, szinte ragyogón fényes lábakkal. Mellette a levegőben egy óriásira duzzadt vörös pipaccsal.

Furcsa dolog az idő. Tiszta blúz, ugye? Érted.

Be kell vallanom már így utólag, káromkodósan és bűnbánón: egyáltalában nem volt olyan szar az a festmény. Majdnem olyan rendes pipacs volt az, mint a Kahlo röpködő bíbor, bodorkás, kakukkoló pinavirágocskája. A mi kis összetört Fridánké. Valahonnan máshonnet. Egy egészen másik történetből, amelyik ehhez itt nem is fontos. (De rokon a filingje, *oh, számmörtájm!!! End'ö living i'zízi... lébor.*)

& Egyszer meg az volt még a furcsa véletlenek sokaságában, hogy a kezembe került valahogy a Gina egyik régi kislemeze. **A**-oldalán a Számmörtájm. **B**-oldalán meg mi? Hát, az a nekünk magyaroknak kardinális fontosságú Karády-numera Gina módra az el nem csókolt csókról. Dögös, vágyakozó, rúdállító hang. Picsába! Úgy szíven tud szúrni. – Hogy basználak meg, Gina, te defektes! De Joplint is, csak úgy recsegne. Meg Titót is a maga partizán csillaga alatt. Az egész szar Jugoszláviát, de legalább háromszor, mint a mesében.

&& Egy szép reggelen – megkönnyebbülve – tényleg szárnyad lesz, bébi. Repülsz. Emlékszel még arra a platánfára a gazdasági sulis udvarán? Na, annak a kukacos ágaira. Meg emlékszel a gépészeti egyetem buggyant pincéjére? Meg annak az ágbogas csöveire? Oda kötöm fel magam. Csak úgy. Ah! Bébi. Dögös Gina L., komesztáj? Donjúkráj. Ti-na-ni-ná, tinaniná.

Számmörtájm.

Nehogy má' fölhívjalak. De egyáltalán él még az a telefonszámod, sugörbébi? És egyáltalán a tiéd? Hívlak majd úgy: vintörtájm. (Tehát nem sokára.)

Budapest, 2007 novembere

Tamás TíMEA

Élettér I.

a mindennapok árkaiban élek
szemét hull rám, s némi ígéret
hogy van *holnap*
de *hol a nap* ami elhozza

mindennap felkel a ma
s vele én is
szemlézem megmaradt életem
s emlékezetem
már nagylyukú rosta

néhány közhely lakik velem
s a félelem
hogy az árok alján
a szemétben
a mindennapi örök pátoszos
sötétségben
meglelem magam

az ént akit rég elhagytam
akit szerettem de nem akartam
megtartani
aki elment feloldozott s kimászott
a mindennapok árkan túlra
s fején egy glóriával
valaki mással tárgyal

félek őt újra megtalálom
s hasztalan lesz vele s miatta
minden álmom
minden árkom

Érzelmes elbocsátás

ha férfi volnék
elbocsáthatnálak
üzenetekkel, versekkel
s tudatnám az egész világgal
hogy mennyit érsz nekem
hogy mi voltál s mivé lettél
hány rövid év alatt kopott
le rólad a máz
s hogy már balsejtelem sem vagy

csak kavics, mit nem hasznosít
csak koptat az idő
s belülről sem mar érzés, értelem
nem töprengsz huszadik századi verseken
s a rejtelmek tőled távol maradnak
nem tudod útját a madaraknak
s hogy az imádkozó sáskák mit akarnak
nem érdekel

közhely, hogy üres vagy belül
az idő elvitte arcodat
s helyén csak ránc
és petyhüdt hús maradt
mögötte semmi

ha férfi volnék elbocsáthatnálak
elmondhatnám neked, hogy mi a bánat
csak félek – nem értenéd
lehetnék kegyetlen, lehetnék ósdi
(a nagy elbocsátókat nem szokás megszólalni!)
taníthatnálak hiába
a múltak szép, halk, kis zsolozsmájára

*Ki szívben jó, ki lélekben nemes volt,
Ki életszomját el nem égeté,*

de hasztalan,
férfi sem vagyok, s nem is
találom magam
ebben a században,
így hát téged is más kell
elbocsásson ahhoz
hogy felébredj Csipkerózsika

*Orcsik Roland***Mikor csattan**

Semmi mellébeszéd, csak egyenesen,
maszatolás nélkül a lényegre törve.
Először mea culpa, majd mosom kezem,
ám vigyázz, a büntudatka ne csaljon törbe.

Most már szabad, most már lehet
szólni, milyen múltat bújtat a szőrme,
mint kultúrkál az emlékezet:
először nyelve, utána nyögve.

Végül kiköpni, ami görbe,
mert elsötétül időnk fénye,
mire megtelik szennyesünk gödre,

mire kicsattan, itt a vége,
köszönjük, elég, nem kell,
aki akar, fusson véle.

Vándor a sámlin

Ezen a ponton
porzik a világ,
billen a kint, a bent,
veled az ellened,
fantomok voltak mind,
csupa bukott agyszülemény.

Itt nyugodtan mondhatod:
szabad vagyok.
Ugye érted,
mire gondolok.

Persze, testem
továbbra is felnyög
a gumibot ütéseire,
a különbség csak annyi,
többé nem ijeszt a harag,
vagyok, ahogy,
s ez így van jól.

Ezen a ponton
ne kövessen senki,
foglalkozzon ki-ki
a maga piszkával,
hisz minden vándor
leghűségesebb kutyája:
saját árnyéka.

Istenem,
búcsút intek itten
mindannak, amitől
örökké félttem:
Isten, párt, pokol
vagy más agyoncsépelt
hullamasinéria.

Jelentem,
csodálom a mestert,
aki létrehozta a kis sámlit,
amin ülök, s jegyzetelek,
árnyékot vetve a papírra,
árnyékot a görbedő múltra.

Záróra

Van Gogh rajzimájára

Törékeny,
dohányfüstös papíron
vénenber aszalódik.
Didergő szalmaszéken ül,
arca görnyedő
kórba temetve.
S mint rajtacsípett kölyök,
görcsösen hajtogatja:
soha többé.
Omló csöndben
neszez rá az óramutató
csillanó árnyékpóra.

Cseh Katalin

Elidegenedés

Úgy élünk mint két társbérlő
a hétköznapi létezésben
egymásnak tartozunk
de nem egymáshoz
a világot külön-külön
érezzük tapasztaljuk
hogymennyire kegyetlen
esténként mondogatjuk
személyes csöndünkbe
burkolózva vészeliük
át a hosszú éjszakát
paplanunk még közös
de testünk nem ér össze
sem nyáron sem télen
sem tavasszal sem ősszel
a nappalok szakadéka
fölött egyensúlyozunk
mint bizonytalan artisták
szorongunk és félünk
tágas magányt bérlünk

Életkép

Ott ül a járdaszigeten,
rámnéz hűvösen, hidegen,
szeméből csillag-pernye
szállong, hullong a csendre.

Mellette zacskó-rengeteg,
tökmaghéj, kiflivég: rengeteg,
szellő kél, lebbenti haját,
meg-megsimítja kalapját.

Koppan a földön kéthetes vekni,
lelke alján lötyög a semmi...
sivárság: foszló műselyem,
fölfeslő álom, sejtelem.

Íme a pőre, lúdbőrös lét,
látom a hiány sebhelyét,
érzem a szorongást, a régít,
várom a megváltást, az égit.

Ott ül a járdaszigeten:
egy darab tétova végtelen,
szemében izgága fény
pásztáz a csönd-féltekén.

Gyergyószárhegy – Lázár-kastély

Transzfer

Nem érdekel, hogy rajtakaptál.
Csak nézés volt. Megláttad, semmi több.
A taxis dünnyögött, csak ácsorogtunk
két sandán pislogó piros között.

lelassult város várt és engedett el
és arra gondoltam, hogy hirtelen
(az óra ment és én rád néztem újra)
meg arra is, hogy mind lényegtelen

...például úgy szeretnél, mint ahogy...
azt gondoltam, tudod, ha úgy lehetne...
és azt, hogy reggel, kávégőz fölött
ülhetnénk morcosan vagy szemlesütve...

meg azt, hogy Berlinben vagyunk megint –
egy kinti árnyék jön, szemembe bámul –
s a kastélykert, a hó, a háziróka
megpördülhet fényestül, éjszakástul –

(s felpróbálnám Noémi korcsolyáját,
s a tó jegére karcolt jegyzetek
idénig őriznék, mégis milyen volt
olvadhatatlanul a tél veled)

S aztán rögtön jövőre lenne, látod?
És Pest! Elképesztően szertelen.
Kevés. Egy képtelen tónus, a hang:
„Mondd már, mégis, mit képzelte nekem?”

Most rajtakaplak! Lopva visszanézel.
Csak nézés, persze, látom, semmi több.
A diszpécser beszél, a város szédül
a lassan változó lámpák között.

És arra gondolok, hiszen miért ne,
hogy éppen így jó. Jobb így. Jobb leszel.
Te így óvsz. Nem szabad, hogy vonzzalak.
S mert így van, látod, épp most rontom el.

Szilágyi Aladár

A Verità vándorai (Részletek egy készülő regényből)

1. Gusto, abban a pillanatban idélek meg, amikor padlásodúdból leereszkedve megmártó-zol a Friedrichstrasse koradélutáni forgatagában. A járókelők fölé tornyosuló óriásként – legmagasabbjuk is csupán a hónaljadig ér – szemlátomást nagy feltűnést keltesz panyókára vetett batyuddal, válladra omló hajaddal, bozontos szakálladdal, bő tógáddal, klattyogó saruiddal. Egy florentinkalapos hölgy még a napernyőjét is lecsukja, hogy jobban szemügyre vehessen, néhány kisdíák pedig a nyomodba szegődve igyekeznek lépést tartani veled. Amikor az Unter den Linden sarkára érsz, kíséreted néhány barnainges suhancsal bővül. A rögtönzött különítmény tagjai, bár fogalmuk sincs arról, hogy kit követnek, keresetlen szitkokat köpködnék feléd. Megtorpansz, talán mélytűző pillantásod, talán szelíd mosolyod szégyeníti meg őket, mert néhány tétova lépés után eloldalognak a hátad mögül.

A városháza hátsó bejáratánál néhány tanítványod várakozik a hívednek hódított toronyőr kíséretében, aki miután beteret, kulcsra zárja a toronyajtót mögöttetek. Szótlanul kapaszkodtok fel a csigalépcsőn egy pislára csavart petróleumlámpa fényében. Mire felértek az óramű szintjére, estébe kanyarodik a délután. Innen, a legfelső körterasz magasából messzire szolgá a tekintet, szinte egész Berlint belátni az őszi napszentület fényében.

Vidám-lassú dalra fakadsz, kibontod a vászonbatyúdat, kimarkolsz egy-egy köteg röplapot, osztogatod tanítványaidnak, akik kőrtáncra kerekedve szórják a város ölébe az általad megmó-dolt-sokszorosított cédulákat, amelyek közhírré teszik, hogy Gusto Gräser világvándor 1928 októberében megnyitja az *Antikriegsmuseum*, a Háborúellenes Múzeum intézményét. Továbbá azt is, hogy öpróféta-sága Németország-szerte békehadjáratot kezdeményezve meghirdeti a pacifista fiatalok „keresztes háborúját” a militarizmus ellen.

A hatóságok, akik aztán a toronyőr minden óvintézkedése ellenére mégiscsak elkapnak ben-neteket, immár sokadszorra tiltanak ki a Német Birodalom területéről, és csupán a szellemi cimborád, Thomas Mann kezdeményezte értelmiségi mozgalom tiltakozására („Szabadságot Európa Gandhijának!”) vonják vissza a kizsuppolási utasítást. Nem tennék, ha sejtlenék, hogy néhány hetes elmeegógyintézeti kúrát befejeztével kilenctagú famíliádat kőberes szekeredve pakolva vándorútra kerekedsz, városból városba hurcolkodva hirdeted: eljött az *Erdstern-reich*, a Földkirályság ideje. Nem tennék, ha sejtlenék, hogy erdőn-mezőn, tábortüzek mellett, zsúfolt termekben, virágokkal ékes templomokban nem csupán az örök béke, a társadalomból való kivonulás, a természettel való azonosulás magvait hinted, hanem tanaidon fellelkesült fiatalok kezdeményezésére egy *Versöhnungsarmee*, egy engesztelő hadsereg indul meg az örökös ellen-ség, Franciaország felé, hogy annak újjáépítésében segédkezve vezekeljen atyái vétkeiért! Nem, a hatóságok mit sem sejtene, s az énekelve-táncolva haladó menet néhány napig zavartalanul halad dél felé, amíg Hitler nemrégiben ismét legalizált *Sturmabteilung*a, az SA rohamosztagai útjukat nem állják, s a barna inges, fekete nyakkendő-s verőlegények teremtenek rendet a rend-őrség helyett. Nemcsak az engesztelő menetet verik szét, nemcsak a fiatalokat leckéztetik meg, hanem rövidesen szétdúlják háborúellenes múzeumodat is Berlinben.

Nem nekik, hanem neked kell ismét menekülnöd. Szülőfölded, Erdély nem fogad, szülő-városod, Brassó elérhetetlenné vált számodra, hiszen a román hatóságok hallani sem akarnak a román parasztok által Krisztusként tisztelt, az egyetemes béke ördögével cimboráló költő-

festőművész-bölcseelő tanairól, és Budapesten, ahol az első világháború idején a bevonulási parancs megtagadása miatt tébolydába dugtak, ott sem fogadnának tárt karokkal.

Nincs más választásod: be kell fognod a lovadat, és életed társával meg hét lányotokkal ismét át kell kelnetek az Alpokon, Asconába. Bátyád, Karl biztos befogadja családodat a Monte Veritán emelt házába. Számodra pedig mindig akad lakatlan barlang a Lago Maggiore türkizöld tükre fölött.

2. Dicséretedre legyen mondva, Karl, rezzetnyi meglepetés sem jelenik meg az arcodon, amikor megpillantod Gusto zöldre pingált egyfogatú lakókocsiját a Strada della Collina kacsaringóin fölfelé kapaszkodni. Öcséd famíliája köréd rajzik, s a hét leányzó néhány perccel alatt otthonosan ellepi a házat. Szerencséjükre, tegnap eresztettél szélnek egy orosz emigránsokból álló csoportot, akiket odafent, a Monte Verità kolóniája, a túllakott Casa dei Russi mostanáig képtelen volt befogadni. Asszonyod sem komorodik el a Gräserék előre nem jelzett inváziója miatt, pedig, pedig a ruszki menekültek szinte minden tartalékotokat felélték. Igaz, egyikük, egy festőkaadémista „cserébe” Chagall modorára emlékeztető freskót remekelt a házatok oromfalára, melyen Asissi Szent Ferencet örökítette meg rajongó madarai körében. Jenny, a kemény Jenny közel három évtizedes együttélések alatt nemcsak megszokta, hogy ennek a háznak, a Demian-Hausnak a kapuja télen-nyáron, éjjel-nappal bárki előtt nyitva áll, aki menedékre szorul, hanem annyira hozzá idomult ehhez az életformához, hogy ha magatokra maradtok, ha egyetlen politikai menekült, anarchista vagy katonaszökevény sem lépi át a küszöböt, nem találja a helyét, s hamarosan ürügyet talál arra, hogy elködorogjon valahová.

Ma reggel is befogta a szamaratokat a kordéba, s egy kosárnyi gyümölcscsel ereszkedett le Asconába: „Elviszem Giuliano dokinak, hadd hozza rendbe végre a fogaimat.” Igen, a kemény Jenny már kezdettől fogva jó tanítványnak bizonyult, amidőn meghirdetted a pénzhasználat-tól mentes, termékcsere alapuló gazdálkodás utópiáját. Az utópia a ti életetekben máiglan működik... Igaz, ez esetben teli kosárral tér vissza. „Giuliano nem fogadta el a gyümölcset – mosolyintja el magát –, de óhaját teljesítve egy Schubert-dallal viszonzotam a munkáját... Nem vettem észre, hogy nyitva a rendelő ablaka, s mire elénekeltem a doktorné zongorakíséretével a *Du bist die Ruhe* utolsó zengzeteit, odakint az utcán tapsolni kezdtek a Via Gottardo lakói...”

A derék asconai polgárok teljes mértékben befogadtak benneteket, a Lago Maggiore, az Isole di Brissago, a Centovalli mellett immár házastul, öltözkéstül, mindenféle bogarastul része vagytok annak a természetes közegnek, melyben ezeknek a halászoknak, erdőlőknek élniük adatott. Hol vannak már azok a századeleji kínterhes idők, amidőn hatodmagaddal megjelentetek, megvásároltátok a Monescia dombját, s azon kezdtétek felépíteni a Gusto által Igazság Hegyének elnevezett helyen a társadalomból kivonultak kolóniáját! Bár a hét alapító vegetáriánus közül négyen – a Hofmann nővérek, Ida és Jenny, te meg Gusto – Erdélyből származtatok Ticinoba, már a közösség megalapítását követő hetekben kiderült: az erőszakos Ida, s a párjául szegődött holland bankárfi, Henri Oederkoven merőben más elképzelések alapján kívánja megváltani a világot, mint ti. A pénzvágy kirugta Gusto öcsédet, te meg Jenny önként váltatok ki a kommunából. Gusto akkor kezdte el remeteéletét, ti ketten pedig felépítettétek a házatokat.

Tragikomikus volt, hogy az Oederkovenék által egyetlen év alatt felemelt vegetáriánus telep gyógyulni vágyó sznob lakói elfogadták ugyan a szanatóriumban felkínált nap-levegő-tánc kúrát, de kiderült: elsősorban remetefilozófus öcsédre kíváncsiak. Gusto kénytelen volt hamarosan barlangot váltani, s valahol a kelta romok fölött talált magának látogatóktól mentes menedéket. Még tragikomikusabb volt, ahogy a derék asconaiak viszonyultak a meztelenkedő,

tűz mellett daloló-táncoló-tornázó idegenekhez. A Monte Verità közelében lakók muskátlis erkélyeikről távcsöveztek benneteket, a jobb fekvésű loggiákat bérbe adták kevésbé szerencsés szomszédaiknak.

Gusto továbbáll, meg se várja, hogy a családja kényelembe helyezze magát nálatok. Pedig nyolc éve, anyátok temetése óta nem láttátok egymást. Csak akkor enyhül menekülést sóvárgó tekintete, amikor a kezébe nyomod Grossika mama utolsó brassói keltezésű levelét: „Tudom, hogy Gustel öcséd arra törekszik, hogy a legnemesebb eszméket ültesse az emberek fejébe. Hiszem, hogy képei, versei, gondolatai a világot elárasztva boldogabbá tehetik az emberiséget. Isten vezérelje futását!”

3. Gusto, a nyomodba szegődöm, amint fölfelé caplatsz a Monte oldalán. Elhaladsz a számodra teljesen idegenné vált, hajdani szűkkörű vegetáriánus kommunátokból szanatóriummá, művészteleppé, konferencia-központtá terebélyesedett táborhelyetek mellett. Jószerével nyoma sincs a hét alapító tag által 1900 őszén sebtiben összerótt féltucat faháznak, az általatok kiirtott bozót helyére varázsolt veteményeskertnek, gyümölcsösnek. Igaz, te magad egyetlen szál répát sem ettél abból a kertből, hiszen mire az ágyások termőre fordultak, a mindenki más iránt toleráns földid, Ida, illetve a mindenki mással bőkezű bankárfi, Henri kiűzött az általatok megálmódott Paradicsomból. Merthogy te nem csupán természetközeli életmódra, hanem a Földanyával való teljes azonosulásra törekedtél, merthogy te nem profitot hozó üdülőüzemet, hanem egy teljes mértékben önfenntartó, szabad közösséget terveztl a Monte Veritàra, olyat, ahová a pénznek a szaga sem jut fel.

Pillantásra se méltatod az azóta elburjázott Bauhaus stílusú, kecses épületeket, pedig oda-benn, a Casa Anatta, a Casa Selma falai között, a szerinszerte csevelyre csábító pavilonokban, a park útvesztőin évről évre jobban felpörgő szellemi élet szinte teljes egészében az általad elhintett eszmék magvaiból támadt. Nagy ívben kerülöd el a Parsifal-park környékét, a helyet, melyet hajdanán, még szűztisztás korában a közös Wagner-mánia jegyében kereszteltetek el, a helyet, ahol estéről estére hetedmagaddal a feltámadó szél szélteében, lenge öltözékben jártatok a rituális holdfénytáncot. Mellyel kivívtatok az őslakosok felháborodással elegy leselkedhetnékét, mellyel kiérdemeltétek részükről a *balabiott*, a „meztelenül táncoló” elnevezést. Miután gyakorlatokkal leereszkedtetek az Alpesek déli lejtőin, a honfoglalás lázában közakarattól még egy Walkür-sziklára is futotta odafent...

Némi homlokráncolással veszed észre, hogy a szelídigesztenyés fölötti ősvadon csapásait fűgefákkal, glicíniákkal ékes tanösvénnyé idomították. Hevületharmatod akkor szikkad némiképp, amikor Losone zegzugos lépcsősikátorain felkapaszkodva szeretett bükkóriásaid érintetlen honába érsz. A szurdok, mely első száműzetésed idején is menedéket kínáló barlangod bejáratához szolgál, túlérrett szederrel, kökénnyel gazdagítja lenti dióval, gesztenyével degeszre tömött tarisznyádat. Derűvel tölt el, hogy sikerült egy álló hétre való províziót gyűjtened, hiszen hét napig minden idődet elmélkedéssel, papírtekercesid megtöltésével múlathatod. Külön öröm, hogy épséges épen találsz a barlang egyik hasadékaiba rejtett, még Erdélyből magaddal hozott deberkédet, meg is töltöd friss forrásvízzel. Kuckódat kibéleled fakéreggel, s egy réteg száraz falevéllel, egy réteg mohával adod meg a módját.

„Mester, Mester, te így élsz, te itt laksz, te itt alszol?” – nézett körül álmélkodva-hunyorogva a szemüveges nyakigláb, aki udvariassági vizitre kapaszkodott fel hozzád, akivel úgy ismerkedtl össze 1907 őszén, hogy engedélyt kért tőled: hadd cövekelje le ő is a festőállványát veled áteltenben, a Monte fölötti kelta romok túloldalán. Sebtiben látott neki a druida oltárok felskicceléséhez, és mintha nem őurasága szökött-tévelygett volna remeteséged magánybirodalmába a monteveritánok zajos társaságából, csak úgy özőnlött belőle a szó. Elárulta, hogy Né-

metországból érkezett ide, alkoholelvonó-kurára a szanatóriumba. Még nem döntötte el, hogy az írói pályát válassza, vagy festőművésszé képezze magát. Egyelőre írogat is, festeget is, a zene is, a keleti bölcselet is vonzza. „Ezért is merlek háborgatni, ezért kerestem ürügyet arra, hogy megismerkedhessek veled, hiszen hallomásból tudom, hogy mennyire rokonlelkek vagyunk – mosolyintotta el magát. Egyébiránt odalent állandó pletykatéma vagy a szalonokban... Ha megengednéd, remetelakodban is meglátogatnálak, s néhány napot veled töltenék odafent.”

Bármennyire ódzkodtál az általad Veritá-bagázsnek nevezett sznob szanatóriumlakóktól, ebből a nálad két évvel korosabb fiatalemberből, aki első intrádára Mesterének hívott, s aki Hermann Hesse néven mutatkozott be, valami megfoghatatlan vonzerő áradt.

4. Gusto, visszatekintve azzal a bizonyos fura szerzettel, Hermann Hessével együttműtatott napjaitok időszakára, nem érhet megróvás amiatt, hogy vegyes érzelmekkel idézed fel majdan – két újabb évtized elteltével – Nobel-díjas írónak menendő (ki gondolná?...) fogadatlan tanítványod alakját. Közeledése, a veled, eszméiddel és életviteleddel való azonosulása valahogy őszintétlennek, pontosabban: nem önzetlennek tűnt számodra, s felületesnek némiképp. Ez a szorongásoktól felhólyagzott széplélek tíz napig bírta ki melletted a remetelét romantikáját, egyre lanyhulóbb lelkesedéssel. Közben-közben az együtt gyűjtögetett erdei gyümölcsöket, bogyókat, magvakat rágicsálva, mohapriccseden forgolódva, újból és újból bizonygatta, hogy kesze-kusza életpályátok mennyi párhuzammal bír. Merthogy lám, te is félbehagytad a középiskolai tanulmányaidat, ő is elvágta a testét-lelkét rabul ejtő gimnáziumi oktatás gúzsait; akárcsak te magad tetted, ő is megszökött a nagypolgári család biztosította életforma szellemet szikkasztó öleléséből; majdnem egyívásúak vagytok, mindketten a képzőművészet és az irodalom, valamint a keleti bölcselet vonzaskörében forgolódtok, és így tovább.

Most, hogy miután ismét felkapaszkodtál a Vicolo Sant Antonio régenjárt lépcsősikátorán, most, hogy ismét kedvelt odúd ölen, a helybeliek által Pogányok Barlangjának nevezett rejtekben vertél tanyát, bátyád, Karl rádtukmált kölcsönkönyvei (megannyi Hesse-kötet) újból és újból megzavarják előre eltervezett foglalatosságaidat. Mert hát képtelen vagy ellenállni a kísértésnek: újból és újból belekortyolsz a kitűnő szövegekbe. Bosszúsággal elegy zavarral veszed tudomásul, hogy a *Demian*, a *Napkeleti utazás*, a *Pusztai farkas* szerzője, előbb hűségében hűtlen, később hűtlenségében hű eszmeinasod hányszor és hányszor ihletődött belőled, a te életfilozófiádból, személyiséged jegyeit is műveibe szervesítve. Asszonyod is, akibe Hermann megismerkedésükkor szemlátomást nyomban beléhabarodott, az örök kamasz anyakomplexusának kivetüléseként van jelen prózáiban. S egyik-másik gondolatod szinte szó szerint visszaköszön soraiból: „Minden ember élete kísérlet, hogy eljusson önmagához. Minden ember élete egy ösvény sejtése. Senki sem volt még teljesen és maradéktalanul önmaga, mégis mindenki igyekszik önmaga lenni: ki tapogatózva, ki ahogy éppen tud...” Annak is neszét vetted, hogy az Európa-szerte mind olvasottabb Hesse-opusok hatására már az epigonjaid is megjelentek. Egy magát thüringiai messiásként aposztrofáló fiatalember, mozgalma követőivel keresztül-kasul zárandokolja az országot, a te gondolataidat zászlajára tűzve gyűjt botrányra botrányt. Teheti, hiszen – a netán valamikor életműveddel birkózó filoszok gyötrelmére – Európa-szerte Romain Rollandtól Thomas Mannig mindenkit elárasztottál magad rajzolta-festette képeslapjaidra böhömnagy betűkkel sebtiben ráfirkantott gondolataiddal, verseiddel. Természetanyáink mérték nélküli bőségével megáldottan szórtad-szórod a magvaidat.

Hermann, ez az esetlen nyakigláb, neofita buzgóságában, Elizabeth iránti leplezetlen vonzalmában egyszer, immár sokadik alkalmatlankodása idején arra is rávetemedett, hogy pénzért vásárolt szanatóriumi elvonókúrája mellett a ti ingyenes holdfény-szeánszotokhoz is csatlakozzon. Bár valósággal rettegett attól, hogy kinevetik, aszkétaalakját egy szál ággyékkötővel takar-

gatva önfeledten forgolódott öltözék nélküli, szépidomú követőid körében, révületre fogott szemekkel.

Bátyád hírel: Hesse elhagyta Németországot, véglegesen Svájcba telepedett. Valahol Lugano fölött, a Collina d'Oro magasában lakik, inkább fest, mint ír, vad tájképeivel utcáról utcára házalva tartja el magát.

Napesti szemlélődés végett kitelepedsz a szurdokod fölötti páfrányos sziklapadra. Ha a szembeni hegygerinc nem zárná el a horizontot, akár a Collinái is elláthatnál a naplemente fényeinel. Érzed, hogy amonnan, valamelyik ház tetőteraszáról valaki kutató-hívó szemekkel errefelé, tefelé tekint. Amikor a telihold felbukkantával elkezded elmaradhatatlan táncodat, a másik magány is megmozdul, lassú, réveteg gesztusokkal csatlakozik hozzád.

5. Gusto, Karl küldönc érkezik, egy-egy elegáns címeres borítékot kaptok, benne merített papírra nyomtatott névjegykártyával, melyen új szomszédotok, Eduard Freiherr von der Heydt üzeni: szeretne levizitelni nálatok, a Demian-Hausban. A Vilmos császár udvari bankáraként, hatalmas távol-keleti műgyűjtemény birtokosaként elhíresült báró nemrégiben felvásárolta az Ida-Henri páros Dél-Amerikába távozásakor bohém festőművészek kezére került, általuk ebek harmincadjára juttatott Monte Veritát. Hírelik ám a helybeliek, hogy a Casa dei Russi, ahol egy évtizede más orosz emigránsok mellett Kropotkin, Lenin, Trockij is forgolódott az életreformerek, anarchisták, teozófusok, tiritarka keleti misztikusok köreiben, már Eduard tulajdonába került.

Lám, a báró tisztában van azzal, hogy ez a telek a kommuna gyors kettéválása után a Gräser-fivérek jussa lett, azzal is, hogy Gusto ritkán ereszkedik remetelakából Asconába, ezért a számára küldött borítékot némi humorérzéssel „valahová, egy Losone fölötti barlangba” címezte. Azzal viszont nincs tisztában őurasága, hogy a Demian-ház nem eladó! Téged, Karl, aki nemcsak megálmodta, hanem a kezed munkájával alakítottad ki annyi számkivetett menedékét, fájdalmasan érint, hogy az erőszakosan terjeszkedő bankárbáró a te házadra is kivetette a hálóját.

Az öcsédnek címzett levelet odanyomod *Gianuncolo* markába. A kétfestű farsangi bábú – helybeli halászkok ajándéka – mind a négy szemével hitetlenkedve-hüledezve bámulja a Gustónak szánt, neki kézbesített küldeményt. Mert Gianuncolót nem olyan fából faragták, hogy vele alkudozni lehessen! Rádásul ő volt az első asconai „polgár”, aki egy hűvös, eső szárazta koratavaszi hajnalon megpillantotta a Gräsereket, az ősmonteveritának kéttagú előőrsét, akik Locarno felől bukkantak elő a Passagio della Carra síkatorából.

Gusto, Karl, 1900 március idusán ott, a Piazza Serodine elbontatlan farsangi díszleteinek tövében adtatok találkát a csapat többi tagjának, onnan a régi ismeretség ökétarcúságával. Gianuncolo csak némán meredt rátok, Ascona derék lakói viszont a félrehúzott függönyök mögül leselkedve találgatták: ki lehet ez a két nagyszakállú, bőköpenyes idegen. Amikor pedig fertályóra elteltével két újabb torzonborz alak bukkant elő, három ugyancsak lenge tunikába öltözött nő társaságában, kezdték azt hinni, hogy a bőjtű beállta ellenére még egy utolsó produkcióra készülődő vándortrupp gyülekezik a palazzo árkádjai alatt.

Pedig, a maroknyi jövevénynek, főleg a három asszonynak szemlátomást nem támadt komédiázhatnéka. Napok óta ázva-fázva bolyongtak a Lago di Lugano és a Lago Maggiore között, hol olasz, hol svájci területre tévedezve. Téged szidtak Gusto, makacs következeteséged miatt, mert javasoltad, hogy „stílusosan”, gyalogszerrel kell az életreform apostolainak átkelniük az Alpokon, s leereszkedniük a Maggia deltájába. Az már a honfoglalást pénzeli, gyakorlatias Henri ötlete volt, hogy háromfelé szakadva, a két-két férfiből, illetve a három nőből álló csapatok külön-külön cserkészzék be Ticino déli részét, megfelelő táborhely felkutatása

vége. Ida, Jenny meg Lotte Henrire is nehezteltek, hiszen férfikíséret nélkül több helyütt csak némi ellenszolgáltatás fejében lettek volna hajlandók befogadni őket. A csinos arisztokrata-ivadék Hofmann-lányok s a mohó férfitekintet számára még kíváncsabb Lotte Hattemer egy fészerbe húzódva vészelt át az utolsó, hamvazószerdai sötétséget. A máskor erőszakosan anyáskodó Ida dühös-dideregteben a húga fülébe pusmogta, hogy a rovott múltú, Hamburg matrózkocsmáit megjárt Lotte egyetlen levetkőzhette volna néhány hónapja magára öltött vallásos megszállottságát, s egyetlen éjszakára feláldozhatta volna a testét mindhárójuk érdekében. Szerencsére, Jenny még idejében befogta a nővére száját, mielőtt az ráförmedt volna a hideg és az ópiumelvonás miatt kétszeresen reszkető lányra.

Ti menten továbbindulásra ösztökéltétek agyonázott társaitokat, akik fásultan lépkedtek a nyomotokban a Monascia kaptatóján. Mire felértetek a kettőtök által kiszemelt Ígéret Földjére, ragyogott a nap, és teljes pompájában tárul elébetek a Lago havasok övezte türkizzöld világa.

Nyírbátor – várkastély

Szücs László

Csenddé lett

Sok pink bugyi a fűben,
sok pink bugyi a fejben.
Pohár volt, most üvegcserép,
csillogása történelmem.

Látod kávédban az arcod,
mint valami alaprajzot.
Képességed annyi mint
bekapni egy aszpirint.

Alszik rajtad a takaró,
ő tudja csak, hogy mi a jó.
Beszél hozzád egy telefon,
hangjában olcsó száanalom.

Talpad alatt vizes aszfalt,
emléked egy csikk a járdán.
Ez a perc is jó lecke volt,
megtanultad – magad kárán.

Ipari park

Vérvörös a hófehéren,
Szédülök, tán Holdra léptem.
S talpam alatt nem terem
színes kő, csak zsebpiszok.

Túl ezen még egyéb érvek
szólnak: hahó bácsi, hogy
s mint rágnak idebent
a jámbor férgek? No és
mi dolga a szónak? És
mit gondol a szónok?
Mert itt már senki sem figyel,
csak irigyelt és irigyel.

Mellettünk egy gyár van,
ember már nincs,
csak por meg csend,
poros csend a gyárban.

Gittai István

Lírai flört

Arca szomorúságát
rögvest elúzendő
bátorkodom én
előhozakodni
immunerősítő
magammal önért.
Ily zord és zimankós
időt átvészelni
egyedül az utcán
szinte lehetetlen.
Néma merengés,
vacogás helyett
páros repülést,
öröms lebegést
ígérhetek önnek
az éjszaka hosszán.

Csak nézzen a szemembe,
ha megérintem a karját,
s máris repülhetünk
magához és hozzám.

Rulett

Nem szavatolhatom azt,
hogy rossz döntés esetén
majd kihúzlak a bajból.
Ne akarjon repülni
a vén szilfa, a gebe.
Álmodozni, azt persze
lehet. De még mennyire!
A képzelet igenis
hatoljon át a falon,
hisz épp az a szép benne,
hogy hihetően hangzik
az, ami lehetetlen.
Ámde ha bőrre, tétre

megy ki a játék, komám,
rossz döntésed esetén
hajadnál fogva húzd ki
magad, s igyad a levét.

Cimbora, eleve
kerüld a kaszinót!

Eufória nélkül

Úgy alakultak a dolgok,
ahogyan sejtettem, vártam.
Nem ettől boldog a boldog,
s az alma se a kosárban.

Akkor én mostan a gáton
ragadjam meg a szerepet?
Vagy gomb legyek a kabáton,
esetleg díszes kerevet?

Alakítom rám, magamat,
– magamagát a daganat –,
nem szerep ez, s nem feladat;
viselem nyűttes magamat.

Kinde Annamária

Versek az árkos parkból (nyári kert)

A gyermek szeméről az álom
bevonja színes fátylait.
Nem is lehet rossz napja annak,
akit hajnali fény vidít.

A takaró öleléséből
anyja karjába siklik át,
majd onnan lesi ébredve
a megszokott és új szobát.

Tiszta, hideg víz jut a szemnek,
és felfrissül a kicsi kéz.
Mint kakaó vegyül a tejhez,
cukor, édes a létezés.

Csipkés tányéron sorakoznak
a vajaskenyér katonák.
Egy tábornok, kit anya biztat,
könnyen megnyeri a csatát.

Ugrani kell már és szaladni.
Odakinn egy rigó kiált.
S a mólóban a kerti tónál
gyülekeznek a vadkacsák

(téli angyalok)

Hóangyalt játszik a kertben a gyermek.
Feje angyalfej lesz a hóban,
karja, lába mozdulása
angyal szoknyája, angyal szárnya.

Sokasodik a délutáni ház körül
a szikrázó angyalsereg, míg sötétkékre,
majd lilára vált az ég a kert fölött,
amíg a kémény füstölög.

Ablak üvegén jégvirágok
vigyázzák majd a gyermekálmot,
csendbe merített téli kertre
bámulnak le a csillagok –

s visszanéznek az angyalok.

(a jó király)

Tudom, hogy egyszer létezett
ez a jó király, kit szeretet
vezérelt, minden ünnepet
megtartott, mégis szétesett
a birodalma. Nem hadúr,
volt a felség, nem despota,
de épült neki olyan út,
a vége mély volt mint a kút.

Eltűnt szolga és hadsereg,
dínomdánom, zenebona.
Csipkés porcelánpalota
tükörképét a délibáb
lengeti most is utazók
ámítására, nincs ma már,
elporladt gyümölcs és kanál,
visszacseng zene és a csók.

Nagyon rég volt ez úgy hiszem
semmi térkép kevés adat
legenda csak mi fennmaradt
s a kósza árnyak a vízen

Műhely

Ménesi Gábor

„Csak az történt meg, aminek a történetét megírták”

Bánki Évával beszélget Ménesi Gábor

Már négy éve, hogy napvilágot látott első regénye, az Esőváros. A Magvető Kiadó elsőkötetes szerző bemutatkozásakor meglehetősen szokatlannak mondható kampányt szervezett a megjelenés kapcsán. Hogyan élte meg mindezt? Ennyi idő elteltével módunk van rálátni a regény fogadtatásának körülményeire. Úgy vélem, a recepció – olvasók és kritikusok részéről egyaránt – viszonylag kedvezőnek mondható. Hogyan látja ma, harmadik könyve megjelenése után az Esőváros szerepét? Mit tapasztal, inkább árnyékba vonta későbbi műveit, vagy éppen erőteljesebben ráirányította a figyelmet az újabb szövegekre?

Bár senki nem gondolta korábban rólam, hogy regényt írok, csak néhány hétig tartott, amíg a tanítványaim azt újságolták, hogy van egy „híres névrokonom”, akinek a regényét még a metróban is kiplakátolták. Egy ilyenféle „kampány”, amit a Magvető az *Esőváros*nak szervezett, nem volt minden tekintetben kellemes, és természetesen sok ellenséget is szerzett. A barátaim, kollégáim leginkább nem is a szépírás tényét furcsállták, hanem magát a témaválasztást. Sokan nem gondolták, hogy egy arisztokratikus hagyomány, az udvari kultúra kutatása után majd csallóközi parasztokról fogok regényt írni; a népi irodalomról egyébként soha egy sort nem publikáltam korábban. A témaválasztásnak a Csallóközben sokan nagyon örültek, de akadtak olyanok is, akik nehezményezték, hogy én, aki csak nagyszüleim elbeszéléséből, „távolról” ismerem az ottani dolgokat, „betolakszom” az ő történeteikbe. Ezt bizonyos mértékig (emberileg) megértem, de az *Esővárost* nem is dokumentarista tényregénynek szántam. A témaválasztás a későbbiekben nemcsak áldásnak, hanem átoknak is bizonyult. Többen nehezményezték, hogy az *Esőváros* után másféle nyelvet, másféle problémakört keresek, „letérek a helyes útról”, vagyis eltávolodom a népi témáktól. Az *Esőváros* kritikai fogadtatása – magam is úgy gondolom – kedvező volt, bár kritikus és irodalmár barátaim (ellentétben azzal, amit az ön kérdése feltételez) azt sugallják, hogy második könyvem, az *Aranyhímzés* „igazibb”, egyenletesebb, kiegyensúlyozottabb regény lett. Hogy miért ilyen témát választottam az első regényemhez? Hogy miért választottam ezt a sokféle elbeszélői műfajt és nyelvet ötvöző szerkezetet? Nyilván a családtörténet önmagában is nagy önbizalmat adott, hiszen ez az „én” történetem. Másrészt a sok-sok mellékszál, a sokféle nyelv, az *Esőváros* néhány kritikusától felrótt „csapongás”, kísérlkezés vagy éppen „szertelenség” talán alkatilag is jól illik hozzám, ezért az *Esőváros* születésekor – mikor kevesebb distanciát tartottam az írással, mint most – ez nagyon adekvát választásnak tűnt.

Ha jól tudom, korábban egyáltalán nem foglalkozott prózairással, hanem versei jelentek meg különböző irodalmi folyóiratokban. Mit tudhatunk meg ezekről a versekről? Mennyiben hatott költői

beszédmódjára tudományos tevékenysége, melynek során a középkori világirodalmat, elsősorban a trubadúrok és a lovagregények világát vizsgálja?

Valóban, egyáltalán nem készültem az *Esővárosra*, nem írtam korábban prózát, nem folytattam a Csallóközben „tudományos kutatásokat” sem. Sok verset írtam, köztük trubadúrparódiákat is, ezek lapokban meg is jelentek, de nem tartom, nem is tartottam magam soha igazi költőnek. A lírai szövegek nálam csupán „előkészületek” a prózai műhöz, vagyis mottóként, „jegyzetként” vagy épp stílusgyakorlatként funkcionálnak. Tehát nem vagyok költő: egyesek jegyzetekkel készülnek fel a regényeikre, én versekkel. Sokkal nehezebb kérdés számomra a szépirás és a tudományos gondolkodás viszonya. Nem arról beszélek, hogy egy tudósnak „jó stílusa” van, vagy egy regényíró „okosakat mond”, ha meghívják egy kritikai tanácskozásra, és ezzel elbűvöli saját olvasóit is. A két világlátás tényleg gyökeresen különbözik, és az alkotó ezzel traumatikusan szembesül is, ha nem akar esszéregényeket írni, miként Szerb Antal vagy Umberto Eco tette. De valamilyen okok mégiscsak elvezetnek oda, hogy szakítunk a racionális-fogalmi gondolkodással, és „átengedjük magunkat” a fikciónak, vagyis egy bevallottan másféle világlátásnak. De milyen okok ezek? Az *Aranyhímzésben* a Gellért után „nyomozó” történetíró, Sebe, a *Dekameronban* pedig a jezsuita tudósból, egy antropológusból lett író, Tóth Imre alakja vethet fel ilyen kérdéseket.

Ámde mielőtt magyar regényeket kezdtem írni, soha nem foglalkoztam magyar irodalommal, csak romanisztikával. Ez igen szerencsés distanciának bizonyult, hiszen viszonyom a hagyományos kelet-közép-európai témákhoz talán játékosabb, felszabadultabb, mintha egész életemben a magyar népi írókat kutattam volna. A középkori irodalomnak pedig nagyon sokat köszönhetek: nem is témákat elsősorban, hanem szabadságot. Hiszen egy középkori regényíró olyan „elmaradott” volt, hogy még nem igazán tudott arisztokratikus és populáris elvárások között különbséget tenni. Az első nagy regényírónak, Chrétien de Troyes-nak még természetes volt, hogy műveit egyszerre olvassák kalandregényként, lovagi tanmeseként, misztikus elbeszélésként – és természetesen nagy nyelvi invencióval, nagy tudatossággal megalkotott szövegeként is. Ez az *ars poetica* (amitől azért a mai latin nyelvű irodalmak sem távolodtak el annyira) engem tudat alatt mindig is nagyon befolyásolt. Így egyáltalán nem bánom, hogy az *Esővárost* „lehet” olvasni hagyományos népi regényként, az *Aranyhímzést* krimiként, a *Magyar Dekameron* szerelmi példázatgyűjteményként – noha egyik sem pusztán az.

A fűlszövegben Szilasi László Márquez, Darvasi és Závada ízeinek felfedezésével ajánlja az olvasók figyelmébe a regényt. Már első kritikussai a mágikus realizmussal, és főleg Márquez világával hozták kapcsolatba az Esőváros beszédmódját. Mindez persze nem véletlen, hiszen portugál szakon végzett az egyetemen. Hogyan látja, mit adtak hozzá írói látásmódjához, próza poétikájához és nyelvéhez a latin-amerikai alkotók?

Az *Esőváros* előtt azt tervezgettem, hogy spanyol nyelven fogok regényt írni: vonzott, hogy egy hatalmas, anarchisztikusan átláthatatlan, sokközpontú irodalmi élethez tartozzam. De aztán magyarul jöttek a szavak, nehéz lett volna spanyol nyelven visszaadni a galántai vásár miliójét, vagy szláv hangulatokat spanyolul kifejezni... hiszen nemcsak a kis nyelveknek, a nagyoknak is megvannak a maguk természetes határai. Ennek ellenére tagadhatatlan, hogy az *Esővárosra* nagy hatással voltak a latin-amerikai írók (nemcsak Gárcia Márquez természetesen), sőt a „mágikus realizmus”, a latin-amerikai regény sajátos politikai ideológiája is. Hogyan lehet „ellen-történelmet” írni úgy (nem a gyarmatosítók, hanem a gyarmatosítottak szemszögéből, mondjuk), hogy az mindeközben az elit irodalom kritériumainak is megfelelőjen? Talán nemcsak nyelvi oka van annak, hogy a latin-amerikai írók ezt a feladatot a közép-európaiaknál sikeresebben oldották meg. Mivel az *Esőváros* egy parasztregegy, én is szembetaláltam magam ezzel a problémával, így hát tudatosan igyekeztem a magyar népi írók örökségét a latin-amerikai

regényhagyománnyal keverni. (Miközben az *Esőváros* sokkal-sokkal szkeptikusabb egy ilyen „ellen-történelem” kialakításának az esélyeivel, mint mondjuk a *Száz év magány*.)

Tudna-e megnevezni mestereket a magyar irodalomból? Kik hatottak leginkább Önre?

Egy mondattal is válaszolhatok: leginkább Tar Sándor és Bodor Ádám. De szeretném hozzáfűzni, hogy mindig rossz lelkiismerettel válaszolok erre a kérdésre. Olyan értelemben, ahogy az írók általában példaképekről beszélnek, talán nincsenek is példaképeim – miközben persze nagyon sok írótól tanultam, a legtöbbet talán az imént említett két szerzőtől. Móricz és Jókai nagyon karakteres írók, miközben nem nevezném őket példaképeimnek, mégis egy-két témájuk vagy írói megoldásuk évek óta arra inspirál, hogy „kiforgassam őket”. És persze az is kísérletezésre buzdít, hogy a tanítás és az internetes lapok révén állandóan nagyon fiatal költők és írók között élek.

Az Esőváros szervesen kapcsolódik a paraszt-, illetve a családregények hagyományához, amennyiben két felvidéki parasztcsalád egybefonódó történetét állítja középpontba. Ugyanakkor provokálja is az említett műfajokkal kapcsolatos elvárásainkat. Mennyire volt tudatos mindez?

Említettem, hogy korábbi olvasmányaim miatt mindig is mennyire felemás módon tekintettem ezekre a hagyományokra. De nem parodizálni akartam a „parasztregényeket”, hanem másfajta összefüggések közé írni. Hagyjuk is most a latin-amerikai regényeket, amelyek nálam sokkal optimistábban tekintenek az „ellen-történelem-írás” lehetőségére. Van egy különös mű a magyar irodalomban, amelynek a témája „Zrínyi Miklós halála”, a szerzője pedig (egy) Zrínyi Miklós. Mi erre már közömbösen, szinte unalommal tekintünk, pedig milyen furcsa lenne ma egy ilyen regény: „Kovács Béla halála”, írta Kovács Béla. Pedig az elbeszélővel és főszereplővel különös módon, szinte családiasan összefonódott szerzői tudat túlélheti az elbeszélőt és a főszereplőt... miközben a mű „jöváthatetlen pusztulásról”, elviselhetetlen és feldolgozatlan történelmi traumákról szól. De egyben a túlélésről is... Ám a remény nem teljesen vagy nem igazán materialista dolog. Mivel megfogadtam, hogy 2004-ben nem fogok egy sokadik „búsuló regényt” írni Trianonról, de közben mégiscsak a magyar történelemről akartam írni, ezért valamilyen metafizikát kellett keresnem. Ez például egy olyan kiútkeresés volt, amely meglehetősen messze vitt a 20. századi népi hagyományos regények tematikájától.

Éz az Ön története, mondta a beszélgetés elején az Esőváros kapcsán. Valóban így van, hiszen a Csallóközből kitelepített nagyszülei által mesélt történetek is beépültek a mű világába.

Ennek a regénynek tényleg van egy mágikus, gyerekkori elbeszélésekben megőrzött rétege. Nagyanyám tényleg híres halottlátó volt, és én a regényírás során igyekeztem is ezt a sajátosan archaikus népi emlékezőtechnikát valahogy megragadni, nemcsak mint egzotikus érdekességet ábrázolni, hanem a „megírás módjává” is tenni. A különféle történetek „kitalálását” elősegítette, hogy amikor nekem a nagyszüeim meséltek, már ők sem voltak élő kapcsolatban a Felvidékkel. Nagyon különös koordináták között mozogtak ezek az elbeszélések. Nagypám számára (akit polgárosodott nagygazdaként a háború után egy somogyi tanyára telepítettek) ugyanis a Csallóköz – és különösen Dunaszerdahely – a „haladás és felvilágosodás” fellegvára volt, de egyben az álmok, mítoszok, paraszti legendák földje is. Tehát mindazt jelentette, amely a hetvenes évek Magyarországon olyan keservesen hiányzott. A képzelet határait. Egy olyan Los Angeles, ahol csak feltalálók, meshősök és angyalok járkálnak. Nem volt nehéz ezt felnőtt fejjel továbbálmódni. Már csak azért sem korlátoztak a meséi, mert ő maga nem volt igazán jó mesemondó. Emellett kicsit prüd is volt. „Na, ezt azért sem mondom el, mert nem való egy kislánynak” – mondogatta gyakran. Számomra a meséinél fontosabbak voltak a társadalmi tapasztalatai. Ő „csehszlovák szemmel” – és furcsa mód a Monarchia polgárának képzelve magát – egyformán elmaradott, átokverte magyar ugarnak látta az urambátyámozó Horthy-kort és az egyébként épp úgy urambátyámozó magyar szocializmust. A Monarchia polgárának képzelte

magát, pedig haladásba vetett hitével és naiv vallásosságával annyira amerikai volt! Nézőpontja nem hasonlított a népi irodalom „bölcös parasztembereihez”, sem a szocializmus „felszabadított” parasztfiatalokéhoz. És az ő szemüvegén át a századforduló mesékbe süllyedt nemzeti liberális öröksége is olyan szokatlannak látszott, hogy könnyen megmozgatta a képzeletemet.

Az Esővárosban végig egy férfi, Torma Imre hangját halljuk, az eseményekről az ő egyes szám első személyű elbeszéléséből értesülünk. Miért választotta ezt a különösnek mondható narrátort?

Egy „lehetetlen alakot” akartam narrátornak, aki ott teng-leng a paraszti és értelmiségi életforma, a népi és urbánus hagyomány határán. (Nekem soha nem volt ilyen karakterű vagy ilyen nevű rokonom.) Szerettem volna egy olyan, hol cinikus, hol érzelmes narrátort találni, aki ellensúlyozza a főhős robusztusságát, és – mint örök vesztes – egy szerelmi háromszögbe is be tud kapcsolódni. De ezek csak utólagos magyarázatok. Nagyon keveset tudtam a regényírásról, mikor belefogtam az *Esővárosba*. „Hallottam” viszont egy hangot: ez Torma Imre hangja volt.

Az Aranyhímzés főhőse Sebe, Gellért püspök tanítványa, egyben utódja a püspöki székekben, kísérvőivel 1083-ban Velencébe utazik, hogy a szentté avatási folyamat részeként fényt derítsen Gellért származására. Mi keltette fel az érdeklődését Gellért püspök élettörténetében? Miért fordult a középkorhoz és a legendák világához? Hogyan formálódott a kisregény szövege?

A népi-családi mítoszalkotás, történetmondó-émlékező mechanizmusok után az foglalkoztatott, hogyan is zajlik a politikai mítoszalkotás. Hogyan „írják” a történelmet? Hogyan „íródik” a múlt? Hiszen csak az történt meg, aminek a történetét leírták, ilyen értelemben ahogy Sebéé Gellért, az én nagyszüleim is a saját teremtményeim. De a politikai mítoszalkotás másfajta dolog. Természetesen azt sem gondolom, hogy minden múltra vonatkozó megértési kísérlet politikai porhintés, „manipuláció”. Ám az egyén gyakran szembesül azzal, hogy nehéz az igazságot, a manipulációt, a középkorban egy esetleges misztikus eseményt és csalást szétválasztani. Ezért választottam a bűnügyi regény és a misztikus elbeszélés kombinációját – egy egyszerű kis történetet, amin nagyon sokat (az *Esőváros*hoz képest rengeteget) és nagyon fegyelmezetten dolgoztam.

A történet azért is felkeltette érdeklődésemet, mert ma sem tudjuk biztosan, hogy valójában ki is volt Gellért. Amikor László király korában kutatni próbáltak utána, már sok történet ke rengett róla. A mítoszalkotók, a legendaszerzők (és tulajdonképpen a hagyományos regényírók is) „sorsképletekben” gondolkodnak. De vajon tényleg létezik-e ilyesmi, vagy csak történelmi szerepek vannak – maszkok, amiket bárki választhat?

Nyomozómunkája során Sebe egyúttal saját identitásának kérdéseire is keresi a választ, Gellért történetét kutatva ugyanis rendre saját múltjával szembesül. Ugyanakkor meghatározó tapasztalata az lesz, hogy lehetetlen egyetlen érvényes és megfellebbezhetetlen Gellért-legendát megalkotni, csupán annak egy változatát. Erre utal a kötet alcíme: Egy Gellért-legenda.

Igen, egy kettős identitású főhőst szerettem volna találni. Egy túl okos, intrikákban, a sorozatos identitásváltásokban megkeseredett kelet-közép-európai politikust, aki miután minden „átlátott”, mindent „leleplezett”, ráébred arra is, hogy személyes elfogultságok nélkül se élni, se meghalni nem lehet. Egy olyan „detektívet” kerestem, aki rájön arra, hogy a természetfölötti szerepét a történelmi eseményekben bizonyítani sem lehet, ugyanakkor kizárni sem... Hiszen az alcímbe az „egy” szó („Egy Gellért-legenda”) önmagában nem jelenti azt, hogy ne létezhetnének érvényes igazságok. Hiszen Jézus feltámadása megfellebbezhetetlen igazság a hívők szemében, ám a történetét a Bibliában mégis négy szerző négyféleképpen mondja el. Így a személyes nézőpont mintha az isteni igazságnak is része lehetne. De vajon szubjektív okaim is voltak? Torma Imre pozícióját nem sikerült megfelelően árnyalnom az *Esővárosban*? Sebe igazán az én ízlésem szerint való történetmondó: érzelmesen odaadó, közben elviselhetetlenül

ravasz, cinikus és tárgyilagos. Néha az emberrel olyan megrendítően sokféle dolog történnek, hogy a személyiségét csak az istenhit tarthatja össze.

Újabb kötete a Magvető Könyvkiadó Novellárium című sorozatában jelent meg. Már a cím, a Magyar Dekameron utal a nagy klasszikussal kialakított párbeszédre. A könyv szövegeit ugyanis egy olyan kerettörténet fogja egységbe, amely szinte mindenben az eredeti Dekameronét idézi. Főhősei ugyanazokat a neveket viselik, ugyanúgy a középkori Firenzéből menekülnek a pestis elől, ám egy sajátos időutazás után a budai Körszállóban találják magukat, ahol történetekkel szórakoztatják egymást. Hogyan született meg a novellaciklus alapötlete?

A politika és a magánélet („szerelmek”) viszonyának bemutatására tartottam alkalmasnak a reneszánsz keretet. Boccacciónál egy járvány (vagyis egy természeti-politikai kataklizma) szolgál apropóul szerelmi történetek meséléséhez, hiszen a jól végződő történetek „gyógyító hatásúak”, segítenek életben tartani az elbeszélőket. Filostratót és társait a szakirodalom többnyire a „reneszánsz embereszmény” megtestesítőinek tartja, de én mint Boccaccio-olvasó soha nem osztottam ezt az álláspontot: én mindig is öntelt, nagyképű fiataloknak tartottam őket, van bennük valami – ez csak az én értelmezésem – az alsóbb néposztályok kalandjain is jól derülő playboyokból. Az én *Dekameronom* a „félreértések könyve” is, hiszen ezek a régi „villalakók”, vagyis a Boccaccio által megálmodott aranyifjak rendszeresen félreértik a kelet-európai történeteket. Nem tudnak egy átpolitizált, agyonfrusztrált világgal mit kezdeni, miközben őket személy szerint a járvány, a politika meg sem érinti. Hamarosan el is vesztik a történeteik fölötti uralmat, miközben vendéglátóik, az „öslakók” irigylük, kinevetik és egyre csak gúnyolják őket. De az örökös „félre-értés” sem zárja ki az empátiát vagy a szerelmet. A firenzeiek – miközben elvesztik a történeteik (a történelem) feletti uralmat – itt maradnak, itt ragadnak, és belevesznek a mi történeteinkbe. De talán nem is valami bonyolult allegória, hanem a szüleim élete inspirált a kerettörténet kialakításában. Anyám és apám ugyanis teljesen másféle világból származtak, elbeszéltek egymás mellett, mindig tele voltak mulatságosabbnál mulatságosabb félreértésekkel, ám mégis életre-halálra ragaszkodtak egymáshoz. Ez gyerekkorom óta nyitottá tett a „megértés” problémája iránt. Megérthetsz – mondjuk – egy polinéz halászt, de attól még mi közöd hozzá? A szerelem viszont utat nyit egy teljesebb megértés felé is, ahol a szavakat talán külön-külön nem is érted, csak az egészet, „úgy általában”. Egy agyonpolitizált világban talán helyesebb is ez, mint vég nélkül rágódni az egyes sérelmeken. Én amúgy sem hiszek abban, hogy a kultúrák teljes egészében „átfordíthatóak” volnának egymásba. A szokványos szerelmi félreértéseket, kommunikációs bakikat viszont alkalmasnak láttam arra, hogy a szokástól eltérően – talán megengedőbben, megbocsátóbban – vessek fel történelmi vagy politikai kérdéseket.

„Ez a mese úgy kezdődik, mint egy Boccaccio-novella, aztán úgy végződik, mint egy nyomorúságos határvidéki történet” – olvashatjuk az egyik novella végén a hallgatók kommentárjában. „Az elbeszélések nagyobb része valamilyen módon a (magyar) történelem és fikció »Határvidékeit« járja be. Ez a sajátos, hely nélküli hely, a határ (...) a legkülönfélébb formákban meghatározza a Magyar Dekameron történeteit: a nyíltabban magyar történelmi vonatkozású novellák fontos színhelyei rendre egykor Magyarországhoz tartozó, ma már határon túli vagy határ menti vidékek, az olvasó számtalan határátlépést követhet nyomon...” – írja a kötet kapcsán Kulcsár-Szabó Zoltán. Miért foglalkoztatja a határsáv, a határhelyzet poétikája?

Nyilván az én kettős identitásom is oka annak, hogy „egyik lábam itt van, a másik ott van”. A Határvidék-teória nekem arra is alkalmas, hogy nemzetiségi ellentétek, hagyományos nemzeti traumák emlegetése nélkül beszélhessek Kelet-Közép-Európáról. És a „határ” alkalmas arra, hogy kiforgassak az európai vagy magyar irodalmi hagyományban megszentelt történeteket, Winnetou-ét, Goethét, Zrínyit, Ludas Matyiét, Trisztánét, vagyis gyerekkori közös nagy

olvasmányokat. De a „Határvidék” nem pusztán egy Bibótól, Szűcs Jenőtől örökölt teória. Hanem egyfajta idegállapot és beszédhelyzet is. Egyik novellájában a lengyel Olga Tokarczuk beszél egy Bardo nevű, eredetileg németek lakta faluról, ahol betelepített lengyelek próbálják „kitalálni” saját mitológiájukat.

Ha megnézzük eddigi három könyvét, azt vehetjük észre, hogy mindegyikben új hanggal és formával kísérletezik. Közös pontokat keresve legelőször a kelet-közép-európai látószög jutott eszembe, valamint az, hogy a szövegeiben hangsúlyosan tematizálódik ember és történelem viszonya, vagyis a történelem viharába vetett ember sorsa. Mi a véleménye erről?

„A történelem mint átok” – úgy vélem, ez nemcsak belém, hanem a magyar nyelvbe, a magyar irodalmi hagyományba is beleivódott. Az biztos, hogy spanyolul biztosan nem írnék ilyen történeteket. Bizonyos mértékig *használ* bennünket az a nyelv, amelyen megszólalunk. Számomra az a kérdés, hogy pusztá médiumok vagyunk-e, vagy van-e mód alakítanunk a szavainkon és a kifejezéseinken. Ezért nekem „beszélőim” vannak, nem szereplőim.

Már az Esőváros elbeszélésének háttérében ott kavarog a huszadik századi magyar történelem – a Monarchia bukásától a rendszerváltozásig és hangsúlyossá válik a történelemmel való szembenézés, a kimondás, a kibeszélés fontossága. Nyilvánvalóan ezzel függ össze, hogy szinte valamennyi szereplő ír valamit, cikket, regényt, vagy akár verset.

Azt már említettem, hogy szerintem csak az történt meg, aminek a történetét megírták. Az érzelgős Bujdosó Anci, a bolond és hazug Aranyhízmzőnő, a hetyke Ludas Panni a maga gyűlölt Döbröghyével, ahogy a *Dekameron*ban mesélő más prostituáltak is „történelmet írnak”. Aki beszél, azt nem lehet legyőzni – én ebben fanatikusan hiszek. Ezért mindenféle stíluskérdés nemcsak mágikus döntés, nemcsak politikai választás, hanem élet-halál-kérdés is. A fenti leányzókat azért is hoztam fel szívem szerint való példáknak, mert a magyar történelmi emlékezet szívesen rangsorol nemek és osztályok alapján történelmi tapasztalatokat. Az előbb a példaképeket kérdezte: ott van Kosztolányi, aki Édes Anna történetével mennyi mindent el tudott mondani Trianonról, a Tanácsköztársaságról. De számomra ez az Anna nem „igazi”: ő róla csak beszélnek, de ő maga nem tud beszélni, nem képes önmagát kifejezni.

Ugyanakkor a könyveiben kirajzolódó történelemkép egyáltalán nem tragikus, a traumák, megpróbáltatások sorozata ellenére felfedezhető egyfajta groteszk, ironikus távolságtartás.

Igen, a zordon, puritán sértődöttség nagyon távol áll tőlem. A magyar irodalomban az ilyesmi „emelkedettnek” számít – ezért is különös öröm, hogy a *Dekameron*ban mindennapi szerelmesek (pfuj! még boldog szerelmesek is...) beszélnek sorsfordító eseményekről, történelmi kataklizmákról. Hiszen a távolságtartásnak nemcsak az „írónia” vagy a „groteszk” az egyetlen formája, bár Kelet-Közép-Európában ez igazi hagyománynak számít. Nagyon sokféle distanciát be lehet az egyén és a történelmi tapasztalatok közé iktatni, nemcsak a fanyar iróniát, hanem a humort vagy akár a vallásos tapasztalatot is.

Három antológia szerkesztőjeként, összedállítójaként is találkozhatunk nevével. Barátdalok és szerelmi énekek címmel válogatást kapunk a középkori galego-portugál szerelmi lírából, A tavaszidő édessége a középkor nyugat-európai szerelmi költészetének legiavát reprezentálja, míg 2006-ban jelent meg a középkori obszcén költészet antológiája, az Udvariatlan szerelem. Mindhárom esetben hiánypótló vállalkozásról van szó, ugyanis néhány újraközölt fordítástól eltekintve olyan, a középkorból származó verseket olvashatunk, amelyek magyarul eddig nem kerülhettek az olvasók elé. Miért tartja fontosnak ezeknek a szövegeknek a közreadását?

Az az elvem, hogy a múltat is „csinálni” kell, nemcsak „tanulmányozni”, hanem újrateremteti a verseket. Nincs bennem olyan szándék, hogy a „középkori költészetet minél alaposabban meg kell ismertetni a magyar olvasókkal”, bár egyáltalán nem tartom megvetendőnek Babitsot, aki politikai okokból is fontosnak tartotta a latin középkor, a „közös európai győ-

kerék” fordítását. Nekem komoly fenntartásaim vannak a „megértéssel” és a „fordítói hűség-gel” kapcsolatban. A magyar fordítóhagyományban hűségesnek tartanak egy fordítást, ha úgy „nagyjából” közvetíti az eredeti hangulatát, és „formahű”: vagyis betartja a szótagszámot, és – például – az angol jambusokat átfordítja magyar időmértékre, ami lehet, hogy „szép”, de nem túlságosan „hű” dolog. Nekem nincsenek illúzióim a fordításokkal kapcsolatban. Úgy gondolom, a magyar irodalomban létezik egy olyan versíró hagyomány is, amely bevallottan idegen nyelvű szövegek alapján inspirálódik, és ezt mi „fordításnak” nevezzük. Jó lehetőség, hogy fiatal költők kipróbálják a tehetségüket, és a fordítás ürügyén hagyományt, formát, nyelvet tanuljanak. Persze nem mindegy, milyen hagyományt. Középkori szövegekkel szerintem azért olyan jó foglalkozni, mert ezek a gyakran nagyon választékos szövegek (akkor is, ma is) a mai irodalomnál nyitottabbak a populáris irodalomra.

Számomra az említett kötetek olvasásának legfőbb tanulsága az volt, hogyan lép párbeszédre egymással a régi szöveg a kortárs irodalmi törekvésekkel, a friss, mai olvasatok és fordítások révén.

Ez kétségtől eltekintve a fordítók, a tehetséges, fiatal költők érdeme.

Megalakulása óta szerkeszti a Palimpszeszt című internetes folyóiratot, és részt vett az Újnautilus létrehozásában is. Beszélne ezekről a tevékenységekről? Milyen a személyes viszonya az internet világával?

Még soha nem beszéltem internetes újságokról egy irodalmi szövegekről szóló interjúban! A Palimpszeszt, amit barátaimmal 1996-ban alapítottam, az első hálózati tudományos folyóirat, az Újnautilust pedig – amely egy kortárs irodalmi lap – nemrég hoztuk létre a tanítványaimmal. A Palimpszesztnek semmi köze nincs a kortárs irodalomhoz. De ha jól meggondolom, az *Esőváros* a „csomagkapcsolós telefonközpontok” álmával végződik, egy mainál sokkal „fejlettebb” internet látomásával, ahol nemcsak távollevő barátokkal, hanem minden „határon túlival”, tehát halottakkal és szellemi lényekkel is lehet beszélgetni. Azt hiszem, engem annak idején nagyon megragadtak az internet és a szabadság összefüggéséről alkotott legendák. Valahogy a rendszerváltás (egyik, meg nem valósult) társadalmi ígéretét láttam a „szabad, autonóm közösségek” hálózatában, amely nagyon is jól illett nagyapám gépimádatához és plebejus demokráciaeszményéhez, a nagyanyám képviselte „szellemezéshez”, ezért kerülhetett az internet az *Esőváros*ba. És egy tekintélyelvű társadalomban talán én magam is tápláltam illúziókat a „szabad és független gondolkodók hálózatával” kapcsolatban. Ma már csak az internet pedagógiai jelentőségét tartom sokra. Kezdő tudósok, írók, műfordítók számára biztosít kibontakozási-publikálási lehetőséget, teremt valamilyen ifjúsági kultúrát.

Jelenleg középkori világirodalmat tanít a Károli Gáspár Tudományegyetemen, és irodalomtörténetet az ELTE portugál tanszékén. Mit jelent Önnek a tanítás?

Annak megtapasztalását, hogy a gondolkodás egyfajta sokszor megszakított és mindig befejezetlen párbeszéd. De nem akarom ezzel a közhellyel lezárni a beszélgetést. Hogy mit jelent a tanítás? Valami felemelőt kell mondanom? Én nem tudok beszélgetés nélkül élni, ezért úgy érzem, rengeteget kaptam a tanítványaimtól. Másrészt a tanítás egyre fokozódó aggodalmat jelent, hogy a tanítványaim nagy része mit kezd (kezd-e egyáltalán valamit?) azokkal a fantasztikus dolgokkal, amire az egyetemen megtanítjuk őket. Egy szép provanszál költeményt le lehet fordítani magyarra, de mire lehet becserélni a boltban? Nagyon hülye kérdésnek tűnik, pedig a középkorban többen megélhettek a trubadúrlírából, mint manapság. Akkoriban minden vár eltartott egy trubadúrt. Vagy legyünk praktikusak, mondjuk azt, mi csak „készségeket” tanítunk. A trubadúrok arra valók, hogy segítsenek a fiataloknak jó költökké, jó műfordítóká vagy akár fantasyszerzővé válni... De hányak fog majd ez megadni? Az is lehet, hogy nem kell aggodalmaskodni. Talán minden feladat megtalálja a maga emberét.

Ilia Mihály

Irodalmi ünnep

lesz az idén, 100 éve indult útjára a legnagyobb hatású irodalmi folyóiratunk, a Nyugat. Bár csak 1941-ig jelent meg, a magyar irodalomtörténetben is csoda, csak az 1945 után megjelenő folyóiratok éltek (élnek) hosszabb ideig. A Nyugat hatása mind a 100 évre kiterjedt, még a mai magyar irodalmi irányzatok, tagozódások, rokon- és ellenszenvek is magukon viselik a Nyugat szerzőinek, szerkesztőinek keze nyomát. Az irodalomtörténeti osztályozásokban máig használatos a Nyugat-nemzedékek fogalma, bár már az első nemzedék is jócskán szét-húzott esztétikai, politikai kérdésekben, nem is beszélve a személyes ellentétekről, melyekről meg szoktunk feledkezni, amikor ünneplünk, pedig a Nyugatot is emberek csinálták, esendőségük néha még a folyóirat irodalmi szintjét, sőt olykor a lap létét befolyásolták. De az irodalmi újdonságra törekvés, a rokon nézetazonosság a korról, a tájékozottság a világról és a világirodalomról, más nyelvek, kultúrák buzgó bekebelezése, a maguk ellen kihívott hivatalság és hivatalos politika támadásai mind összeszorították a Nyugat szerzőit, szerkesztőit, ellentéteiket kifelé nem mutatták. Ünnep lesz tehát, tudományos konferenciák, egyetemi megemlékezések, táblák és szobrok koszorúzása, joggal és méltán. Remélem, hogy méltón is. De van valami más is, amire most emlékeznünk kell, ez pedig A Holnap, a nagyváradi társaság és két antológiája 1908-ban és 1909-ben. Valószínű, hogy rá kevesebb fény esik ezen az évfordulón, pedig a korabeli hatása, ha csak a köröttük dúló vitákat nézzük, nem volt kicsi. 1908 márciusa-áprilisa táján már vannak nyomok a váradi társaságról, hírek, szervezkedések, levelek, s bár A Holnap első antológiája csak ez év szeptember elsején jelent meg, a modern magyar irodalom vitái, az ezt az irodalmat ért támadások rajtuk csattantak, A Holnap volt a Nyugat védőernyője, akarata ellenére is. Az első gúnyiratok a modern magyar irodalomról A Holnapot pécézik ki, kabarétréfák tárgya lesz a szereplésük és írásuk, irodalmi botrányok kísérik föllépésüket, pofozkodások és párbajok történnek irodalmi ügyekben, és közben a Nyugat csöndben erősödik. Bár a holnaposok közös irodalmi estet rendeznek a Nyugat szerzőivel (1909 októberében Nagyváradon), egy kis feszültség mindig maradt a magyar irodalom e két nagyon rokon és személyeiben is közös csoportja között. A Nyugatnak még az első évében alig van látható hatása, A Holnap inspirációjára irodalmi társaságok alakulnak vidéken, Közös úton címmel antológia jelenik meg 1909-ben Kolozsvárt a holnaposok törekvéseivel nagyon rokon szándékkal. Ma már kicsit mosolyoghatunk azon, hogy egy Krausz Sándor nevű ember Holnap néven kocsmát akart nyitni Budapesten, de hát az irodalom népszerűségét ekkor az üzlet sem nélkülözhetette. (A holnaposok lebeszélték Krausz urat az alapításról, pontosabban a név használatáról.)

Volt a holnaposoknak egy saját találmányuk, az irodalmi matinék, ahol a szerzők műveiket olvasták föl, vagy színészek adták elő, zeneszerzők játszották új szerzeményeiket, modern festők képei voltak a falakon, amelyekről írók beszéltek, sőt még a tudományt is bevitték ezekre a matinékre. A Holnap léte az antológiák mellett ezekben mutatkozik meg igazán. A Nyugat ezt a fajta közönséggel való kapcsolattartást eltanulta A Holnaptól. Ennek a váradi társaságnak a megalkulását, működését majd az emlékezők éltetik tovább, különösen szép legendákat gyárt róla Dutka Ákos, Juhász Gyula és Antal Sándor. Írjuk ide a holnapos antológia hét szerzőjének a nevét: Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula, Miklós Jutka. Szép lenne, ha Nagyvárad és Szeged (Juhász Gyula okán is!) egy közös holnapos emlékünnepeket rendezne a nagy Nyugat-ünnep árnyékában.

Két aprónyomtatvány egy nagy nyugatos íróról és szerkesztőről. Régóta rakosgatom a különböző Móricz Zsigmond-kötetekbe azt a két aprónyomtatványt, mely különös, emberi fényt vet az íróra, nem esztétikai, nem irodalmi ügyben, de mégis a magyar író jellegzetes élethelyzetét mutatja. Az első így szól:

Tiszacsécse község előljárósága

1929. június 30-án, vasárnap a falu szülötte, a magyar irodalom harcosa

Móricz Zsigmond

tiszteletére ünnepet rendez abból az alkalomból, hogy ezen a napon éri el ötvenedik születésnapját az író, aki Szatmármegyének ebben a községében született 1879 Péter Pál napján, elhatároztuk azért, hogy őt díszpolgárunkká választjuk s a díszpolgári oklevelet ez nap adjuk át neki s egyúttal ősi magyar szokás szerint ünnepélyes

nagy áldomást

rendezünk s erre szeretettel meghívjuk mindazokat, akik a megcsonkított, megtiport magyar hazában, a magyar faj jövőjét, dicsőségét, a magyar költők álmai szerint várják.

Kelt Tiszacsécsén, 1929. június 1.

Nem hiszem, hogy akkor vagy utóbb ennél nagyobb elismerés érte Móricz Zsigmondot, minden magyar író utód vágyakozva gondolhat ilyen megtiszteltetésre.

A másik dokumentum egy levelezőlap, ez olvasható rajta:

Móricz Zsigmond kertészete

Leányfalu Telefon: 283

Amit este megrendel, reggel házhoz szállítjuk.

Tisztelettel értesítjük, hogy Leányfaluban szakszerű kertészetet rendeztünk be. Így a leányfalusi közönségnek módjában van állandóan friss, sőt frissen szedett konyhakerti cikkeket kapni. Arra is berendezkedtünk, hogy házhoz szállítjuk a szükséges árut. Kívánságára megbízottunk minden este felkeresi, a megrendelést felveszi s másnap reggel házhoz szállítja a kívántakat.

Tessék napi árlapjainkat figyelemmel kísérni.

Virágkertészetünk rózsafát, bokorrózsát, számos fajta cserepes és vágott virágot szállít. Leányfalu, 1938 nyarán. Tisztelettel

A kertészet

Móricz Zsigmond a Nyugat indulásától kezdve a legbelsőbb munkatársa volt a folyóiratnak, Osvát Ernő fölfedezettje, és éppen Osvát öngyilkossága után Babitscal együtt szerkesztője is. Ez a második dokumentum azt jelzi, hogy a 100 éve indult Nyugat szerzője, szerkesztője nem csak a művészet kertjét művelte.

Találkozás egy emlékekkel

Az emlék: 1944. október elején egy visszavonuló magyar katonai egység megszállt Tápén a nagyapám udvarában lovakat etetni, magukat pihentetni. Kocsijaikról lepakoltak néhány láda könyvet, amit nem cipeltek tovább, mert amikor elindultak, ügyet sem vetettek rá. Én tízéves voltam, iskolába azokban a napokban nem kellett menni, beültem a könyvhalmazok közé és nézegettem a képeket, címeket. A könyvek közt újságok is voltak, például *A Hét* német nyelvű évfolyama, leginkább az 1896-os évszámú tetszett, mert az a millenniumról is közölt képeket. Néhány nevet megjegyeztem, például egyetemi hallgató koromban valami pimasz indíttatásból megkérdeztem a szemináriumon a tanársegédet, hogy ki volt Szabóné Nógáll Janka, akitől *A Hét*-ben egykor novellát olvastam? (A tanársegéd nem tudta, én igen.) A legnagyobb élmény egy *Híd* című képes újság volt, háborús képek, az újra Magyarországhoz tartozó területek életéről gazdag tudósítások, itt láttam Móricz Zsigmond arcképét is, akiről tudtam, hogy meghalt, hiszen Csóti tanító bácsi beszélt róla. Megdöbbenett egy kép, amit többször megnéztem, Szenteleky Kornél halotti maszkja volt. Nem tudtam, hogy mi a halotti maszk, csak a halottit értettem, írás is volt mellette, sőt egy másik kép is, amelyik egy zenekart mutatott, s ott a nagydobnál dobverővel a kezében az a Szenteleky Kornél ült, akinek a halotti maszkját borzadva nézegettem. A két kép nagyon megzavart, olyan erősen emlékeztem rá, hogy amikor oktató lettem a szegedi egyetemen, könyvtárunkban végiglapoztam a Zilahy Lajos szerkesztette *Híd* évfolyamait (1940–1944) és az 1942. január 20-i számban megtaláltam ezeket a képeket, melyek egy a Szenteleky Kornél feleségével készült beszélgetés szövegében voltak illusztrációk. Amire 10 éves koromban nem figyeltem, nem figyelhettem, a második kép, a zenekaré sokkal érdekesebb, mint a halotti maszk, és bizony a feleséggel készült interjú is irodalomtörténeti fontosságú. Amikor Bori Imre írta a Szentelekyről szóló könyvét, illetve kiadta Szenteleky több művét Újvidéken, *A Hét* évfolyamaiban kikeresgettem BI professzor kérésére a Szenteleky-írásokat, föllelevenítem a régi emléket. Szenteleky Kornél, aki Pécsen született Sztankovics néven 1893-ban, és 1933-ban már meg is halt Szivácon mint a falu orvosa, mindig érdekelt, mint szerkesztőt, irodalomszervezőt és irodalomtörténészt is. Számomra mindig legendás alak volt, aki Kosztolányival egyenrangú munkatársként dolgozik *A Hét*-ben, Kiss József lapjában, ugyanakkor orvosi tanulmányokat folytat, regényt és verseket ír, esszét igen jól, európai útjairól szóló írásai vetekszenek a legjobb magyar kortársaiéval. 1921-ben elmegy Szivádra községi orvosnak egy olyan faluba, amelynek lakossága szerb többségű, és innen indítja meg, szervezi meg a jugoszláviai magyar irodalmat, levelez, szerkeszt, fordít, buzdít, fölfedez lehetőségeket, vitázik, és teóriát csinál a kisebbségi magyar irodalom számára. A Zilahy Lajos lapjában megjelent egyik fényképen annak a zenekarnak a dobosa, amelyet ő szervezett meg, az egyik szimfonikus zenekar volt, a másik dzsesszzenekar. A kisebbségi élet példaembere volt ez a Szenteleky Kornél, nem csak ezzel a kisugárzó, szervező munkájával, hanem azzal is, hogy fölmérte a tér lehetőségeit és föladatait, például a szerb irodalommal való kapcsolatot, és a *Bazsalikom* című antológiával elindítja a szerb irodalom megismerését a kortársai számára. Az az interjú, amely a *Híd*-ben megjelent Szenteleky feleségével, egy nagyon érdekes életrajzi mozzanatot idéz föl. 1921-ben Szivácon ő orvos, nem író. Meglepetéssel látja, hogy a *Bács megyei Napló*-ban, mely Szabadkán jelent meg, *A Hét*-ből átvették valamelyik írását, amit bosszankodva fogad, és fölkeresi a Napló szerkesztőjét, Dettre Jánost (aki különben szegedi volt, Juhász Gyula baráti körébe tartozott, és emigránsként élt ekkor Jugoszláviában), hogy felelősségre vonja. Dettre elmagyarázza neki, itt föladatok vannak az irodalomban, rábírja, hogy újra írjon, közöljön, vegyen részt a jugoszláviai magyar irodalmi életben, ami

éppen ekkor indul csak meg. Szentelekyt Dettre János hozta vissza az irodalomba, és aligha lehet Dettrenek ezt a tettét túlbecsülni. Szenteleky lett ennek az irodalomnak a legnagyobb inspirátora és jelentős alkotója is. (Juhász Erzsébet Műkedvelők című regényében regényalak-ként szerepel Dettre, ő nevezi Szentelekyt a jugoszláviai magyar irodalom „nagyapjának”.) A találkozás: 2007. október 13-án Szivácon rendezte meg a Szenteleky Napok ünnepségét a Szenteleky Napok Irodalmi Tanácsa, megkoszorúzták SZK egykori lakóházát, sírját, és egy művelődési házban egy kis kiállítást rendeztek az író hagyatékából (könyvei, orvosi táskája, írógépe, festménygyűjteményéből néhány nagyon becses darab), egy teljes falon a jugoszláviai magyar irodalom minden képviselőjének fényképe néz erre a gyűjteményre. A találkozás a jelenlegi vajdasági magyar irodalom ünnepe, a kiállításon a rendező, Ózer Ágnes szavai kalauzoltak, Faragó Kornélia méltatta az alkalom jelentőségét, fiatal vajdasági író olvasta föl írását (Bencsik Orsolya), Jairo Dorado Cadilla (Spanyolországból) pedig a vajdasági magyar irodalom galíciai egybevetésének élményéről beszélt. A veprédi és kulai magyar énekkarok megható szépen énekeltek. És egy nagy színházi élményt jelentő kis színpadi jelenet volt a sziváci művelődési házban: Táborosi Margaréta szabadkai színésznő Kosztolányi *Pacsirta* című regényének színpadi monológjából adott elő, döbbenetes erővel idézte föl a regényhősnő vergődését. A művelődési ház falain négy újvidéki fiatal képzőművész képei voltak (Antal László, Gabik Korina, Jelacsity Szilvia, Bakos Anita munkái). Ezen az ünnepségen adta át a Szenteleky Napok Irodalmi Tanácsa a Szenteleky Irodalmi Díjat és a Bazsalikom fordítói díjat, a díjazottakat a zsűri elnöke, Harkai Vass Éva, az újvidéki egyetem magyar tanszékének tanára laudálta. A Bazsalikom Díjat Viczkó Árpád műfordító kapta (már másodszorra), aki a magyar irodalom szerb megismertetésében és a szerb irodalom magyar fordításában is alázatos szorgalommal kitűnő munkát végez. Az irodalmi díjat e sorok írója kapta, akit a találkozás annak az egykori halotti maszknak eleven hagyományával nagyon meghatott. A vendégsereget (melyben nem csak vajdasági magyarok voltak, hanem a belgrádi egyetem magyar tanszékének szerb oktatói is!) a sziváciak vendégelték meg kenyérrel, pálinkával, borral, teával és délben pörkölttel. A kínálgatók kedves gesztusai és szavai közben el-hangzott szerb szó is, amiből a messziről jött vendég megtudhatta, hogy sziváci szerb lányok és asszonyok vannak köztük. Ez a vendég úgy érezte, hogy Szivácon október 13-án a nagypolitika ki volt kapcsolva, a barátkozó jóság vette át hatalmát.

Tözsér Árpád

A lekötött kalóz Naplójegyzetek 1997-ből

1997. január 2. Tegnap, az év első napján nem írtam sem levelet, sem naplót, sem egyéb keltezendő dolgot, nem próbáltam ki frissiben, milyen az: 1996 helyett 1997-et írni. Egy évig olyan gépiesen írjuk le ugyanazt az évszámot, mint amilyen gépiesen általában írunk. Aztán megtörténik, hogy 96 helyett még napokig, hetekeig 95-öt, s 97 helyett 96-ot írunk. Mintha a betűk jelentése nem is a jelentés, hanem a haladás, az egymásutániség volna. Furakodnak, félgekként, bele a jövőnkbe, s eszünkbe sem jut, hogy másként is lehetne, hogy a gondolkodásnak nem természete a linearitás, hogy a múlt-jelen-jövő feregjárata esetleg csak magának az írásnak, a betűk egymásutánjának a lenyomata.

Derrida meg akar szabadulni az idő és gondolkodás egyenesvonalúságától, a betű helyett az ún. mitogrammát, a többdimenziósan tagolt jelképet javasolja, a lineáris gondolkodás helyett visszatérést a szimbolikus gondolkodáshoz. (De a mitogramma, mondja, nem egyszerű regreszió, hanem „másként újraolvasása” a múlt szövegeinek, a múltnak.)

Derrida szabadulni akar az írástól, egy másfajta térszerveződésbe akarja „destruálni” magát. (A későbbi „dekonstrukció” helyett korábban, eredetileg „destrukciót” írt.)

Befejeztem az új verskötetem, a *Leviticus* összeállítását, pihenésképpen Derrida magyar *Grammatológiáját* böngészem. 1992-ben adta ki a *Magyar Műhely*, a fordító Molnár Miklós írja a bevezetőjében: „*A zsidó tradíció szerint a Tóra – Isten műve – kétezer évvel korábbi, mint maga a világ*”. Értsd: az írás korábbi, mint a teremtés, ezért írástermészetű, ezért lineáris a világ.

Aztán maga Derrida: „*Hátha a könyv mégsem más, mint a beszélő korszak, a beszéd korszakának a börtöne?*” A dekonstrukció konstruktörje látja az írás meghatározó szerepét („*létezni annyi, mint könyvben lenni*”), de szembefordul ezzel a szereppel, menekülni akar a börtönből.

Szerintem a menekülése elég reménytelen. Az embernek és az írásának az összefüggése valószínűleg sokkal szorosabb, mint hinnénk. Engem az elemi iskola első két osztályában két tanítónő, két szép fiatal lány tanított. Mind a kettőbe halálosan szerelmes voltam. Az első, egy törekeny, szőke szépség, klasszikus, jobbra döntött, tojásdad betűkkel írt. Természetesen én is úgy tanultam meg írni, legalább is az első osztályban még úgy írtam. A második tanító nénink, egy okos, fekete, nagyokat kacagó lány kerek, álló betűkkel írt. Úgy vallottam neki szerelmet, hogy én is úgy kezdtem írni, mint ő.

Máig kétféleképpen írok. Betűim általában állók, „racionalisták”, de ha nem ügyelek rájuk, ábrándosan, szendén jobbra döntik a fejüket.

Meguntam a *Leviticust*, szabadulni akarnék már a kéziratától, én is másfajta térszerveződésbe vágyom, de nem tudom postára adni. Már mint a kéziratot. A magyarországi Rajkára kellene átvinnem (ha ott adom fel, hamarabb Pesten van), de rossz a kocsim meg én is ramatyul vagyok.

Az idő este fél hét, toporgok bokáig érő hóban a blokkunk előtt, várom Szigeti Lacit, hétfőn megy Pestre, s megígérte, elviszi a kéziratomat, s ott adja postára. (Az *Argumentum* Kiadóra kellene eljuttatni.)

Elöttem fehér, de sötétedő, rejtelmes kis park, behavazott fenyők, köhécselek, szipákolok. Hiánytalanul együtt *A Gomböntő kanálában* című versem kellékei. Lacinak, hálából a postászkodásért, lemásoltam (kézzel) ezt a frissen átírt régebbi versemet (első változata az *Érintésekben*, *Éjszaka* cím alatt). Ádáz trollok a havas fák lombjaiban, én meg, Peer Gyntként, már félig a Gomböntő kanálában, darabokban. Kellett nekem a Világ Császárárt játszanom! Valóban vacakul érzem magamat, de a kanálban is játszom az egészségest.

Jön a Bača-házaspár, „Hová, hová? Bálba?”, kérdezem tőlük kedélyesen.

Végre Laci is befut, elmondja, hogy azért késett, mert a kocsija elakadt a hóban, Vlado Petrik (szlovák irodalomtörténész) meg Valér Mikula (szintén „zenész”, azaz irodalomkritikus, de kiváló) tolták ki a bajból, s alkalomadtán majd köszönjem meg nekik, mert náluk nélkül a kötetem nem kerül el Pestre, s nem jelenhet meg.

Így, január első napjaiban fő a humor. S Szigeti Lacinak az ilyen fanyar élcekből hatalmas készlete van.

Summa summarum: tegnap este, várakozás közben, behavazott, sötét világban, „sort sor alá tapogatva” (azaz gondolatban) megint átírtam *A Gomböntő kanálában* néhány sorát. Most így kezdődik a vers: „*Kiáltás szája elé kapott / kéz / az este // Az ádáz trollok / Peer Gynt szemét és szívét keresve / kióvakodnak a tárgyak / sötét lombjai közül*”. Persze a kötetben már marad a régi változat. Hálístennek, hogy végre elmegy a delizsánsz, így most már a pont valóban pont a versek végén. Egyébként ahányszor újraolvasnám, annyiszor átírnám őket.

A költő, úgy látszik, született „dekonstruktivista”. A vers időtlenségének az imperatívuszától hajtva legszívesebben minden versét átírná. A régieket az újak jegyében, az újakat a régiek jegyében.

Január 6. Tegnap Csölösztőn voltam. A fura nevű falu Somorja mellett van. (És hol van persze Somorja? Hát Somorja meg Pozsony mellett van.) A szlovákok *Čilistov*-ot csináltak belőle, azaz a Csilíz patakot látják a helynév alapszavában. Csakhogy a Csilíz innen nagyon messze kanyarog, s a szlovák „Csilisztov”-ból egyébként sem lehetne megnyugtatóan levezetni a magyar Csölösztőt. (A szlovák helynévadás ugyanis 1947-ben, mikor a magyar helyneveket kormányrendelettel szlovákosították, úgy működött, hogy abból indultak ki: eredetileg minden magyar helynév szlovák volt. S ha a magyar helynév csak egy kicsit is emlékeztetett valamely szlovák szóra, akkor gátlástalanul a szlovák „megfelelőjére” változtatták.)

De mi van, ha az olasz „cseleszta” bújik meg a magyar „Csölösztő”-ben? Ez meg a „celeste” (cseleszte) szóra vezethető vissza, amelynek a jelentése „mennyei”.

Nos, én mindenesetre nem éreztem magamat valami nagyon mennyeien Csölösztőn. A szlovákiai magyar pártok országos „értelmiségi konferenciát” szerveztek, de végül is Csemadok-konferencia lett belőle. Irodalomról egyetlen szó sem esett. Este meg a szokásos ihaj-tyuhaj következett, szólt a dudu meg a – cseleszta.

Nem tudom, hogy került oda VLM, én az ő kedvéért mentem Csölösztőre, vele akartam találkozni. Este (poharazgatás közben) VLM a tenyeremből jósolt. Azt mondta, olyan hosszú életvonalat, mint amilyen az én tenyeremben van, még életében nem látott.

Nocsak! Ma 37 éve halt meg apám, aránylag fiatalon, 62 évesen.

Január 14. Közeledik 21-e, amikor is egy Nagy László-képkiallítást kell megnyitnom, a Magyar Intézetben. Nézegetem a költő rajzait: szerveesebbek, mint a versei, valóság és mítosz zavartalanabban keveredik bennük, mint a szövegeiben. Azokban a prófétai düh sokszor megérszokolja a kifejezési anyagot, elszakítja például a vers-eget a vers-földtől.

Autószerelőnél, Pozsonypüspökiben. A mestert is úgy hívják, hogy Nagy László. S ráadásul megszólalásig hasonlít a költőre. Kísérteties a helyzet: a tizenkilenc éve halott Nagy Laci fekszik az autóm alatt. Ki-kivillan a feje ezüstje a kocsi alatti homályból.

Január 22. Felkért a *Népszabadság*: válaszoljak egy ankét-kérdésükre: *Mi ment eseményszám-ba a magyar irodalomban az 1996-os esztendőben.* Azt válaszoltam, hogy az 1996-os év irodalmi eseményeit nem a szépirodalomban, hanem – s ez még nem volt! – az irodalomtudományban kell keresni. Következésképpen az elmúlt évben nem a vers- és prózairodalom hatott termékenyítően a kritikai gondolkodásra, hanem fordítva. De a kritika és az irodalomtudomány az irodalomban nem jótékony disszeminációként, hanem inszeminációként, műbikaként működik. Azért született 1996-ban nálunk annyi torz vers és torz szépprózai írás, mert nem a jelentés, nem a történések, hanem a kritika termékenyítette meg az irodalmat. Inszemináció, műbika, műfasz, műborjú.

Tegnap megnyílt a Nagy László-kiállítás. A megnyitóban azt próbáltam megfogalmazni, hogy Nagy László képein ugyanaz a scenéria, mint a verseiben: születés, élet, halál, ég és föld, kezdet és vég. A mítosz kellékei itt is, ott is hiánytalanul együtt vannak. De míg a verseiben a föld és ég közötti tér sokszor csak a retorika szintjén töltődik ki, addig a képein nincs üres tér: a születés textúrája az élet és halál jelenetein, drámáján át az égig rétegződik, strukturálódik. A mítosz szerkezete zavartalanul működik. A verseiben nem mindig. Legalábbis számomra nem. A kezdeti verseiben (az 1945–46-os naiv-inzit korszakban) és a két záró kötetében (1973–78) igen.

A kiállító teremből levonultunk (a pesti vendégek s az Intézet emberei) a Pressburg étterembe. Vacsora közben is Nagy Laci volt a téma. A verseit illetően szinte senki sem értett velem egyet.

Február 9. Ó, mi édes az élet, hogyha az ember kínból tér meg! Három napig Pesten voltam, s szinte menekülve jöttem haza. Most, reggel hat óta, Berzsenyit olvasom: „*A szent poézis néma hattyú, S hallgat örökre sötét vizekben*” – ezt mindenki ismeri. De azt már kevesebben és kevesebbet idézik, hogy „*Halottas ének zúg felette, Mint mikor Afrika sámielje A port az éggel összezavarva dül*”. S ezt sem igen citálgatják: „*Halljuk, miket mond a lekötött kalóz: Tündér változatok műhelye a világ*”. Valamennyi *Az igazi poézis dicsérete* c. versből. Alatta a szerkesztő megjegyzése: *Valószínűleg utolsó költemény.* Ehhez a monumentális utolsó Berzsenyi-háborghoz képest milyen szánalmas vergődés, kínos röhíncsélés a mai vers, a mai Budapest! De ki az a „lekötött kalóz”? Persze, persze, tulajdonképpen maga Berzsenyi az, aki Hölderlin után („*Költők által épül csak maradandó*”) maga is leírja, hogy a „poézis bájalakja” az egy „igaz, nagy és jó”, s mindezt akkor, amikor a reformkor bizony már más eszközökkel építi a „maradandót”, s Berzsenyi antik, hölderlini szellemben lelkendező levelére Széchenyi azt válaszolja neki, hogy ő nem a görögök „örök ideálit” keresi, hanem a gazdaság és kultúra építéséhez szolgáló anyagi eszközöket.

A harmincas évek „anyagiasabb”, polgárosodó világában a „helléni” Berzsenyi már valóban „lekötve” érezheti magát, de ki az, aki a vers képi anyagában, szimbólumaiban ezt a lekötöttséget megjeleníti? Arion vagy Odüsszeusz? Arion nem volt kalóz, őt éppen hogy a kalózok „kötötték le”, Odüsszeusz meg nem énekelt, hanem neki énekeltek a szirének. Ki tehát Berzsenyi rejtélyes kalóza?

Újraolvasom az *Odüsszeia* tizenkettedik énekét, felfedező útra indulok Kerényi Károly *Görög mitológiájában*, Robert Graves *A görög mítoszokjában*. S közben persze tökéletesen elfelej-

tem, hogy mit keresek, Arion és Berzsenyi már rég nem érdekel, az érdekel, hogy Zeusz, az istenek között is a legfőbb, miért az elég alamuszi Amphitrüon képében kénytelen elcsábítani Alkménét.

Micsoda utakat teszek én így meg, egy ültő helyemben! S ez az igazi út, ezek az igazi felfedezések, ez az igazi élmény! Minek járjam a világot, minek járjam a tengert, minek menjek el akár csak Budapestre is, mikor a valóságos utazás távolról sincs rám olyan (jó) hatással, mint a könyvekben való barangolás!

Február 27. A volt Hét környékén (a Jesensky-utcában) járva mindig nosztalgiát érzek. Három és fél évig (1962-től 65-ig) dolgoztam e lap szerkesztőségében, kezdő újságíróként. (Onnan kerültem, 1965-ben az *Irodalmi Szemlé*hez.)

Ott, az egykori Hétben állt össze s indult a szlovákiai magyar irodalom. Csupa író szerkesztette, nem volt rossz lap. A régi redakciókat, Mikszáth *Szegedi Naplóját*, Mikes lapjait úgy képzelem el, mint amilyen a mi egykori Hétünk volt: füstös helyiségek, tintás asztalok. A szerkesztőségi szobáink azelőtt talán üzlethelyiségek voltak, a nagy, poros kirakatüvegek újságpapírral beragasztgatva, hozzánk egyenest az utcáról be lehetett lépni, mint a régi szatocsboltokba. Ha benyitottam, vártam, hogy az ajtóm fölött csilingelve megszólal egy csengő. Ma drága utazási irodák pompáznak az immár ragyogó kirakatüvegek mögött. Próbálom mögéjük képzelni az ötvenes-hatvanas évekbeli magunkat. Érdekes módon csak Gyurcsó Pistát (afféle munkás-paraszt költő volt, de magas fordulatszámra élő, csupaszív ember), Bábi Tibort (félelmetes vitatkozó, iskolázott pártköltő, később érdekes, Whitman-esen áradó szabadverseket írt), Egri Viktort (képzett, de középsteru prózaíró, egy önéletrajzában állítólag így mutatta be magát: nyomorgó gyáros családjában születtem), Bátty Lászlót (dogmatikus, megszállottan balos politikus, később felakasztotta magát), Lőricz Gyulát (festő, egykori „sarlós”, kommunista politikus) – szóval emlékeimben érdekes módon csak a mára már halott Hét-szerkesztőket látom. Magamat nem. S Cselényit, Dubát, Ozsvoldot, Mácsot sem látom. A túlélők valahogy nem tartoznak bele a múlt képébe. Én az vagyok, aki ma vagyok, s nem az a vékony nyakú, izgága fickó, aki ott téblábol a kiérdemesült felsoroltak között. A múltamat „húsvér” halottak népesítik be, közöttük a máig élők csak árnyak. Amíg élek én az örök jelen vagyok. A múlt – a halottak, az élők – a jelen. Az az egykori valónk, amelyik az előbbiektől társaságában felködlik, az előbbiekkal együtt meghalt. Emlékezni is csak úgy lehet rájuk (egykori magunkra), mint halottakra. Az én az valaki más, mennyivel másabb akkor a volt-én!

Március 10. Megint görcsben a gyomrom, hasam. Kizökkent az időm, s kárhozat, hogy nincsen orvos, helyre tolni azt. Egész délelőtt kórházban voltam, kaptam egy infúziót, de az sem segített. S most úgy érzem, hogy elég volt! Az utóbi tíz-tizenöt év alatt annyit szenvedtem, hogy nem kívánok belőle többet.

De valóban nem? S mi van, ha a vég csak kezdete valamilyen halálon túli, még pokolibb szenvedésnek? A hülozoisták szerint az érzékelés és érzés képessége minden természeti dolognak sajátja. Azaz a fű, fa, kő, föld ugyanúgy érez, mint az ember vagy az állat. S ha halálunk után porrá leszünk, a porunk ugyanúgy szenvedhet tovább, esetleg akár keservebben is, mint ahogy élő húsunk, zsigereink, csontjaink szenvedtek. A mai tudomány persze a halálon túli szenvedést (életet) abszurdumnak tartja. De a hülozoizmusban olyan tudósok hittek, mint Giordano Bruno és Julien Lamettrie. Én ma inkább azt mondanám, hogy a halálon túli életéről semmit sem tudhatunk. De ebbe a „semmibe” a pokol is jócskán belefér. S persze az is, hogy a fűnek, fának stb. talán éppen a boldogsága kezdődik bennem ilyen pokoli szülési fájdalommal.

Mindenesetre minden dolgomat, amit mostanában elkezdtem, befejeztem; tegnap pont tettem a Rakovszky Zsuzsa-tanulmányom végére is (azt hiszem, R. mégsem olyan költő-Herakleitosz, mint amilyennek az írásom előtt sejtettem), le van adva az új verskötetem, leráztam a nyakamról az *Irodalmi Szemlét*, befejezem talán még az iskolaévet is, a íróbarátaim – kevés kivétellel – már Szent Pétertől kapják a honoráriumot – mire várjak még? Befed... a kín, mint a szenny. À la Zrínyi akartam folytatni a „befed”-et: *„Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó...”*, aztán elgömbítettem a sor jelentését. De így is, úgy is bevégeztetett. (Közben a záró sor valóságosan is görbe lett, lefelé lejt. Mégsem végezhetem így be, egy görbe sorral! Írnom kell még egyet hozzá, hogy kiegyenesedjen az összkép. – Ha életemben valami íróvá tett, akkor a széperzőkém volt az! Kb. harminc éve már nem azért írok – na jó: nemcsak azért írok! –, hogy mondjak valamit, hanem azért, hogy „kiegyenesedjen az összkép”. S jó lenne még egy-két sort hozzáírni a görbe életemhez is! Már csak a széperzőkém s az „összkép” miatt is.)

Március 30. Húsvét vasárnapja. Valaminek a romlásában lehet szemlélni a *valami* egykori nagyságát, de az esetleges törpeségét is. Az 1521-ből származó *Könyvecse az szent apostolok méltóságáról* című kódex Lucanus ismert sorát így fordítja: *„Mely nagy volt Róma: az ő romlása jelenti”*. Kár, hogy hamarabb nem jutott eszembe a sor, be kellett volna dolgoznom a Rakovszky-féle *Decline and Fall* elemzésébe. Mintha az egész Rakovszky-költészet az egykori Lucanus-sor parafrázisa volna: *„Mely kicsinyes volt a világunk* (értsd: a szocializmus világa): *az ő romlása jelenti”*. Talán korrektúrában még lehet segíteni a dolgon.

Április 20. Még egyszer hülozoizmusról. A szenvedő fákat, növényeket pontosan úgy lehet sajnálni, mint a szenvedő állatokat. Április vége van, minden zöldben, sőt virágban áll, s közben zuhog a hó. S majdem sírva nézem a becsapott fákat, virágokat. De háthogyha ők másként élnek meg ezt az egészet?! Háthogyha létezik egy növényi hősiességtudat is! Afféle növényi értelmes halál! Hetek óta Zrínyi négy sorosát mondogatom (a szemináriumomban Zrínyi a téma):

*Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó,
Órák tisztességes csak légyen utolsó.
Akár farkas, akár emésszen meg holló:
Mindeniütt felyül ég, a föld lészen alsó.*

Az újabb filozófiák (s főleg az irodalom!) szerint már nincs „tisztességes utolsó óra”, elépzelhetetlen az értelmes, horribile dictu: a hősi halál.

De: tegnap bekapcsolt rádió mellett szundikáltam, s félálomban hallottam, hogy Eörsi István Adyról beszél. Elmondta, hogy korábban mennyire nem szerette Ady hősi pózait, aztán a váci börtönben kezébe került egy Ady-kötet, s tulajdonképpen ott értette meg a költőt. Azaz a hősi pózt csak a halál közelében lehet megérteni, a hősi póz a halál értelmesítése. A halál közelében még a cinikusnak mondott Eörsi István is „hősi” gondolatokkal foglalkozik: a politikai foglyok börtön-halálát értelmesnek képzei el. A kinti Eörsi cinikus, a bezárt Eörsi hős. Választhatunk. Az egészséges ember számára sem a cinikus kinti lét, sem a hősi börtön-lét nem vonzó.

A fáknak, virágoknak nincs választásuk: ha „jó a kikelet”, zöldellnek, virágoznak. Nem fontolgatják, hogy esni fog-e vajon a hó. Haláluk értelmes, hősi halál.

Április 26. Tegnap kikerestem s megrendeltem az Egyetemi Könyvtárban Grendel Lajos szlovák *Áttételek*-jét. Karol Wlachovsky fordításában *Odtienené oblomky* (A törmelékek különb-

sége) lett belőle – eléggé megmagyarázhatatlanul. De ami ennél is megmagyarázhatatlanabb: a kötet nem Grendel, hanem Wlachovsky neve alatt található a katalógusban. Csütörtökön, E. M. habilitációs munkájának a megvédésén ott volt Vladimír Petrík, a kitűnő szlovák irodalomtörténész is, megkérdeztem tőle, mi a véleménye az *Odtienené oblomky*ról, illetve Grendel Lajosról. Wlachovsky szlovák írórt csinált Grendelből, mondta. Az *Oblomky*ban az eredeti Grendelből, úgy sejtí, nem sok van.

Csiki Laci beszél a rádió Irodalmi Újságában. Azt mondja, hogy őt valaki egyszer „transzcendentalistának” nevezte, s hogy ő örömmel vállalja a pecsétet, mert a kisebbségi létben, ahol nincs elég tér, az író-költő csak felfelé, az ég felé terjeszkedhet. Grendel is az ég felé terjeszkedik, a szlovák fordítása a föld felé húzza.

Május 10. Azt írja Pécsi Györgyi a tatabányai *Új Forrás*ban, hogy a *Történetek Mittel úrról* c. kötetemnek tulajdonképpen Enkidu, a civilizációtól lekötözött barbár a főhőse. Egyébként az egész szám velünk, szlovákiai magyar költőkkel foglalkozik. Nevezetesen Gál Sanyival, Kulcsár Ferencsel, Barak Lászlóval, Hizsnyaival és velem. A legérdekesebb a Hizsnyairól szóló írás. A szerzője, Géczi János, azt írja, hogy „*Költőnk* (mármint H. Z.), *s ez kiderül bármelyik szövegéből, vagy hallható a rádióban, televízióban is, olyan magyar tájnyelven beszél, amelynek tökéletessége... lenyűgözi a hallgatóit*”.

Ez annyira így van, hogy tovább is lehet gondolni az észrevételt.

A nyelvész Lanstyák István kollégámnak van egy elmélete a határon túli magyarok, s nevezetesen a szlovákiaiak ún. diglossziájáról. Eszerint a kisebbségi magyarok nemcsak úgy kétnyelvűek, hogy az anyanyelvüket s a többség nyelvét is beszélik, hanem úgy is, hogy a családjukkal és a szűkebb közösségeik tagjaival egy sajátos (nálunk szlovakizmusoktól, máshol feltehetően más idegenszerűségektől hemzsegő), tájnyelvszerű magyar nyelven érintkeznek, de ismerik, s ha kell, használják a köznyelvi magyart is. S ez így van rendjén, a „tájnyelvet” hibáztatni, beszélőjébe gátlást ültetni, dőreség és káros, mondja Lanstyák.

S ennek a szlovákiai magyar diglossziának az irodalmi formáját látom én kialakulni Hizsnyai Zoltán költészetében.

Persze semmi új a nap alatt. Véleményem szerint ezzel a „kisebbségi diglossziával” hozott újat a magyar irodalomba már az újvidéki *Új Symposion* nemzedéke is. Amikor Weöres Sándor annak idején Végel László *Makrójáról* azt írta, hogy nyelve „egy zseniálisan döglött nyelv”, akkor pontosan arról az irodalmivá emelt „diglosszív tájnyelvről” beszélt, amelyről most Géczi szól Hizsnyaival kapcsolatban. Azonkívül ilyenfajta irodalmi „diglossziát” művelnek Parti Nagyék és Kukorellyék is, amikor az „utca” stilizáltan rontott nyelvét próbálják beemelni az irodalomba, az irodalmi nyelvbe. Csak nem volna szabad elfelejtenünk, hogy mindezeknek a kísérleteknek az archetípusai Végel László *Egy makró emlékiratai* (1967) c. regénye és Domonkos István *Kormányeltörésben* (1971) c. antipoémája.

Számomra pedig mindez azért érdekes, mert hamarosan le kell adnom a kandidátusi munkámat, s Grendel és Cselényi nyelvhasználata kapcsán ennek az irodalmi „diglossziának” az elméletét is meg akarom fogalmazni. De a következő szemeszteri, *Bevezetés az egyetemes magyar irodalom elméletébe* című kollégiumomban is ki fogok erre a problémára térni.

S ezekután pedig elolvasom Hizsnyai Z. versét az *Új Forrás*ban (*Az agg Juan szertelen szerenádjá*), s az első sorok után felcsillan a szemem: ez igen! H. Z. az igazi Enkidu, nem én! Egyszerre vadember, a szerelem, az ösztönök vadembere, de olyan vadember, aki ismeri a Tannhäuser-mondát.

S aztán találok néhány erősen közhelyes sort a versben, s a lelkesedésem alábbhagy. Minden

költő végül is annyit fog érni, amennyit kritikusként (a saját kritikusaként) ért, mondja Valéry. Hizsnjai, sajnos, nem tud következetes kritikus lenni saját magának.

Május 13. Olvasom az április 25-i *És*-t (hozzám csak most jutott el, Pozsony már rég nem az utolsó európai város – állítólag Metternich tartotta annak –, hanem inkább Ázsia kapuja; amióta Mečiar és a Szlovák Nemzeti Párt regnál benne, azóta egyenesen Moszkva elővárosa).

Esterházy Péter egy osztrák könyvesboltról ír az *És*ben. Pontosabban arról, hogy egy öreg Österreicher a pultra hasalva, elmerülten olvassa Mészöly Miklós *Geflügelte Pferde, Geschichten aus Mitteleuropa* c. könyvét. S Esterházy ezt az egyszerű eseményecskét nagy eleganciával és pillanatok alatt mitológiai méretűvé növeszti, mondván, hogy az öreg egész Európa nevében olvassa Mészöly *Szárnyas lovát*.

Hát igen, hogyan lehetne nekünk itt, Pozsonyban és Budapesten, nagy irodalmunk, ha nincsenek nagy olvasóink, mondta nekem valaki nemrég.

Délután bejártam az egykori Pressburg, azaz a már régen szlovák Bratislavává vedlett Pozsony könyvesboltjait, meg akartam tudni, hogyan gondolkodnak szlovák barátaink a könyvről, az irodalomról. A kandidátusi munkámat ugyanis szlovák nyelven kell leadnom, és akkor ugyebár gondolkodnom, látnom, hallanom is szlovákul illene. Nos, van a Kecske utcában, a vár alatt, egy jó kis könyvesbolt, az Artforum, a liberálisok találkozóhelye. Azzal kezdtem a szemlét.

Nagy a választék, rengeteg a cseh könyv, a szlovák liberálisok még mindig csehszlovákok is, ma is „taticék Masaryk”, azaz Masaryk papa szellemi örökségét vallják, nem hagyják magukat zavartatni a független Szlovákiától és Mečiertől. A polcok roskadoznak a cseh nyelvű filozófiai munkák alatt, külön a zen, külön a buddhizmus, aztán szépirodalom, könnyű olvasmányok, magas irodalom, Kundera, Proust, mindenki megtalálja a magáét.

Csak én nem találom meg a magamét, mert az Artforumban irodalomtudományt (sem külön polcon, sem szóló könyvek formájában) nem tartanak. Irodalom tehát van Bratislavában, de róla való gondolkodás nincsen. De ez még semmi. Elmentem az egykori Slovenský spisovateľ-féle könyvesboltba is (ez olyasmi, mint Pesten az Írók Boltja), s átlapoztam egy csomó folyóiratot, a *Rak*-ot, a *Fragment*-ot, a *Kontext*-et: irodalomkritika, irodalomtudomány sehol. Mikor kérdezem az eladót, hogy hol az irodalomtudomány polca, úgy néz rám, mint aki nem érti, mit kérdezek. Mit keres tulajdonképpen? – kérdezi idegesen.

Irodalomról gondolkodni a szlovák Pozsonyban nem szokás. A nemzetiek igen (lapjuk a még a múlt században alapított *Slovenské pohľady*), ők még szoktak szót ejteni az irodalomról, de azt meg alig lehet érteni, annyira 19. századi a nyelvük. Kijelenthetjük: a szlovák irodalom nem közügy, a szlovák Pozsonyban az irodalmi mű nem esemény. Azt nem állíthatom, hogy a szlovákok nem olvasnak, mert bizonyára olvasnak, de számukra az olvasás magánügy, olvasói élményeiket nem osztják meg egymással.

Egyetlen könyvesboltban sem láttam embert, aki a pultra dőlve, önfeledten olvasott volna, s feltehetően Esterházy Péter sem lett volna, aki az önfeledtségét szóvá teszi, mítizálja. A kritikusok nem cserélnék eszmét az irodalmi érték mibenlétéről, nem ütnek könyvet szenzációvá, nem kreálnak írói kánonokat.

Kénytelen vagyok a kandidátusi munkámban a szlovák irodalomról való gondolkodáshoz egy saját nyelvet kreálni.

Május 17. Cs. L. panaszkodott minap, hogy Lakatos István kihagyta a *Hét évszázad magyar költőiből* (én állítólag benne vagyok, de még nem láttam a könyvet), s fel akarja jelenteni a szerkesztőbizottságot, s hiába magyarázom neki, hogy az ilyenfajta feljelentésekhez már ré-

gen nincs instancia, az irodalom egyébként is mindig mások tetszésének vagy nem-tetszésének a dolga, a szerző nézze meg, hogy kinek tetszik és kinek nem, s örüljön, hogy a fejére süt a nap – Cs. hajthatatlan. Ennekem az antológiák már rég nem fájnak.

De nézem ma Esterházy *Bevezetés a szépirodalomba* c. korszakos opusának a fiktív névmutatóját, s a teljes magyar- és világirodalmat jelképezni kívánó mintegy 1100 (azaz: egyezerszáz) szerző között hiába keresem magamat. Pedig ott van szinte az egész szlovákiai magyar irodalom is, s természetesen Cs. is. Én viszont E. P. számára feltehetőleg nem létezem. Ez fáj. Attól valaki nyugodtan lehet író vagy költő, hogy egy antológiából kimarad, de ha Esterházy Péter fejéből is kimarad, akkor az már meggondolkodtató.

Habár isten tudja! Vergilius, Propertius, Horatius, Catullus és Tibullus is kimaradt a sereg-szemléből. Hátha engem is római költőnek tart P. magister!

Május 20. Milyen könnyen felborul a béke! Giraudoux *Trójában nem lesz háború* c. darabját olvasom. A görög Ajax dühében pofon vágja a trójai Hektort, akit még ez a megszegyenítés sem tud kiprovokálni, azt mondja a feleségének: Nem lesz háború, Andromaché! Aztán az örvengő trójaiak végeznek Ajaxszal, s Hektor elengedi Andromaché kezét: Lesz háború!, kiáltja.

Ha rajtam múlna, a testem békéje, az egészségem érdekében képes lennék kiegyezni már az ördöggel is, de a zsigereimben dühöngő Ajaxok, Demokoszok engesztelhetetlenek. Tegnap még béke volt, ma már megint háború dúl a „belügyeimben”. De honnan tudhatjuk, hogy mikor van béke? Én úgy érzem, mindig háború van bennem, csak a mai kataklizma távlatából látom, hogy a tegnapi bel-csatarám bizony tulajdonképpen béke volt.

11.00-kor jött értem Koncsol Laci, mennem kellett volna nekem is Pestre, a *Homokóra nyakában* bemutatójára. (A Rátkay-klubban Domokos Matyi mutatja be a könyvemet!) Nem tudtam elmenni. Olyan félelmetesen morgott, zajongott, orgonázott, hangversenyezett, zokogott valami a gyomromban-hasamban, mint az a bizonyos malom a pokolban.

Május 28. Vizsgáztatok. A téma: Balassi Bálint. Bevált a memoriter-rendszerem, a gyerekek fűjják Balassi verseit. Kérdezem P. T.-t, tudja-e, mi az a „morotva”. Azt mondja, megnézte az értelmező szótárban, ott az áll, hogy „holtág”, de valahogy „nem passzolnak a dolgok” (így mondja: nem passzolnak), mert hogyan lehet a „nagy tengernek” holtága? Hát csak úgy, mondom, hogy a 16. században a „morotva” nagy állóvizet, tavat jelentett, nem „holtágot”. A „tenger morotvája” pedig olyan birtokos szerkezetű teljes metafora, amelyben a szemléltető hasonlító (a morotva, a nagy tó) szemléletessé teszi az egyébként szemlélhetetlen hasonlítottat, a tenger nagyságát. S ha a „*Csudákat nevelő, gallyákat viselő nagy tenger morotvája*” sorhoz hozzáadjuk még az „*Ó nagy kerek kék ég, dicsőség, fényesség, / csillagok palotája*” sorok kozmikus tereit is, akkor világos, hogy a „morotva” Balassi versében inkább jelenti a Biblia teremtés előtti roppant, sötét vizeit, mint holmiféle kis folyók holtágát.

A kifejezés eredeti (szláv) jelentése egyébként csak annyi, hogy „halott”. A nőnemű „mrtvá” (morotva) viszont az adott szövegösszefüggésben csak a „vodá”-ra (vízre) vonatkozhat, a „mrtvá voda” pedig annyi, mint „holt víz”. Balassi, aki értette a szláv nyelveket, lehet, hogy a „*nagy tenger morotvája*” alatt egyszerűen a teremtés előtti „nagy tenger holt vizeire” gondolt.

Ebben maradtunk.

Ekler Andrea

„Új ábrákkal” azok a régi könyvek

Utószó helyett – gondolatok Kovács István: Az idő torkában című kötetének válogatása közben

„Új ábrákkal az a régi könyv...” – írja Kovács István *A kapcsos könyv régi és új lapjaiban*. Új, válogatott versekből összeállított kötete is egyfajta „kapcsos könyv”, régi és új lapokkal. Régi-ekkel az egykori kötetekből válogatva, s újakkal, hiszen néhány vers ez idáig csak folyóiratokban jelent meg. A „rég” versek a *Havon forgó ég* (1973), az *Ördöglakat* (1982), a *Véset* (1985), *A tér töredékei* (1995) és a *Kézmozdulat a szürkületben* (2004) című kötetekből, az egykori ciklusokat és a keletkezés időrendjét megbontva, Kovács István észrevételeivel, javaslataival, jóváhagyásával, új ciklusrendben szerepelnek. Nyilván a ciklusalkotás is egyfajta értelmezés, de leginkább egy lehetőség felkínálása az olvasónak az újraolvasására, értelmezésre, újragondolásra. Anélkül, hogy a versek értelmezését az aktualizálással szűkíteni szándékoznám, úgy vélem, *Az idő torkában* ma különösen fontossá vált – a visszatekintgetések helyett a szembenézés, nem köldöknézésbe süppedve, hanem a továbblépés viszonylatában. Ez a válogatás, összegzéseként is olvasható Kovács István eddigi költői pályájának, de olvasóként nem tudtam (persze nem is akartam) kitérni szembesítő ereje, jellege elől sem. A versek ilyen olvasata ma más múltbéli időszakokhoz hasonlóan talán nagyobb hangsúlyt kaphat. Ugyanakkor úgy vélem, az aktualizálás sosem válik egy alkotás javára. Monostori Imre jegyezte meg Németh László írásai kapcsán, hogy azok nem aktuálisak, hanem korszerűek. Kovács István költészete is korszerű. A recepciót olvasva úgy tűnik, az egykori olvasókat éppúgy megszólította, mint a mostaniakat. Történelemfelfogása, egyáltalán a történetiség kérdése, az időről, létről való gondolkodása költészetét megnyitja a befogadó olvasás, értelmezés felé. Egy válogatáskötet mindig merész vállalkozás, leleplező vagy inkább felfedő ereje van. Kovács István válogatott verseinek gyűjteményét azért is tartom rendkívül fontosnak, mert lehetőséget teremt arra, hogy olvasóként felfedezzük, milyen sokféleképpen nyílhat meg Kovács István költészete.

Kovács István változatos élete, gazdag és sokrétű alkotói pályája során költészetével szemben olyan szerénységgel viselkedett, oly mértékben nem a saját személyes érvényesülésével, önmegvalósításával, hanem a legnemesebb értelemben vett szolgálattal foglalkozott, hogy a versek valahogy mindig háttérbe szorultak. Ez a kötet lenyomata annak is, miként követeltek utat maguknak a versek alkotójuktól. A kötetet forgatva talán kevésbé érzékelhető az a szűkszávúság, amelyet recepció rendszerint felvet Kovács István költészetével kapcsolatban. Szűkszávúságát inkább mesteri képi és fogalmi tömörítései kapcsán érzékelheti az olvasó. Persze a recepció felfedi az élet- és alkotói pálya gazdagsága mellett a talán még nem történelemmé vált időszakban megélt, torokszorító kényszerű várakozást, amely az egyes köteteket időben elválasztotta egymástól. A kilencek antológiájának (*Elérhetetlen föld*) küzdelmes megjelenése a kultúrpolitika szempontjából mintha meghatározta volna az egyes alkotói pályák sorsát is... Mindemellett – természetesen nem releváns értelmezői szempontként jegyzem meg – a válogatás során nem tapasztaltam, hogy Kovács István „kevés” verset írt volna, noha nyilvánvaló, s nyilatkozatai alapján tény, hogy több vers kért volna utat magának az alkotás és megjelenés felé.

Az egyes ciklusok kiemelnek egy-egy problematikát, melyek azonban együttesen, lírai együttmozgásban, ontológiai perspektívából határozzák meg Kovács István költészetét. Ez jellemző mindenek előtt Kovács István történelemszemléletére, történelem értelmezésére. Már a

mottóként választott vers (*Montaigne toronyszobájában*) is erre utal – az örökkévalóság, s ebben a pillanatnyi léthelyzet izgatja, a nagy folyamatban az emberiség mindenkori és pillanatnyi létét meghatározó időszakok, események, mozzanatok tisztázása, tisztánlátásra való törekvése.

Füzi László *A tér töredékei* kapcsán inti az olvasót Kovács István verseinek társadalmi, politikai szempontú vagy történeti mivoltából adódó esetleges „félreolvasásától”. „Úgy gondolom, kimondható, Kovács István valódi, egzisztenciális élményként élte át a történelmet, s ennek az egzisztenciális élménynek a következménye lett az, hogy költőként és kutatóként is a történelem tényeit, sajátosságait, törvényszerűségeit vizsgálja.” (Füzi László: „*A lét: bomló emlékezet*” Tiszatáj, 1995. 9.). „Mérhetetlen a történelmi idő” – írja (*Térkép*), a konkrét történetésekből összeálló végtelen, az óra mutatói által keresztüldöfött ember egyszerre kiszolgáltatottja, s alakítója a történelemnek. A történelem küzdelmek sora, a földet katonai térképpé teszi az ember, Kovács István többször visszatérő képe ez, gondolkodó visszatekintés, egyben tiltakozás a fizikai, szellemi, morális romlás, pusztítás ellen. Hol a remény, hol a csalódottság, hol a finom ironia dominál a megállapításban: nem lehet újrajátszani a történelmet, s a kérdésekben: lehet-e okulni belőle, az ismétlődések elkerülhetetlenek-e, valóban az „öngyilkosok szabadsága” (*Sírvers Krzysztof Kamil Baczyńskinak*) a miénk? Tiltakozhatunk-e így a lét elviselhetetlenségével szemben? A kötet egyik legszebb versében, *A tér töredékeiben* egyfajta választ kapunk a kérdésekre: „A padlástér is lehet templomcsarnok, / s a körünkre égő gyufaszál örökmécs.” – így is, itt is létélménnyé válhat a teljesség, a szentség. Másutt korkritikáját úgy szövi vendégszövegek „meséjébe”, dallamába, hogy az így szőtt kép, zene felfedje titkát, parázssá, jellé váljék. Kovács István egy alkalommal úgy fogalmazott: „nem hiszem, hogy sérült, huzatos történelmi tudattal el lehet végezni a jelen feladatait, a csak anyagiakat mérlegelő szemlélet – az egyének zavara nélkül – átemelheti a társadalmat a felbukkanó nehézségeken.” (Görömbei András: „*Nem ismerjük eléggé egymás kultúráját*” Beszélgetés Kovács Istvánnal. In: *Kérdések és válaszok: tizenhét interjú a hetvenes évekből*. Lakitelek, 1994.). Az interjút készítő Görömbei András pedig művei kapcsán megállapítja: „a költőt a történész segíti összetettebb látásmódhoz, a történészt pedig a költő juttatja távlatos szemlélethez és a jelenségeket együtt látó és láttató nyelvi kifejező erőhöz.” (*A költő és a történelem*. Magyar Napló, 2005. 8.)

Ezzel az összetett szemlélettel nyúl 1848–49 tematikájához történészként és költőként egyaránt. Bemről írott monográfiája, s „*Mindvégig veletek voltunk.*” *Lengyelek a magyar szabadságharcban* lengyelül is napvilágot látott, emlékeztetések a téma által ihletett, történelmi távlatokat nyitó versei (*Világos, 1849, Petőfi, Görgei*). A *Petőfi* 1956-os utalásként is értelmezhető „Jeltelen sírjában nem fog a halott énekelni”. A *Görgei* és a „katona-versek” egyik visszatérő, hangsúlyos eleme az áldozatok, hősök iránti tisztelet. Már az 1848–49-es tematikához kapcsolódó versekben is megfigyelhető az a vallomások, amely a háborúhoz és 1956-hoz fűződő versekben teljesebb ki. A háborúban elvesztett édesapa hiánya, a mindennapos drámák, az egy pillanat alatt felnőtté váló gyermekek világának létélménye meghatározza *A gyermekkor tündöklését* (a regényt és a verset egyaránt), s az 1956-hoz kötődő líráját is. A *Kultusz-évek* drámája, *A csönd ideje* fullasztó korszakot idéznek. Az elmaradt szembenézés, a sok „elszámolatlan bizonylat” nem csupán a történeti, de a személyes szembenézés, számvetést is sürgeti. Kovács István különös érzékenységgel, finomsággal ragadja meg a tragikumot a maga természetében, sokszor természetességében az 1848-as, háborús, 1956-os vagy számvető, az elmúlás terhével szembenéző verseiben, emellett a versek pontosan kidolgozott képi világa és mesterien felépített ritmusa is vonzza az olvasói figyelmet (*Amíg a hó elolvad, Katyín fekete könyve*), kiemelve a becstelenség, elnyomatás, megnyomorítás, leigázás elleni tiltakozás, tenni akarás igényét, fontosságát.

Másfelől ezek a versek hangsúlyossá teszik a Kovács István költészetében kulcsfontosságú

emlékezés, emlékezet kérdését. Történeti vonatkozásában hangsúlyossá válik a dicső és gonosz tettekről, bűnösökről és áldozatokról vagy bűnös áldozatokról, áldozatokká váló bűnösökről való emlékezés. Egy-egy emlékkép mementó is, gyakran összekapcsolódik az ember-lét végeségét (is) szimbolizáló sír, sírkő, oszlop motívumával, erőteljesebbé téve ezt a mementó-jelleget. Ugyanakkor az emlékezet hangsúlyai azt is felfedik, hogy a történelem nem múlt, minden idősíkot egyaránt és egyszerre magába foglal. Így Kovács István lírájában nemcsak a történeti linearitást töri meg, de a történelmet, a mindenkori történelmi emlékezetet (mint jelenből múltba való tekintéssel a jövőről való gondolkodást) egyfajta utazásként láttatja konkrét és elvontan általános, egyedi és közösségi emberi momentumok létesemények, létkérdések között. Ebből a perspektívából nézve Kovács István az emberlét krónikása is, egyedi, közösségi, egyetemes értelemben. „Kérlelhetetlen, mert 'krónikásául' szegődött múltnak és jelennek, mert feljegyez és nem akar felejteni.” (Nagy Gáspár: „*Időzített örökmécses...*” In: *Szavak a rengetegből*. Szeged, 2004.) Verseiben a történelem által meghatározott ember, az ember által alakított véres történelem, egyéni és közösségi sors összefonódása, látomásossággal, szólás és cselekvés belső kényszerével, az igazság keresésének igényével párosul.

Távlatokban gondolkodik, a múltat és jövőt fürkészi, oldva a jelen fojtogató pillanatnyiságát. Visszafordítható-e, mérhető-e a történelmi idő? Az idő kiszolgáltatottja az ember vagy a saját maga által létrehívott fizikai, szellemi agresszióknak, háborúzásnak? Az idővel folytatott küzdelem több idősíkot összegez, a történeti idő párosul a belső idő „kizökkentségével”. Míg a történeti idő-utazások számításokra sarkallók, magukban hordozzák az ember általi kiszámíthatatlanságot egy „felsőbb akarát” és/vagy az emberi lét, az ember sajátosságainak következményeként. A folyamatos, megállíthatatlan idő mellett a széthullott, nyomaiban létező és az „örök” idő képe is hangsúlyt kap (*Úton-úttalanság, Avar-induló*).

Ahogy Nagy Gábor fogalmaz – „a történelmet nem egyszerűen eseménytörténetként fogja fel, s ezzel párhuzamosan az irodalom legszorosabb »társszerzőjeként«, hanem mint a lét sajátos mozgását láttatja.” (*A történelem örökmécsé*. Új Könyvpiac, 2007. szeptember). Egzisztenciális, ontológiai kérdések izgatják, nem kíván abszolút érvényű válaszokat adni, inkább a gondolkodás szükségességét hangsúlyozza. Reflektál az őt körülvevő szűkebb vagy tágabb világra, de költészete mégsem a pillanatról, a pillanatnak szól. Foglalkoztatja a kezdet és a vég, meghatározóvá mégis a folyamat válik, s a folyamatban való *benne-lét*. Egy kívánt vagy inkább feltételezett módon mindenkiben élő értékrend szerinti, pozitív értékekkel telített, tisztességes *benne-lét*. A „születés és halál / helynevekkel elválasztott / rímpárjaiban” az újraépítés és „hősi” születés között lelünk párhuzamra, mely ellenirányú mozgásként, cselekedetként értelmezhető a pusztulással, végső kipusztulással, a saját, nemzeti és egyetemes halállal szemben. A lét minőségét meghatározó feltételt, a szabadság fogalmát, megvalósulási formáit, lehetőségeit számos versében firtatja. Merészen leleplezőek a szabadság és látszatszabadság, a „négyzetméternyi” vagy mártírok által megélt és örökített szabadság és „A rácsokon” túli, „hazug ívlámpák állkapcsában” (*Vaskönyvek*) leélt élet látszatszabadsága közötti különbséget felfedő versei.

Történetiség és idő viszonylatában finom költői megoldások szembesítik az olvasót a történelmi események pillanatnyiságának látszatával, valós távlataival, s azzal, hogy nem indokolatlanul válik létkérdéssé egy esemény, például a *Segesvári éjszaka* „léten túli csönd”-je, fenyegetően túlmutatva a konkrét történésen, alap emberi értékek veszélyeztetettségét helyezve reflektorfénybe. Az egzisztenciális, létet meghatározó kérdéseket mesteri tömörséggel ragadja meg (*Robespierre*). Kíméletlenül, egyben a legtisztább költőiséggel teszi fel kérdéseit (*Temetted-e, Úton-úttalanság*).

A Feltámadás-ciklus *Tükröződései* is az abszolút, teljes, tiszta lét emberi igényét szembesítik a mindenkori jelen hasadt tudatállapotával, a bizonyosság hiányának megélésével. Ontologikus,

metafizikus prózaversei „Felzaklató történelmi üzenetek a mának, a személyiség és személyesség rohamos leépülése idején”. (Nagy Gáspár: „*Időzített örökmécses...*”). Talán éppen ezek az asszociatív, tágan értelmezhető prózaversek hívják fel az olvasó figyelmét Kovács István mesteri formaalkotására, nyelvi gazdagságára.

Különleges idő- és térbeli utazásnak lehet részese a kötet olvasója, melynek során az utazás hol szellemi, hol kultikus, hol politikai, hol kultúrák közötti jelentéstartalma dominál. Az, hogy valaki, aki Közép-Európában él, a szomszédokról, egykori vagy jelenlegi sorsközösségekről gondolkodik, szinte természetes. Kovács István azonban nem a két sajnos megszokottá vált formáját választotta ennek a törődésnek – sem a háborúskodáshoz vezető gyűlölködést, egymásra mutogatást, sem az ideákba torkolló álmodozást –, a barátságokat előre mozdító cselekvés mellett döntött. Látomásos versei épp e cselekvés igényét, szükségességét hangsúlyozzák, hiányával, annak következményeivel szembesítik az olvasót. Legutóbbi könyvében (*A barátság anatómiája*) épp ezt a cselekvést, ennek eredményeit, hatását követi nyomon a lengyel–magyar kapcsolatban. Ő maga is egy fejezete lehetne egy hasonló témájú könyvnek. A kulturdiplomácia terén végzett munkája egyetemi szakokat, kiállításokat, szobrokat, emlékhelyeket, könyveket, fordításokat hívott életre. Történészként, alkotóként számos magyar–lengyel vonatkozású írást publikált, csak a köteteket említve *Bem apó*, *Hamuban csillogó gyémánt*, *A légio*, „*Mindvégig veletek voltunk...*”, *Robogás a nyárba*, *Világok töréspontján*, *A barátság anatómiája*. A kötetben szereplő lengyel témájú versek éppúgy szerves részét képezik Kovács István költészetének, mint az említettek diplomáciai, történészi munkájának. Sokszor egy közös vagy hasonló drámát, katarzist könnyebb megérteni, feldolgozni, ha az egyén vagy egy közösség nem önmagát vizsgálja, a lengyel versek így a nemzeti lét, önismeret, tartás, megmaradás, kulturális emlékezet kérdései felé is vezetnek.

A barátság, a lelkek rokonsága a társművészetekkel, művész, tudós-társakkal kapcsolatban is kifejezést nyer. Kiállítja a sorból ő is a költőket, hegedűsöket, énekmondókat, tudósokat (*Kobzos Kiss Tamás* Geographiai szótára), némely filmesekkel, képzőművészekkel együtt, s költészetté válik a befogadás, a barátság, a közös szellemi értékek, érzelmi kötődések. Ezen versek közül több lírai létösszegzésként is értelmezhető, melyek Kovács István költészetének gazdag képiségét, zeneiségét is kiemelik (*Szobor-triptichon Szervátiusz Tibor műtermében*, *Kolozsvári Krisztus*, *Tamási Áron*, *Végakarát*).

A Formálja belülről az élet és a Szöknek a felhők ciklusokba rendezett versek a szembesítésnek, szembesülésnek azt a képét festik, amelyet reggel a tükörbe nézve csak magunk látunk, rajtunk kívül senki. Olyan összegzések olvashatók itt, mint „Szeretnék annyira magam lenni, hogy / ne üvölthessenek velem.” (*Üvöltés*), „Ágaskodom, / hogy hasadékein át / magamba nézve kilássak...” (*Az idő torkában*), *A közel és a távolban* vont párhuzam mese és történelem, a gyermek- és a felnőttkor félelmei között, vagy a minimalista kijelentés drámaisága: „Élek.” (*Ablakba tett önarckép – decemberben*), de említhetném a *Havon forgó égbe* foglalt gyászt vagy a gyermek okozta katarzisosokat (*Térelválasztás*, *Szél fúj*, *Orsika levélrajza alá*). Úgy gondolhatnánk, hogy az itt szereplő versekben Kovács István vallomásossága a legbensőbb körökhöz ér. Valójában azonban talán ez az hely, ahol a költészet lakik, ebben a különös tükrözőedésben, mely mutatja az egyedít, az emberit, az idők, terek együttesét, hogy valóban nem „igeidő az emberi élet”, s „minden költészet, / így vers a hallgatás is, / himnusz, / végtelen poéma...” (*Sted*).

Csehy Zoltán

Párhuzamos világok poétikája

Gondolutfutamok Janus Pannonius két Vitéz Jánosról írt epigrammájáról

Minden sikerült humanista költemény a hamisítvány jellegzetességeit viseli magán: olyan, mintha antik vers lenne, egy korpusz bővítménye, szerves része. Minél tökéletesebb a hamisítvány, annál értékesebb a szöveg, de ez az érték csak akkor számít igazán komoly értéknek, ha képes legalább részben felülírni azt, amit utánoz. Aki idáig a humanista lírát valamiféle versfaragó kisiparos Parnasszus-tövi műhelyéből származó végterméknek tekintette, ezen a ponton rákényszerül, hogy tudatosítsa: énünk autentikus feladásánál nagyobb költői ambíciót el sem lehet képzelni. Erre a magatartásra fokozottan igaz, amit Maurice Blanchot így fogalmazott meg: *„Írni annyi (...), mint Énből ő-vé válni, valahogy úgy, hogy ami velem történik, nem történik, nem történik senkivel, névtelen azáltal, hogy engem érint, és végtelen szóródásban ismétlődik a végtelenségig.”* Az ő-vé levés itt nemcsak spirituális értelmű kapcsolattartás az abszolúttal, hanem azonosulási kényszer valaki más hangjával, amit végül a humanista költő a sajátjának érez. Olyan törekvés, mely a felhasznált idegen test, az ősi tudás bekebelezésével bizonyítja azt, hogy a győztes tökéletesen ismeri áldozatát. A humanista a holtakkal beszélget, a latin nyelvben rejlő misztikus tudás és megújulási erő képessé teszi őt erre: a korban se szeri, se száma a hamis antik szövegek feltűnésének, a bizzar szerzőtulajdonításoknak, illetve a túlvilágra írt leveleknek.

Gondoljuk csak el, hogy mekkora mitológiai és kultúrtörténeti műveltséget igényelne, ha korunkról csak egy adott kor szókincsével és gondolkodásmódjával beszélhetnénk. Csak miután beszédmodok sokaságát próbáltuk ki sikerrel és a le nem buktatható hamisító tökéletesség-igényével, akkor nyerjük el egy szellemi köztársaság állampolgárságát, s onnantól jogunkban áll úgy bánni a szavakkal, ahogy a fejedelem bánik alattvalóival.

I. Lélekből isteni elme

*Éjjel-nappal ezernyi teher mért húzza a vállad?
mért nem hagy békén gondjaid ezre, atyám?
Csak Kaukázus dögkeselyűje gyötörte Prometheust
és Atlas vállát nyomta örökkön az ég.
Tán öröm is, hogy perc pihenésnyi időd sincs,
s így sorvaszt aggá téged ezernyi kolonc?
Nincsen a föld kerekén, amit el nem koptat a végzet,
s bárha acélból vagy, föllel a rozsdá utóbb!
Zord Alcides is lepihent s leleményes Ulixes,
még Jupiter maga is tart pihenőt, ha igaz.
Tegy okosan, s úgy szenteld mások ügyének a sorsod,
hogy míg másért élsz, el ne ragadjon a vég!*

Írásom Janus Pannonius két magyarországi epigrammájának sajátos fordítói kommentárja: mindkettő Vitéz Jánost magasztalja.

Az első költemény az aggódó költő briliáns retorikai gyakorlata. Jól példázza azt a tipikusan humanista szöveggeneráló eljárást, mely a jelent automatikusan a múlt szavaival és rekvizitumaival mondja el: az antik apparátus hiánya egyszerűen életképtelenné tenné magát a költeményt. A párhuzamos világok poétikája ez: minden aktualizálás azonnal historikussá is válik, hogy a bámult dicsőség fényében fürdőzhessen, s egy olyan költészetestétikának engedelmeskedjen, mely az eredetiség fogalmát nem tartja mértékadónak, illetve abban látja kiteljesedését, hogy egy jelenkori szöveg miként olvad vissza az antik esztétikumba.

Janus Pannonius tudott latin és római lenni, s úgy volt magyar, hogy zseniális retorikai és poétikai tevékenységének köszönhetően vissza tudta vetíteni közép-európaiságát a múltba. A maszkhasonlaltal is élhetnénk, de még az sem pontos: nem szerepjátszásról van itt szó elsősorban, hanem valós belső metamorfózisról, mintha egy második bőr nőne a korábbi fölé, mintha a ruhánk fölött egy láthatatlan tóga redőit rendezgetné a szél.

Vitéz Jánoshoz Janus itt fiúi bizalommal fordul, aggódásának oka merőben privát természetű. Vitéz nem jelenik meg név szerint a vers szövegében, a költemény akár egy antik szöveg is lehetne, mondjuk Martialis egy ritka, de nem társtalan életbölcseleti opusza, vagy a Senecának tulajdonított epigrammák egyike. A szöveg elszemélytelenedéséért az atyám, azaz a *pater* megszólítás kárpótol a maga örök intimitásával. A közéleti tevékenység nem mehet a privát idő rovására, mely a humanista idejének legtermőbb szakasza. Az idővel való bánásmód tana is tipikusan humanista: az antikvítás ideje mindenkor jelen idő, s ez az idő a latin (és később a görög) nyelv ideje, hiszen a kulturális univerzalizmus itt is elsősorban nyelvi természetű. Az igazi életidő az *otium* keretei közt valósul meg, melyet Guarino a „*litterarum officiummal*”, azaz az irodalmi, illetve tudományos foglalatossággal azonosított, s amit negatív értelemben a tétlenséggel volt szokás azonosítani. Az *otium* teszi a humanistát: létezik egy jövedelmező állása, mely a megélhetést biztosítja és létezik a szabadidő, az *otium*, mely a latin nyelv és jelenné tett antikvítás ideje. A köztevékenység vagy a megélhetést biztosító tevékenység ideje (*negotium*) majdhogynem elfecsérelt időnek számít az *otium* viszonylatában. Az önmagunkkal való foglalkozás erkölcsi kötelesség, s a középkorias önfeláldozásra hajlamos Vitéz tevékenysége közben nyilván vét ez ellen az elemi humanista szabály ellen: a kényszeres *negotium* rabja, mely nem ismeri a humanista énfomálási stratégiák kiteljesítéséhez szükséges feltételek legfontosabbikát, az *animi vacuitast*, mely a lelki nyugalmat jelenti, vagyis a lélek lassú kitérülését a tudomány előtt. Lorenzo Valla szerint öt dolog kell a humanista létesztétika kiteljesedéséhez: *litterarum consuetudo*, azaz művelt egyének társasága (ez a fogalom többé-kevésbé azonosítható a tudás és erény szövetségén alapuló szellemi *nobilitas*, nemesség fogalmával), könyvtár, alkalmas hely, *temporis otium* (azaz szabadidő) és lelki nyugalom, azaz a befogadó úrként megnyíló lélek telítődése a tudomány által. A lélek megnyílása a művészet által Orpheusz útja az alvilág sötétjébe, hogy visszavezesse a fényre Eurüdikét, a költészet letűnt csodáját és harmóniába olvadjon vele. Azt akarja felhozni, ami által lejut: ez a gyönyörű paradoxon élteti azóta is a művészet eszményítő felfogásait.

A felütés után azonnal a költemény mitológiai síkja kezd érvényesülni: Prometheus és Atlas személyében a sors által kimért feladatok, gondok örökkévalósága jelenik meg költői díszben. Az örök gond az *aeternitas* sajátja, az isteni elgondolás s ezáltal bizarr módon a világ fenntartandó harmóniájának a része is. Prometheus mája az időtlen idő, a végtelen vég jelképe is, s a mindenkor döggeszélyű a halál megváltó reményét hozza el rendre, de mindhiába, a halálatlanságnál nagyobb büntetés az antikvításban talán nem is létezik. Prometheus ugyanakkor – ahogy neve etimológiája sugallja – az előre tudás jelképe is: a többlet, mely a jelenlegi (azaz a jupiteri) világrend veszélyeztetését jelenti. Prometheus büntetése végeredményben a leleményes elme erejének erődemonstrációja miatt következett be.

Atlas görnyedése az ég súlya alatt ugyanilyen funkciójú: élettelen tárggyá degradálódik, az időtálló harmónia és a világrend oszlopa lesz a lét és a hatalom templomában. Atlas Prometheus elmésségével ellentétben a testével sértette meg az olümposziakat: iszonyú erejével támogatta a lázadó titánokat. A test viszont sosem diadalmaskodhat az elmén: Atlas egyetlenegyszer szabadulhatott meg „örök” terhétől, amikor Hercules a Heszperiszek aranyalmáit akarta megszerezni, s Atlas helyett egy kis ideig átvette az ég terhét. Atlas persze nem akarta visszavenni az iszonyú súlyt, ezért Hercules cselhez folyamodott, s a nyers erő végül is alulmaradt.

Vitéz, a közéleti funkciókat betöltő Prometheus és Atlas énjére kopírozódik, de csak egyetlen kimerevített pillanatra, amíg a felületes asszociációk megszületnek. Az örömteli önsanyargatásnak látszó elfoglaltság motívuma azonnal kibillenti Vitézt a fenti mitológiai hősökkel eljátszott analógiából, hogy aztán az elbeszélés belefolyjon egy sok variánsban élő antik gnómába (*Nil est in terris, quod non aerumna fatiget*), amit azután a személyes létre is alkalmazhatónak vél a költő. Kivált, ha eszünkbe ötlük Galeotto Marzio egyik bizarr fejezete a *De homine* (Az emberről) című traktátusból, mely a húgyhólyagról szól. Innen tudjuk, hogy Vitéz húgyhólyagkő-bántalmakkal küszködött, hiszen ahogy a jeles humanista írja orvosi lexikonnak és értelmező szótárnak egyaránt beillő munkájában: „*ez a betegség gyakran háborgat nagy embereket is, és leginkább János esztergomi érseket, ezen isteni belátású, csodálatos műveltségű, feddhetetlen életével tündöklő, tetteivel elhíresült férfiút.*” (A művet Szörényi László fordításában idézem). Galeotto a húgyhólyagról szóló fejezetet Vitéz János magasztalásává avatja, mely sok rokon vonást mutat Janus magasztaló költészetével. Vitéz valóságos Apollóként jelenik meg, Magyarországot a Múzsák új lakhelyévé tette, kivált a könyvtára révén, melyben minden tudomány alapműve megtalálható (lásd a *Búcsú Váradtól* című költeményt), s ahogy Galeotto Marzio megjegyzi: „*noha legtöbbször húgyhólyagkőjével gyöttrődött, sohasem hanyagolta vagy napolta el a könyvekről való gondoskodást, a tudományokban való gyönyörködést, a tudós férfiak pártfogolását, az állam kormányzását (mivel vállára több királyság súlya nehezedett). Mindennek magam vagyok szemtanúja.*”

És ezután újabb mitológiai allegória következik: a megpróbáltatások utáni pihenés lehetősége villan fel immár a sorsukkal sajátlag rendelkező hősök (Hercules, Ulysses) és Jupiter említésével, vagyis a pihenés totális legitimációja, sőt kötelező volta. Herculesben erő és elmeél egyesül, Ulyssesben pedig a leleményesség és a jámbor türéssel átítatódott örök remény. Cicérótól tudjuk, hogy az emberi lélek az isteni elméből vétetett: minden egyes ember magában hord tehát istenből egy darabot, ám a lélek a kimunkálás hosszú folyamatára szorul, mielőtt magabiztos ésszé válna. Talán épp erről szólnak áttételesen Hercules munkái és Ulysses utazása is.

A közösségi és az egyéni létre fókuszáló megjegyzések ritmikus változatossága sajátos lüktetést ad a költeménynek, mely ismételten egy gnómában csúcsosodik ki. Ez a konklúzió, a hosszas mitológiai katalógus és demonstráció zárata. Önnön létünk elsősorban azzal a kötelességgel ruház fel minket, hogy lelkünket tökéletes, isteni ésszé munkáljuk át a lehető legnagyobb odafigyeléssel.

II. Vitéz János mint Apolló

*Zengjen a víg paedán, ti babérkoszorús szüzek, immár,
Calliope, ragyogóbb ünnepi dalra fakadj!
Érseki székhéig emelte a megbecsülés jeleképpen
most a király s jámbor Róma az én uramat!
Szálljon a jó hír szét a világ száz messzi zugába,*

*szálljon a földről föl, érjen a csillagokig!
Váradot Esztergom, Köröst Duna győzze le mától,
mert az utolsó most végre az élre került!*

Különösnek tűnhet, hogy az érsekké avatás eseménye egyszeriben hogyan válhatott parnasszusi eseménnyé? Vitéz János Apollóként való megjelenítése azonban költőileg többszörösen indokolt: egyrészt műpártoló tevékenysége közismert (Galeotto Marzio egyenesen az „irodalom atyjának” nevezte), a művészetek támogatása iránti eltökéltsége kulcsfontosságú. Számos korabeli fiatal tanulhatott a támogatásával Itáliában, bár kétségtelen, hogy ezeket a személyeket általában többé-kevésbé nyilvánvaló rokoni szálak is fűzték nagylelkű mecénásukhoz. Másrészt a főpapi funkcióból adódóan: Apolló a fény, a nap istene, s így a keresztény-humanista regiszterkeverő, mitológiai allegóriákkal oly szívesen és intenzíven foglalkozó beszédmodban a Múzsák vezetője, a Nap istene Krisztussal azonosíttatik. A fény kiáradása helyett Janus Pannonius a hangérzetek kiemelésére tolja át a hangsúlyt, mondhatni a fényt hagyja megszólalni, a ragyogás hangjaira figyel. A Múzsák *paedant*, azaz Apolló-himnusz zengnek, Calliope, az elbeszélő költészet ihletője pedig dicsőítő versre kap megbízatást. A Parnasszus hangjait halljuk először megszólalni, az antikvitás szakrális emlékezetének áhítatos terében lakozókat, akik nemcsak minden költői zene forrásai, de egyben az elbeszélhetőség, a méltó és megfelelő költői megszólalás letéteményesei is. A *vox* itt kettős értelmet hordoz: az értelmek közti átjárás fordíthatatlan feszültsége adja a vers varázsát. A *vox* részint hang, szó, részint a választást jelző szavazat (voks). A parnasszusi kép után a jelen képe következik a második disztichon zárt egységébe iktatva: Vitéz Jánost a király és Róma hangja kiáltotta ki érsekké. A misztikus, mennyei hang a költő térfeléről zengett ki, a költői retorika tárgymegnevező gesztusaként, a konkrét eseményre vonatkozó evilági hangokat a környezet adta ki, s ez a kettősség két párhuzamos, egymást figyelő és egymásra kopírozható világ létét bizonyítja. A világi hatalom hangja után a szétáradás következik, mely szintén kettős irányú: egyrészt a földi hírnév nemzetközi kiterjesztését célozza, másrészt a mennyei dicsőség harmonikus lehetőségét. Az égi jóváhagyás a harmónia törvénye és reménye. A dicsőséges pályakép a nap (Apolló, illetve Krisztus) felemelkedésének analógiájára rajzolódik elénk a föld horizontjáról. A hit és az intellektus felemelkedése ez a bölcs kontempláció és kételkedés nélküli bizonyosság egébe. A zárlat ismét visszatér a földre: a váradi püspökség után az esztergomi érsekség következett, azaz Vitéz János a legutolsónak (konkrétan a negyediknek) tartott főpapi rezidencia (1. Esztergom, 2. Kalocsa, 3. Eger, 4. Várad) után nyerte el a legméltóságteljesebb posztot (az 1465-ben elhunyt Széchy Dénest követte), s most már olyan szerepben mutatkozik, mint Apolló a Múzsák, a nap a csillagok, Krisztus a tanítványok között.

Buzás Gergely

A reneszánsz építészet Magyarországon

A Kárpát-medencét földrajzi helyzeténél fogva mindig is szoros szálak fűzték Itáliához. E kapcsolatok kiterjedtek a művészet, építészet területére is. Így nem meglepő, hogy a 15. századi itáliai reneszánsz építészet hatásai az Alpokon túli Európában elsőként Magyarországon mutathatóak ki. Magyarországon már a 15. század első felétől gyakran megfordultak itáliai építőmesterek, akik főleg az ország déli határait fenyegető törökök elleni hadjáratokban, illetve a törökök ellen emelt végrak építésében segítkeztek. Mátyás magyar király 1476 karácsonyán egy itáliai hercegnővel, a nápolyi Aragóniai Beatrixszel kötött házasságot. Az ifjú királyné meggyőzte a magyar uralkodót a királyi pompának és fényűzésnek a fejedelem tekintélyét erősítő politikai hasznáról, így Mátyás a következő években óriási építkezésekbe kezdett rezidenciáin. A királyné törekvéseinek híre nyomán ugyanakkor számos itáliai művész is útra kelt, hogy a magyar udvarban próbáljon szerencsét. Mátyás közülük többeket is a szolgálatába fogadott, és megbízásokkal látta el őket új építkezésein.

Az első emlék, ahol az új stílus jól keltezhetően megfogható, a Mátyás által újjáépíttetett visegrádi palota. A visegrádi palota 1400 körül, Zsigmond király korában emelt épületeit Mátyás az 1476 és az 1480-as évek közepe közötti időszakban a padlóktól a tetőzetig felújította: földemeit, erkélyeit, nyíláskereteit, loggiáit és oszlopcsarnokait, díszkútjait, kályháit, berendezési tárgyait kicserélte. Átalakította a kertet is, amelyeket teraszokkal bővített és benne egy kis kerti villát is emeltetett. Mátyás építkezései döntően későgótikus stílusban készültek, a palota kőfaragványai között azonban feltűnik néhány igen nagy jelentőségű reneszánsz alkotás is. Ezek egyik csoportja szobrászati mű, két vörös márványból faragott díszkút: a Herkules-kút és a Múzsák kútja, valamint a palotakápolna carrarai márványból faragott, vélhetően Firenzéből készen Magyarországra szállított oltárai és tabernáculuma. Ezek egyikét koronázhatta a Visegrádi Madonna néven ismert vörös márvány lunetta dombormű. Reneszánsz építészeti szerkezetek csak a királyi lakóépület belső díszudvarának balusztrádos loggiája, a kápolna orgonaerkélye, továbbá a palota teraszai és egyéb kerti építményei voltak.

E reneszánsz faragványok készítői között vezető szerepet játszott a Rómából érkezett szobrász, Giovanni Dalmata, de mellette kisebb feladatokat a firenzei Gregorio di Lorenzo is kapott.

A budai királyi palota lehetett talán Mátyás legjelentősebb építkezése. Pedig az Anjouk és Zsigmond király korában felépült hatalmas palotának Mátyás király a jelek szerint csak néhány szárnyát alakította át nagyobb mértékben, továbbá számos szoborral és díszkúttal díszítette az épületegyüttes udvarait és kertjeit. Ezek a munkák elsősorban az 1484 és 1490 közötti időszakra estek, majd Mátyás halála után, II. Ulászló uralkodása alatt is töretlenül folytatódtak. A palota előterében vörös márvány oszlopon állt egy bronz Herkules-szobor. Az első udvart Zsigmond királynak a nagytermetek magukban foglaló palotái vették körül, melyek közül a keletit Mátyás és II. Ulászló reneszánsz stílusban átalakította, ám e munkákat soha sem fejezték be teljesen. Az udvar közepén csorgókút állt. Innen nyílt a palota középső udvara, amelynek hídját két fegyveres vitéz bronzszobra őrizte. Az udvar keleti és déli szárnyára Mátyás második emeleti teremsort építtetett. A nyugati szárnyon ezt II. Ulászló folytatta. Az udvar Zsigmond-kori árkádos folyosóit Mátyás és II. Ulászló vörös márványból faragott második emeleti loggiákkal bővítették ki. Az új termék ajtajai, ablakai, kandallói valószínűleg vörös

márványból készült reneszánsz faragványok voltak, de a loggiáról egyelőre nem tudjuk biztosan, hogy gótikus vagy reneszánsz stílusban készült-e. Az udvaron a három Hunyadi (Mátyás, az apja, János és bátyja, László) szobrai álltak. Az udvar közepén helyezkedett el a bronzból és márványból készült Pallas-kút. A palota legmélyére, a királyi és királynéi lakószobák közé Mátyás egy új függőkertet alakíttatott ki. A palotához nyugaton, a várhegy oldalába lenyúló nagy kert is tartozott, melyben egy reneszánsz villaépület is állt. Itt lehetett a Múzsák-kútja, egy fehér márványból és ezüstből készült, talán a firenzei Verrocchio-műhelyben faragott díszkút.

A királyi központokkal párhuzamos építkezések figyelhetők meg Esztergomban is, ahol az 1480-as években Beatrix rokonai közül kerültek ki az esztergomi érsekek, majd Mátyás halála után egy évtizeden át maga Beatrix alakította ki itt rezidenciáját. Az érseki palota modernizálására a jelek szerint ezekben az évtizedekben történt meg és elsősorban Beatrixnek tulajdonítható. Ebből a korszakból néhány, a budaiakkal szoros rokonságot mutató vörös márvány faragvány maradt fenn Esztergomban.

A királyi pár mellett a Mátyás-kor legnagyobb jelentőségű építtetője a művelt humanista, Báthori Miklós váci püspök (1474–1506) volt. A váci várban a püspök a palotáját és a székesegyházat is újjáépítette, amelyekből számos későgótikus és reneszánsz kőfaragvány maradt fenn, többek között egy reneszánsz bábos korlát és loggia töredékei. A váci reneszánsz faragványok egy része igazolhatóan a budai palota Mátyás-kori kőfaragóműhelyében készült, és onnan már készen kerültek Vádra.

Mátyás halála után II. Ulászló folytatta az elődje által megkezdett építkezéseket, de új nagy formátumú vállalkozásba is belefogott. Ezek közül a legfontosabb talán a Buda melletti Nyéken felépült királyi vadászkastély volt. Különös jelentőségét az adja, hogy ez az első teljes egészében reneszánsz épület Magyarországon. Egy korábbi épület helyére épült a több egységből álló reneszánsz villa, amelyet budai márgából faragott reneszánsz nyílászorok, boltozati konzolok, kandallók, loggiák és balusztrádok díszítettek.

Miként a Mátyás-korban már szokássá vált, az udvarba bejáratos arisztokraták a Jagelló-korban is megrendeléseket adtak a királyi kőfaragóműhelynek. Úgy tűnik, az a hagyomány is megmaradt, hogy ilyenkor nem a műhely költözött az építkezés helyszínére, hanem a Budán, illetve Nyéken dolgozó kőfaragók a kész faragványokat szállították le a rendeltetési helyükre. Így kerülhettek a budaiakkal és a nyékiekkel teljesen azonos faragványok az ország legkülönbözőbb tájaira.

II. Ulászló és később II. Lajos főajtónálló- és főudvarmestere, Buzlai Mózes építtette újjá rezidenciáját, a középkori eredetű simontornyai várat 1508 és 1509 körül. A vár udvarát a nyéki kőfaragóműhelyből kikerült reneszánsz loggiával díszítették, a régi palotasárnyat és az újonnan épült öregtornyot reneszánsz, a kápolnát és egy új palotasárnyat viszont későgótikus stílusban építették fel.

Simontornyához sok tekintetben hasonló emlék a dél-dunántúli Siklós vára. A középkori várat 1507–1515 között Perényi Imre nádor későgótikus-reneszánsz stílusban építtette át, az udvarra a nyékihez hasonló reneszánsz loggiát emeltetett.

A budai és a nyéki építkezések mellett az esztergomi érsekek közeli székvárosa volt a legfontosabb centruma a Jagelló-kori magyarországi reneszánsz művészetnek. 1506-ban Bakócz Tamás érsek a székesegyház¹ déli oldalán elhelyezte a Maria Annunciata kápolna alapkövét.

¹ Az Itálián kívül emelt első reneszánsz centrális tér, a Bakócz kápolna a romanikában született Szent Adalbert-székesegyház mellé épült. Ennek helyén 1822-ben a klasszicizmus szellemében kezdték építeni a bazilikát, amikor is a Bakócz kápolnát lebontották és az új templomtesthez illesztve újra felépítették. (A szerk.)

Az épületet sírkápolnájának szánta és 1521-ben ide is temették el. Az épület gyorsan elkészülhetett. A belső párkány felirata szerint 1507-ben alsó szintje már állt. A kereszt alaprajzú, teljességében vörös márvánnyal burkolt, fémszerkezetű kupolával koronázott épület a magyarországi reneszánsz építészet főműve. A kápolna legjelentősebb szobrászati elemét, az oltárt, Bakócz érsek a firenzei dómépítő műhely vezetőjétől, Andrea Ferruccitól rendelte meg és csak 1519-ben hozatta Esztergomba.

Az esztergomi Bakócz kápolna műhelyében számos, főleg vörös márvány faragvány készült, amelyek az ország távoli részeibe is eljutottak. Egy Johannes Fiorentinus nevű szobrász főleg sírköveket, de más faragványokat is készített az érseki udvar tisztviselőinek megrendelésére. Bakócz legközelebbi munkatársa, a kancelláriai titkár és pécsi püspök, Szatmári György is Esztergomban faragtatta ki a pécsi székesegyházban felállított vörös márvány tabernákulumot. Szintén a Bakócz kápolna műhelyéhez kapcsolható a pesti belvárosi plébániatemplom két hasonló szerkezetű reneszánsz tabernákuluma is. Ezeket Nagyrévny András korábbi pesti plébános, illetve Pest városa állíttatta 1507-ben.

Szatmári György, aki 1511 és 1514 között helyettesként, majd 1521 és 1524 között érsekként kormányozta az esztergomi egyházmegyét, az esztergomi érseki palotához építtet új szárnyat, amelyet reneszánsz ajtókkal, ablakokkal, kandallókkal és függőkerttel díszített.

A 16. század elején országszerte megjelentek a helyi kőanyagból, helyi kőfaragók által, provinciálisabb színvonalon készített reneszánsz tagozatok is, sőt új, lokális jelentőségű központok is kialakultak. Ezek közül a leginkább ismert Pécs városában jött létre, ahol Szatmári György püspök 1505 és 1521 között nagy építkezéseket folytatott. A székesegyház déli oldalához kapcsolódó középkori káptalan épületeinek délnyugati sarkához egy új püspöki palotát csatolt. A városfalakon kívül, a városra néző hegyoldalon téglalap alaprajzú, zárt udvaros, egyemeletes reneszánsz villát építtetett. Szatmári György titkára, a művelt humanista, Brodarics István, 1524 és 1526 között pécsi nagyprépostként építtette át a nagypréposti palotát, amelynek reneszánsz freskókkal díszített utcai homlokzatát keresztosztós reneszánsz ablakok, szobáit pedig reneszánsz ajtókeretek díszítették. Az előkelőségek palotái mellett a város számos lakóházán, kolostorán megjelentek ezekben az évtizedekben a reneszánsz formajegyek, elsősorban az épületek nyílászkeretein. A nagyszabású pécsi építkezésekre számos kőfaragó gyűlt össze a dél-dunántúli városba. A mesterek nagy része Dalmáciából érkezhetett. Jellemzően tükrös, rozettás díszű nyílászkereteik a velencei reneszánsz kőfaragóművészet dalmáciai változatának tanúi. A pécsi reneszánsz művészetben fontos szerepet játszó dalmáciai mesterek mellett ugyanakkor jelen voltak olyan kőfaragók is, akik a budai reneszánsz formáiban – például a keresztosztós és a pilaszteres keretelésű ablakok készítésében – voltak járatosak.

Az egyházi központok mellett a reneszánsz stílus elterjesztésében fontos szerep jutott a nagy bárói családok birtokközpontjaiban folyó reprezentatív építkezéseknek is. Az ecsedi Báthoriak észak-magyarországi birtokain az elpusztult és még feltáratlan ecsedi vár mellett a legfontosabb központjuk Nyírbátor mezővárosa volt. II. Báthori András a 16. század első negyedében a város Szent Györgynek szentelt plébániatemplomát építtette újjá későgótikus stílusban, de számos reneszánsz részletformával. A nyírbátori plébániatemplom közelében állt a család kúriája, amelyet Báthori András szintén újjáépített. A nagykiterjedésű együttesnek három különálló épülete ismert. A legrégebbi, még a 15. század második feléből származó, emeletes, alápincézett udvarház, amelynek udvari homlokzatát a 16. század első negyedében támpillérekre támaszkodó emeleti loggiával díszítették.

A jobban ismert országos és regionális központok mellett a Jagelló-korból már országszerte számtalan példánya maradt fenn reneszánsz nyílászkereteknek és kandallóknak. Ilyenek egyaránt előkerültek várakból, kastélyokból, városi és mezővárosi házakból valamint kolostorok-

ból. Még a későgótikus stílusban épülő templomokon is a szentségfülkéket, sekrestyeajtókat, sőt néha a templomkapukat is egyre gyakrabban készítették reneszánsz stílusban. Az új stílus két-három évtized alatt hétköznapivá vált az egész ország területén.

Mint az köztudott, 1526-ban a magyar királyi sereg katasztrofális vereséget szenvedett a török szultáni haddal szemben a mohácsi mezőn. A csatában elesett a fiatal magyar király, II. Lajos is, akinek nem maradt utóda. Halála után megindult a vetélkedés a magyar trónért, amelyet az osztrák herceg, Habsburg Ferdinánd és Szapolyai János erdélyi vajda is meg kívánt szerezni. Ferdinánd mögött V. Károly császár, Szapolyai mögött Szulejmán szultán állt, így kettejük küzdelme a két nagy európai birodalom, a Német-római Császárság és a törökök harcává vált. Szapolyai 1541-ben bekövetkezett halálával a helyzet még tovább romlott, mert az ország középső területét, az egykori királyi központokat megszállták a törökök, János király fia, a gyermek János Zsigmond anyjával együtt pedig Erdélybe vonult vissza. Így másfél évszázadra három részre szakadt az ország: a nyugati királyi Magyarországra, a középső török hódoltságra és a keleti erdélyi fejedelemségre. Ezen országrészek között állandósultak a katonai összecsapások, és nem voltak ritkák az egész területet felforgató háborúk sem. A hadszíntérre vált Magyarország számára végzetes következményekkel járt a háború. Az országot idegen hadseregek és a két király, majd Erdély és a Habsburgok között saját érdekeik szerint lavírozó nemesek hatalmaskodó fegyveres csapatai fosztogatták. Az egykori királyi és egyház központok, városok és a reformáció által is sújtott kolostorok hanyatlásnak indultak, csak a nemesek tudták kihasználni a zavaros körülményeket. Azonban nekik is meg kellett védeniük magukat, így hirtelen virágzásnak indult a hadi építészet. Sorban korszerűsítették tulajdonosaik a régi várakat. Udvarházakat, elhagyott kolostorokat erősítettek meg, hogy a hadakozásból és rablásból élő uraik biztonságban érezhessék magukat falaik között. A legtöbb ilyen magánvárat csak egy-két, ágyúk elhelyezésére alkalmas ágyútoronnyal, rondellával vagy bástyával bővítettek ki. Szabályos, a kor itáliai hadi építészetének modern elveit követő erődítési munkákat csak az uralkodók tudtak végezni. A fővárost, Budát, János király erősítette meg az 1530-as években hatalmas ágyúrondellákkal és bástyákkal. A legmodernebb, Toszkánából származó erődítési szisztéma, az olaszbástyás rendszer első magyarországi példáját szintén János király kezdte építeni az erdélyi Szamosújváron 1538 után, Domenico da Bologna tervei szerint. Az ország nyugati felén a Habsburg-udvar támogatásával indultak hatalmas erődépítkezések. Itt az első itáliai rendszerű vár az 1548 után megkezdett komáromi épületegyüttes volt. 1555-ben indult meg Győr erődvárosának hasonló elveket követő kiépítése. 1556-ban Bécsben létrejött az Udvari Haditanács, amely már szervezetten folytatta a magyar végvárrendszer fejlesztését. Főleg itáliai és részben német származású, képzett hadi építészek szemlézték és mérték fel rendszeresen a török határvidék várait, ők tervezték és vezették az új építkezéseket is. A következő évtizedekben újonnan kiépülő, de nem egyszer a már meglévő épületeket is felhasználó várrendszer kulcspontjaiba hatalmas, szabályos alaprajzú sánc-, tégl- és kőerődök épültek: Szigetvár, Gyula, Kanizsa, Szatmár, Eger. Kiemelkedő jelentőségű volt az Ottavio Baldigara tervei szerint 1580-tól épült Érsekújvár szabályos hatszög alaprajzú, füles bástyákkal védett erődvárosa, amelynek négyzethálós utcarendje a reneszánszban ideálisnak tartott városelképzelésének első magyarországi példája. Ugyanekkor kezdték meg az erdélyi fejedelemség határán Nagyvárad ötszögű, füles bástyás várának munkálatait is. A nagy erődök mellett egy sor kisebb, de hasonló rendszerben épült olaszbástyás vár is épült a 16. század második felében. A legkisebb váraknál már nem alkalmazták következetesen az olaszbástyás rendszert.

A katonai céllal épült királyi várak mellett a leggazdagabb arisztokraták fényűző rezidenciákat is olaszbástyás védőművekkel erősítették meg. Az egyik első ilyen reneszánsz rezidencia

Perényi Péter 1534 és 1537 között emelt sárospataki erődvárosa és kastélya volt. Egy új, itáliai eredetű kastélytípus legkorábbi magyarországi képviselője, Nádasdy Kristóf 1569-ben emelt egervári kastélya. A négyszögletes, zárt, belső udvarral és az olaszbástyák alaprajzi formáját utánzó sarokrizalitokkal kialakított szabályos alaprajzú kastélytípus később igen közkedvelt lett: a királyi Magyarországon és az erdélyi fejedelemségben a 17. század első felében számos négy-, öt- vagy hatszögű változata épült fel. Nem mindenki követte azonban ezeket a szabályos reneszánsz formákat. Gyakoribbak voltak a kissé szabálytalan alaprajzú, négyszögű, zárt udvaros kastélyok, kerek vagy sokszögű saroktornyokkal. Még egyszerűbb, és még gyakoribb típus volt a belső udvar nélküli, középkori eredetű kastélyforma: egy téglalap alakú emeletes ház, bejárata felett vagy sarkain kis tornyokkal, vagy erkélyekkel. Ezeket az épületeket külső körítőfalak övezték, melyek sarkaira olaszbástyákat, vagy bástya formájú pavilonokat építettek.

Az 1560-as évektől az épületeket gyakran díszítették dekoratív pártázatokkal. Ezek ritkán maradtak fenn, ma az egyik leggazdagabb együttesük a szepességi 16. századi és 17. század elején épült harangtornyokon, kastélyokon és városi házakon tanulmányozható. A pártázat mellett a homlokzatok másik fő díszje a kétféle színű vakolatból kialakított sgraffitódíszítés volt.

Az országnak a határvidékektől távolabb eső, biztonságosabb vidékein, Erdélyben és a Felvidéken a városok a reneszánsz építészet fontos központjai lettek. A gazdag polgárok vagy a városba beköltöző nemesek a főterre néző házaikat reneszánsz kőfaragványokkal díszítették, bár az épületek szerkezetükben gyakran megőrizték középkori jellegüket. A városok kőfaragói távoli építkezésekre is szállítottak reneszánsz ajtó- és ablakkereteket, kandallókat, boltozati konzolokat. Legjobban a kolozsvári kőfaragóműhelyek effajta tevékenységét ismerjük, mely Erdély jelentős részére kiterjedt.

A korszak egyházi építésze a világi építészet gazdagságához viszonyítva meglehetősen szegényes képet nyújt. A reformáció terjedésével a középkori templomok sok helyen protestáns kézre kerültek, újakat pedig alig építettek, legfeljebb átalakításokra vállalkoztak. Így formálták át az 1540-től 1542-ig tartó rövid időszakban, már a protestáns igényeknek megfelelően Sárospatak egykori plébániatemplomát háromhajós, téglalap alaprajzú, oldalkarzatokkal is ellátott csarnokká. Hasonló módon építették át 1559 és 1563 között Beszterce főtemplomát egy Lembergől (Lviv) hívott, lombard származású építész, Petrus Italus de Lugano vezetésével. Mindkét templomban a boltozatokat és karzatszerkezetet későgótikus stílusban készítették, de Besztercén a karzat mellvédeit, a főkaput és a főhomlokzat oromzatát már reneszánsz formával egészítették ki. A későgótika még egy évszázaddal később is a templomépítészet kedvelt stílusa volt. Mikor 1641–1642-ben I. Rákóczi György parancsára helyreállították a kolozsvári Farkas utcai templom hajóját, Kurlandból (Lettország és Litvánia) hívtak olyan mestereket, akik képesek voltak egy megfelelő méretű későgótikus csillagboltozat felépítésére. A reneszánsz formák nem a templomok szerkezetében és térképzésében, inkább a berendezésében és dekorációjában kaptak szerepet, amire szép példa a Farkas utcai templom 1646-ban, a nagyszzebeni Elias Nicolai által faragott későreneszánsz kőszószéke.

Az 1526 utáni évszázad a későreneszánsz korszaka Magyarországon. Ebben az időszakban az ország nagy központjai elpusztultak, és helyettük kisebb jelentőségű, helyi centrumok alakultak ki, egy-egy nagyvárosban, főúri, vagy az erdélyi fejedelmi udvarban. Ám ezeken a helyeken is mindenhol megjelentek az itáliai építészek és kőfaragók, akik főleg a velencei és a lombard művészet új formáit közvetítették Magyarországra felé. Mellettük jelen voltak német, cseh, lengyel mesterek is, akik szintén hozzájárultak a magyarországi későreneszánsz építészet sajátos jellegének kialakításához, amelyben tagadhatatlan szerepet játszottak a helyi, Mátyás- és

Jagelló-kori korareneszánsz hagyományok is. Magyarország ebben az időszakban kétségkívül elvesztette a korábbi fél évszázadban élvezett központi jelentőségét az egyetemes reneszánsz építészet formálásában, de helyette sajátos színekkel rendelkező regionális szerepet kapott. A 17. század második negyedétől azonban megváltozott ez a helyzet. Az ország nyugati felén, a katolikus főúri udvarokban és a városokban – amelyek a közeli bécsi udvaron át érkező friss művészeti hatásoknak köszönhetően érzékenyebben reagáltak a világ változásaira – megjelent és gyors ütemben elterjedt az új stílus: a barokk. Ellenben Erdély egyre inkább bezárkózott: Bethlen Gábor halála (1629) után a két Rákóczi György (1630–1648, 1648–1660) fejedelemsége idején folytatódtak ugyan a nagy építési vállalkozások, ezek mintaképei azonban a korábbi időszak emlékei voltak, a kor művészetének új vívmányai alig találtak követőre. Az e korszakot lezáró 1660-as tatár pusztítás után Erdély végleg a provincializmusba süllyedt, egy sajátos helyi művészettel, amely még egy fél évszázadon át tovább élte a későreneszánsz, már Európa-szerte elfelejtett formavilágát.

Simontornya – várkastély

Cs. Tóth János

Kép és zene egy tételben

Lonovics László *Zenei inspirációk* című kiállítása¹

Nem egyedülálló a művészettörténetben a zene és képzőművészet egymásra hatása. Művészeti alkotás ihlette Muszorgszkij *Egy kiállítás képei* című ciklusát, ahogyan Hindemith *Mattias, a festő* című operáját és szimfóniáját is. Az orfizmus mint irányzat a zenei élményhez hasonló hatást szándékozott elérni a festészetben, ezzel is hozzájárulva az absztrakt képzőművészet kialakulásához. Az elmúlt évtizedekben a kortárs képzőművészetben számos megnyilvánulást tapasztalhattuk a zene és a vizuális alkotás ötvözésének. Keserü Ilona festő és Vidovszky László zeneszerző 1982-es *Hang-szín-tér* című közös fellépésétől Gyémánt László dzsessz inspirálta festményein át Kass János illusztrációjáig, amit Bartók Béla *A kékszakállú herceg vára* című zeneműve nyomán készített. A legutóbbi időkben az úgynevezett mobil szobrászat és az intermediális művészeti megnyilvánulások a zenei hatásokat magától értetődő módon építették be az alkotásba. Mivel minden műalkotásnak megvannak az alapvető követelményei, így vizsgálhatjuk a műveket a szerkezet, a téma, a ritmus, az arány, a kontraszt, a kiemelés, az összhang stb. alapján. Legyen szó zenéről, irodalomról, festményről vagy szoborról.

Lonovics László a zenei élmény nyomán kialakult szubjektív reakcióit, érzeteit fejezte ki e kiállításának anyagával. Nem előzmény nélküli művészi életművében a zene mint inspiráló hatás megjelenése. 1984-ben a Békés-Tarhosi Zenei Napok keretében rendezték meg Békés megyében élő alkotók részvételével a *Zene és képzőművészet* című tárlatot. Lonovics ezen a bemutatón a *Disszonancia* és a *Harmónia* című szíttanymataival szerepelt. Már ekkor foglalkoztatta a színek, formák, vonalak, tömegek zenei ihlet alapján történő megformálása. 1985-ben meghívták a *Zene két és három dimenzióban* című kiállításra. Későbbiekben zenei művek direkt hatással sokáig nem jelentek meg művészetében. 2006-ban két olyan tárlaton szerepelt alkotásaival, amelyek a zenéhez kapcsolódtak. Kecskeméten a *Kodály szellemében* című kiállításra komponált műveket, valamint a Magyar Festők Társaságának *Kép és hang* című bemutatóján vett részt. Mindkét kiállításra tudatosan készült, Kodály és Bartók zeneműveket hallgatott, melyek ihletése nyomán hozta létre a képeket. Revelációként hatott rá az Operaházban *A csodálatos mandarin*, Lengyel Menyhért és Bartók Béla klasszikussá nemesedett alkotása. A jelenlegi, a Jankay Galériában rendezett kiállítására való felkészülést már ez utóbbi téma töltötte ki. A két magyar zeneszerzőseni mellett az ifjúkori emlékek közül előtérbe került az erős érzelmi hatást hagyó Gershwin-mű, a *Kék rapszódia*, illetve az *Egy amerikai Párizsban*.

Több mint harminc éve rendszeresen kiállító képzőművész Lonovics László. A viszonylag hosszú alkotói szakasz egy jelentős állomása ez a csabai tárlat szülővárosában. Az alkotói személyiség már kiforrott, a technikai, formai elemek, a művészetét meghatározó motívumok már felismerhetők minden kollektív kiállításon szereplő munkáinál. Jelenlegi tárlata összegző is egyben, ahol a fény vizuális vizsgálatának és a mozgás képi megjelenítésének eredményei láthatók. Mint a Nemzetközi Kepes Társaság alapító tagja az egri Nemzetközi Fényszimpózium rendszeres résztvevőjeként elmélyülten foglalkozott az említett gondolkörrel. Olajképeket már az ezredforduló táján is készített, de ilyen markáns festőiséggel ezen a tárlaton jelent meg

¹ Jankay Gyűjtemény és Kortárs Galéria, Békéscsaba, 2008. január 18–február 20.

először. Ha végigtekintünk alkotói periódusain, világosan kitűnnek a művészetére jellemző stílusjegyek.

A három T-vel fémjelzett magyar művészeti élet időszakában kezdte képzőművészeti pályafutását a hetvenes évek derekán, amikor a békéscsabai grafikai művésztelepen Bak Imre, Fajó János, Hencze Tamás, Mengyán András és Nádler István társaságában dolgozhatott. Az említett mesterek műveit akkortájt még kizsúrízték az országos tárlatokon, így kellett némi bátorság az ifjú alkotónak ahhoz, hogy ezen a kitaposatlan úton kövesse őket. A szitázás akkor a kor színvonalán álló technikai lehetőség volt a hazai képzőművészeti életben. Lonovics továbbment a maga által kijelölt úton, csak kis kitérőt tett a legújabb médium, a számítógép, illetve az abban rejlő grafikai és festői lehetőségek irányába. Ezek az alkotások is a zenei struktúrák felé nyitottak utat, mert a ritmus mint alapvető kompozíciós eszköz már tetten érhető ezeken a munkákon.

Gershwin: Kék rapszódia, olaj, vászon
90×90 cm, 2007.

Átgondolt, tiszta, racionális és szenvedélyes a Jankay Galériában bemutatott képek sora. A munkák legtöbbje állandó alapotívumokból építkezik, ez adja szembeötlő zeneiségüket. A komponálás során aztán konkrét zeneművek ihlették az egyes opuszok megalkotására a kiállítót. Maguk a képek nem figuratívak vagy nonfiguratívak, nem organikusak vagy geometrikusak, hiszen mitől is lenne egy zenemű figuratív vagy geometrikus? Az alkotói élmény képi megjelenésének lenyomatait látjuk a falakon. Akár a hangszerek, a festmények is néha elhalkulnak, van fortissimo, majd egy hosszan kitartott hang és így tovább. A sorozat törvényszerűsége a rész és egész, a kezdet és újrakezdés egymásra utalása. Az olajfesték olyan matéria, amelyik szenzibilis, tehát a legérzékenyebb pillanatban kell ecsetet fogni, hogy elevenek maradjanak a színek. Érezzük a képekről, hogy Lonovics László számára sokszor eljött ez a kegyelmi állapot. A mozdulat lendülete, lágyága, dinamikus mozgása rögzül a képeken. Az optikai feszültséget megkomponálja, így a művek szerkezete mozgalmas, de mégis kiegyensúlyozott. A festő személyes rezonanciája, a villódzó színek átgondolt, kidolgozott képeket eredményeznek.

Festői grafikák vagy grafikus jellegű festmények ezek a művek? Egyik sem. Autonóm olajképek sorakoznak egymás mellett, melyeken festői faktúrák teremtenek művészi hatást. Az összbemutató egyértelmű, festőibbek, absztraktabbak a korábbi Lonovics-műveknél az itt bemutatott kiállítási tételek. Valamiféle expresszív jellegű lendület vagy indulat hatja át a kompozíciókat. Szinte boldog hedonizmust érzünk minden képen. A vizualitásban már-már túlcsoordul a zene, kiolvasható ez a képfelületek érzéki hatásából. Távlatból nézve a képeket, a látvány magára vonzza a tekintetet, mintegy rabul ejti az intellektust, allegorikus és szimbolikus képzettársításokat gerjeszt. A nyugodt és a mozgalmas aránya, a néha túlradó, néha csendes áramlás megformálása Lonovics érzelmi megnyilvánulásainak olvasatát adják. Színzuhatagnak és festői gesztusok örvénylésének vagyunk szemtanúi. Légies formák és fény hatja át a képeket. Nincsenek valóság-hű képelemek vagy egyértelműen felismerhető motívumok, csak azok asszociációi.

A főfalon hat ciklusban vall a zenéről és az evilági léttel kapcsolatos félelmeiről. *Purgatórium I–II.* című képeinek bal oldalán, ahogy az aranymetszés szabálya azt kínálja, gondolhatunk a lángoló pokol vibráló tüzére. Mintha a füst lefelé gomolyogna vagy villódzana, és az ék alak egyensúlyozza ki a kompozíció jobb oldalát az I. számú képen. A II. tétel jobb oldalán három sáv alkot együtttest a térben. Kiemelkedő darabok a Gershwin *Kék rapszódia* és Bartók *Allegro Barbaro* című műve alapján készült képi alkotások. Mindkét olajképen feszültség és dinamika érezhető. Munkamódszere világos, függőleges irányú, sötét színek (kék, zöld, fekete) adják az alapot és ezeket forgatja át vagy hasítja szét a vörös és sárga színsávok frissességével, határozott lendületével. Ezek a hullámzó vonalstruktúrák a felületen többszörözve jóízűen járják ecset formálta táncukat. Minden mozog, de sohasem öletszerűen és nincs szó gesztusfestészet-ről sem, mert az ecsetpázmák vonalainak sorjázása a tudatos komponálás eredményeként drámai és feszültségekkel telített hatást kelt a vásznan. Bartók Béla *A csodálatos mandarin* című örökérvényű alkotásának ihletésében született a tárlat egyik legértékesebb darabja. Erős szellemi és érzelmi kisugárzása van ennek az opusznak, ritkán látni ennyi vehemenciát Lonovicstól. Egy színpadi tér képzetét gondolhatjuk el, ha konkretizálni akarunk, ahol a kék, a sárga és a vörös eleven megjelenítésével szerkesztett képről nem tudjuk eldönteni, mi nézzük a színpadi formát, vagy minket néznek onnan. Kodály Zoltán *Főlszállott a páva* című műve három képet ihletett. Az első táblán egy „pávakék” formát fest meg némi utalással a realitásra (véltetőleg ezért is lett a látogatók kedvence). Kétségtelen, a körforgás, a mozgás látszatát képes érzéketlenül felkelteni. A II. és a III. számú munkán a sávegyüttesek vörös villódzása és a függőleges irányú mozgás kavalkádja teremt érdekes látványt a néző számára.

A téma persze minden Lonovics-kép esetében mellékes, hiszen emlékképeink, érzelmeink más-más dekódolást is lehetővé tesznek, mint a képaláírások által sugalltak. Akár a képfelületeken, az alkotásokon kívül is minden irányba tetszőlegesen folytatódhatnak művei. Valójában azonban festészete filozofikus, mert a kép tere nála minden esetben metafizikussá tágu. Azaz a tapasztalat határán túli érzékeinkkel fel sem fogható világba vezet.

Bartók Béla: A csodálatos mandarin, olaj, vászon 60×80 cm, 2007.

Figyelő

Borcsa János

A számadó és visszapillantó költő

Bogdán László: Szindbád a taligán

Nem egyszer idéztem fel mint felejtethetetlen versélményemet *A walesi bárdok*at Banner Zoltán kolozsvári előadóművész megszólaltatásában. Erre mintegy negyed századdal ezelőtt került sor, amikor is egy Arany János-pódiumműsor nyitó darabjaként hangzott el *A walesi bárdok*, s ama zsúfolásig telt színházterem lélegzetvisszafojtva és robbanásig feszült hangulatban követte a nagyszínpadot egymaga uraló, Petőfi-inget és vitézkötéses, sötétzöld bársonyzekét viselő előadót. Banner pódiumnaplója alapján (*Örvendjetelek, némaság lovagjai!* Csíkszereda, 2007) most már a napot is megmondhatom: az 1982. október 15-én Kolozsvárt bemutatott műsort 1984. január 31-én és február 1-jén láthattuk Kézdivásárhelyt. Két előadásra volt tehát igény a székelyföldi kisvárosban, ami azt jelenti, hogy legalább ezer néző, diák és felnőtt lehetett részese az előadásnak.

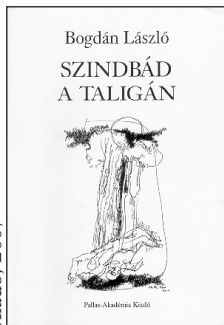
Ki tagadná az akkori nézők közül, hogy nemcsak az Arany-mű önértéke és időtlen üzenete kötötte le a figyelmét, hanem a nyilvánvaló áthallásosság, a diktatúra fojtó szorítását ugyanis nap mint nap éreztük, vagy ahogy a pódiumnapló szerzője feljegyezte azokban a hetekben-hónapokban: „közben sötétedik és szűkül az alagút.” Ebből kiindulva értendő és értelmezendő, hogy a külső nyomás súlya alatt is nagy-nagy elégtételt éreztünk akkor: Arany műve nyilvánosan még előadható, illetve van valaki közöttünk, aki ezt meg is teszi... Ki mert volna arra gondolni akkor, hogy tíz-tizenöt év múlva akár felülírható is lesz *A walesi bárdok* valamely romániai magyar „énekes” által, a középkori angol hódítót

a román zsarnok pártfőtítkárral helyettesítve be! Bogdán László megtette ezt *A bráni lakoma* című átiratában, a helikopteren szálló Csaszrt helyezve a történet középpontjába.

A vers a költő legújabb kötetének (*Szindbád a taligán*) nyitó darabja, s mint ilyen egyrészt előrevetíti a kötet egy részének az utómodernség jegyében való fogantatását, másrészt pedig az ironikus és szatirikus hangnemet, mely szintén egyik domináns jegye e könyvnek. Mindenekelőtt az első két ciklus verseinek, melyek közül érdemes kiemelni a Szilágyi Domokos által értelmezett s később aztán Orbán János Dénes által felülírt Don Quijote-témát (*Don Quijote negyedik szerénádja*) vagy a szintén játékosan pajzán és sziporkázó humorú *Az erdélyi számár* című verset, amelyre aztán nem késett a költemény felismerhető „hősenek”, Orbán János Dénesnek a csattanós válasza (*Cacamachia*. In: *Teakönyv*. Arad, 2003)), Bogdánt állítva egy fürgeteges és mulatságos történet középpontjába. Irodalmi életünk emlékezetes pillanatai ezek, amikor is sziporkázóan megírt versek keltettek derűt az erdélyi magyar félhomályban...

Emellett balkáni hangulatok is beszüremlenek a kötet második ciklusába sorolt verseknek köszönhetően (*A Petre Stoica-shaw*), lévén hogy Bogdán a kortárs román

Csíkszereda, Pallas-Akadémia
Kiadó, 2007

költészetből egy sok húron játszó, az iróniától sem idegenkedő alkotónak, Petre Stoicának vált tolmácsává már az 1970–80-as években, s újabban mint költő is visszatért és szembenézett azzal, amit számára a Stoica-költészete közvetít, éspedig az erdélyi magyar költő számára is valós életérzések megszólaltatása végett, minthogy a Balkán-tűnetcsoportnak mondott jelenséggel is számolnia kell az erdélyi magyar költőnek.

A következő, harmadik ciklus nyitó darabjában aztán fordulatot jelent be a költő: „Ez már nem átirat, felszámolták a múzeumot, az átiratoknak vége.” (*A pohár*) Az látszik igazolódni a következő ciklusok (*A sivatag, Bolondünnep, A régi nevetések, Pusztulás, A keddi lidérc*) versei szerint, hogy a kiteljesedő férfikor a számadás és az emlékezés idejét hozza el. A számadó és a visszapillantó-emlékező lírai alany szólal meg közvetlenül első személyben vagy önmegszólításként a második személyt választva. „Bármit tehetsz, üvölthetsz. / Életed eltelik. / Tükörből grimaszkodnak / tékozló éveid” – mondja egy helyütt, tömören érzékeltetve azt a lírai alapállást, amelyből történik mind a számadás, mind a visszaemlékezés. Számba veszi egykori választásait és döntéseit is egy-egy versben a lírai én ama „tékozló évek” felidézésével, s arra a következtetésre jut, hogy nem is a választott városba való visszatérés a lényeges mozzanat az utazó szempontjából, hanem a világot értelmező szubjektum válasza mindazokra a provokációkra, amelynek ki van téve, a költői képletes beszédet idézve: „nem is annyira maga a havazás a lényeges, inkább te, aki nézed.” (*Fogyolyvadászat*)

Ugyanígy az egyéni és eredeti meglátás, értelmezés, valamint az alkotó továbbgondo-

lás fontossága hangsúlyozódik a kötet utolsó, *Hamlet és Horatio* ciklusának a verseiben. Szerepjátékra és szerepértelmezésre vállalkozik ez esetben a költő a választott téma kapcsán. Tagadhatatlan, intő céllal is teszi ezt, amit a következő versrészlettel lehetne példázni: „Mindenki mindenkit megfigyel, / dán a norvégot, a norvég a dán, / magasan díjazzuk a besúgást, / a rendőrfőnök fejével felel. / Apa fiút, fiú apát elárul, / feleslegesek a dán iskolák, / norvéggá lesz az egész világ, / és senki nem fog siránkozni dánul. /.../ A végső cél – az asszimiláció. / Norvéggá lenni! Ez a ráció.” (*Fortinbas álma*)

Mint látható e vázlatos áttekintésből, az új Bogdán-kötet nem összegezés, inkább egyfajta ráadás, amely az előadást, azaz az eddigi lírai produkciót mintegy újra lepörgeti szemünk előtt. Felidézi az alaptémákat és -motívumokat, a valós és képzeletbeli, illetve szellemi utazásokat, helyzeteket és hangulatokat, kötődéseket tájhoz és barátokhoz, továbbá tudatosít és hangsúlyoz személyes fűtöttségű egzisztenciális és történelmi tanulságokat, amint például a kötet címadó versében teszi:

Nem védekezel. Ha tudnál is, minek?

Visz egy szekér. Nem kellesz senkinek.

Sivatag ez? Lápvidék? Mocsár?

Néhány eltévedt lovas kiabál.

Ágyukba bújnak fázó magyarok,

Csak néhány részeg poéta dadog:

„Szindbád úr, hol a régi ország?”

Elveszett? Eltűnt? Szertehordták?”

(Szindbád a taligán)

Véletlen ugyan, de nem hallgatható el, hogy eme lírai ráadásra éppen akkor kerül sor, amikor a szerző hatvanadik életévébe lép.

Farkas Wellmann Éva

Az átjárhatóság közegei

Bogdán László: Hutera Béla utolsó utazása

Nem ismerem Hutera Bélát. HáBé, ahogyan megalkotója is gyakran nevezi „elfuserált” hőst, teljes élettörténetében elénk nyújtva is: rejtőzködő alak. Vitatható, megkérdőjelezhető, hogy miért. Egyfelől meglehet, hogy Bogdán László pontosan ennyit akar láttatni erdélyi Figarójából, másfelől pedig elképzelhető: ennyi az, ami látszik, vagy ennyi, amit az olvasó folyamatos társ-alkotómunkával összerakhat belőle.

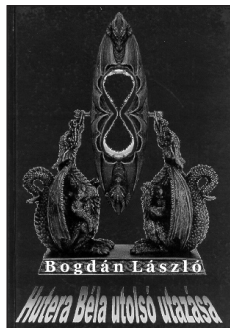
Záróregény *A Hutera Béla utolsó utazása*, legalábbis címe szerint annak tűnik. Ez természetesen csupán az első benyomás, hiszen a kötet hátoldalán Bogdán azonnal siet megengatni bizonyosságunkat a fenti megállapításban. Miután ugyanis némi valóságalappal megtámogatja Hutera figuráját, mindjárt előre is jelzi az éppen e kötetben bekövetkező halálát. Aztán a mindentudó és mindenre képes narrátor gesztusával búcsúzik: „Így született meg a székel Odüsszeusz, aki most halálával eltűnik a képből. De csak látszólag. Mert lehet, hogy fel fogom támasztani. Mert mindent lehet!...”

Azok számára, akiknek ez a visszatérő hős még nem ismerős, fokozatosan azzá válik. Személyisége, valamint az őt összetéveszthetetlenül jellemző vonások a reakciókból, szavakból, mondatokból, hangulatokból derülnek ki, melyeket ismerőseiből kivált (ahogyan a pap fogadja, ahogy a barátok a kocsmában beszélnek vele – na és persze, ahogy ő maga is kommunikál ezekben a közegekben). Mert miért is ne támaszkodhatnánk csupán az ebben a könyvben kibontakozó képre? Annál is inkább, hogy Hutera életének összegzése ez az utazás – mint egy jól szervezett találkozó. A narrátor nem kockáztat – Hutera Béla életének már előzőleg elhunyt szereplői sem maradhatnak ki a felvonulatastól: ők, mint

látogatók, félálomban vagy egy másik dimenzióban létezve lelik meg egykori rokonukat, barátjukat, szerelmüket. Mert az átjárhatóság lehetne a kulcsszava ennek a tér- és időutazásnak. Egy olyan átmeneti létmód képződik meg, amelyben állapottá lesz a folyamatos átjárás, s ilyenként valamiféle otthonos stabilitás fogja jellemezni.

Hasonlóan az előző regény (*Bűbájosok*) szerkesztésmódjához, a könyv aktuális története igen behatárolt, talán két hétnél is kevesebb idő alatt játszódik le, és a megképződő jelen eseményeit egyszerűen sorrendbe lehet állítani. Egy két-három részletből álló utazás, néhány találkozás és azután a múlt különböző formájú megjelenései: előbb a beszélgetésekből megidézve, majd megálmodva, újraírva – és legvégül valóságosan megélve. A regény erénye, hogy árnyalt fokozatossággal mossa nem-jelenvalóvá hőst, egyfajta barátságosan eltávoztató hozzászoktatással. HáBé ugyanis egyre kevésbé van valószerűen jelen az aktuális eseményekben: a múlt megidézése csak a gyanútlan kezdet, aztán ebben a dimenzióban felveszi a kapcsolatot több évtizede leszűrt hajdani szerelmével, Pirossal, és a lány – úgy tűnik – itt ragad Hutera jelenében. A dolgok lényegét tekintve azonban meglehetősen egyértelmű: tulajdonképpen a két dimenzió egymásba mosását jelképezi, azt a kegyelmi állapotot, amelyben Huterának alkalma adódik kényelmesen, majd-hogynem meghitt körülmények között átvándorolni a könyv első lap-

Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007

jain előrejelzett halálába.

HáBé utazása Budapestre, majd Regensburgba tulajdonképpen egy ravaszul megkonstruált időutazás, melyben ugyanolyan természetességgel van jelen a háromszéki fiktív falu, Felsőtábor, a hozzá közeli város, vagy éppen Egyiptom. Az Erdélyben megélt borzalmak, a rendszer félelmetes és embert félemlítő volta nem általános megállapításokból képződik meg a könyv lapjain. Egészen apró történetekben, nagyon személyes részletekben néz szembe a regény szereplőivel a Gonosz. Az állandó megfigyeltség tudatának háttorzongató szkizofréniája a szereplők alapangulata. Több mint reprezentatív az a tény is, hogy egy borbély, majd később hölgyfodrász személye milyen különleges fontossággal bírhat a diktatúra gépezetének működésében. A többi résztvevő tapasztalat-sorozata (maradása vagy menekvése) ezt a képet árnyalja tovább, s helyezi más idő- vagy térdimenzióba a precízebb láttatás érdekében. Ezért, ha néhány kitérő esetlegesnek tűnhet is első látásra, a teljes „utazás” képe hitelesen fogja bizonyítani: minden szereplőnek (Sasvári Ede őrnagynak, Jolánnak, Boticselli Tóbiásnak vagy éppen bűvész nagybátyjának) kiemelt a jelentősége ebben a könyvben. Mert egy világképet, élettörténetet, de egyben történelem-fejezetet árnyal, világít meg oldalról vagy hátulról, a hitelesség részletekig menő ígérvél.

Van néhány meglepően groteszk részlete is ennek a regénynek. Különös például egy pesti taxisofőr szájából hallani a „zelegor” szót, amely Háromszék vidékét leszámítva már Erdély többi részében sem közismert; meghökkenítő, hogy a magyarul „nagyon rossz akcentussal beszélő” rendőr egyszerre csak a „Pofa súlyba!” felkiáltással szereli le beszélgetőtársát, furcsa, hogy a beszédhibás báró (egyébként meglehetősen mulatságos egyén) adott pillanatban felhagy a raccsolással, valamint zavaró a sok helyesírási- és/vagy nyomdahiba. Utóbbinak „köszönhetően” (a nyomda vagy – ne adj’ Isten! – a felületesség ördögének különös kegyelme folytán) jelen sorok írója abban a szerencsében részesedhetett, hogy nem ta-

pasztalta meg a regényhős minden bizonnyal felkavaró halálát, ugyanis az erre vonatkozó oldalak egyszerűen hiányoztak a böngészett példányból.

A regény szereplőinek olykor határozottan megfoghatatlan jellegét erősíti az a tény is, hogy egyfelől – és gondolnánk: alapvetően – jellemzi nyelvi regiszterüket a trágárság, viszont másfelől akármikor idéznek részleteket Kavafisz, Babits, Frost vagy akár T. S. Eliot műveiből. Ez a fajta egyenetlenség gátolja meg a határozottan önelégült olvasót, hogy bármelyik alakot egyszerűen jellemezhesse, kategorizálja, s ily módon felületesen tovasiklódjon jelenléte fölött. A vendégszövegek a szövegtestben is otthonosan érzik magukat: a teához sárga páragőz tartozik, megjelennek a megnyugvás ösvényei, a halál a közelítő tél, a fát csak és kizárólag hűvös halomba vágják és sok hasonló. Folyamatos játékhelyzetet teremtet Bogdán az intertextualitás bevonásával: figyelmünkről (melyet ezúttal a szövegek azonosításának, majd azok hangulatiságának a jelen kontextussal való egyeztetésének szentelünk) egyetlen pillanatig sem mondana le. De van konkrét szöveg-rejtvény is, megjelöletlen szerzővel, melynek megoldása a kortárs irodalomban jártas vagy kutakodásra hajlandó olvasónál keresendő.

A regényt át- meg átszövik a rejtélyes, kalandos történetek, gyakran mesészerűen olvadva egymásba. Az eltűnésekről szóló fejezet kifejezetten különálló, izgalmas egység – akár egy önálló novella az alaptörténet(ek) belsejében. A hihetetlen vagy mágikus olyan természetességgel szereplője a történet(ek)nek, mint a legegyszerűbben megrajzolt környezet vagy a néhány szóban, frappáns pontossággal elének állított „mellékszereplő”. Noha... határozottan úgy tűnik a retrospektív olvasatban: ennek a regénynek nincsenek statisztái. Az egyes alakok előfordulása ugyan egyáltalán nem esetleges, azonban egyértelművé válik, hogy a látomás-sorozatban betöltött szerepük varázsolja elő őket, majd tünteti el – némelyiküket akár végérvényesen kitörölve Huttera Béla látóteréből. Kiemelkedő az a rész is,

amelyben Hutera – elmaszatolódó, kivonuló személyisége egyik utolsó aktusaként – újraírja a múltjának döntő fontosságú eseményeit. *„Ha tényleg meg akarom változtatni a múltat, engedelmeskednem kell, és saját, most már azt mondom, elhibázott döntésemet kell megváltoztatnom, hiszen így, és csakis így érhetem el azt, hogy együtt maradhassunk.”* Részletező, kidolgozott ez a múlt, nem érezhetni elnagyoló sietséget. Bogdán kihasználja a múltban végezhető korrekció lehetőségét, élvezettel időz el a jelentékenynek vélt részleteknél, de ugyanakkor a kényszerű sorsszerűségre is figyelmeztet: az újonnan megíródo történet

számos rögeszmeszerűen ismétlődő részletet tartalmaz, tehát nem cserélhető ki az eredetitől teljesen különböző természetűre.

Az utolsó fejezet boldogulást adó jelenése nem csak önmagán mutat túl: a regény jelenét és időtlenségét gondolja tovább, és utat nyit az ilyenformán bármikor megírható folytatásnak. Ebben a síkban ugyanis nem fontosak az eseményrészletek egymásra csúszásai, a logikai időbeliség. Az életről, mint állapotról írva, teljesen érdektelenné válik az az esetleges adalék, hogy bekövetkezett, avagy nem a halál. Valamint az, hogy ismerjük, vagy éppen nem ismerjük Hutera Bélát.

Siklós – rondella

Darvasi Ferenc

Osztódással szaporodó Prágai Tamás: Pesti Kornél

Prágai Tamás új könyve nyugodtan titulálható bátor kísérletnek, hiszen egy olyan alkotást vett elő pretextusként, amelyet a jelenkori irodalmi kánonok nem csak Kosztolányi, hanem a 20. századi magyar próza egyik kiemelkedő művének tartanak. A *Pesti Kornélt* természetesen akarva-akaratlanul is össze fogják hasonlítani az „elsőszöveggel”. A Kosztolányi-opusra való rájátszás ráadásul jócskán meghatározza az (olvasói, kritikai) interpretációkat, a(z *Esti Kornélt* ismerő) befogadó első lépésben gyaníthatóan a két próza közti viszony, az analógiák és differenciák megfigyelését (is) fogja egyik fontos feladatának tartani.

Van is mivel foglalatoskodni ebben a tekintetben, a két könyv számos strukturális, műfaji, tematikus stb. hasonlóságot mutat egymással (miközben Prágai nem követi szolgai módon Kosztolányit, sőt, bizonyos helyeken teljesen elszakad tőle). Ha leszámítjuk az eredetileg a *Tengerszem* című kötetben megjelent írást (az *Esti Kornél*

kalandjait, amely szám szerint huszonhárom prózát tartalmaz), az *Esti Kornél* ugyanúgy 18 fejezetből áll, mint Prágai könyve. A konkrét szövegek szintjén is találkozhatunk látványos hasonlóságokkal, például egy társalgás leírásánál¹ vagy a szereplők bemutatásánál.² Novellafüzérként és/vagy kihagyásos szerkezettű regényként is olvasható mindkét munka. Az elbeszélők más és más időpontban csatlakoznak be a hősük életébe a különböző egységekben, úgy mesélnek el róluk történeteket, hogy azok csak nagyon lazán kapcsolódnak egymáshoz, nem következik az egyik mozzanatból a következő. A főszereplők nem képzelhetők el egységes személyiségként: mindig új és új oldalukról mutatkoznak be; olyan dolgokat tudunk meg róluk néha, amelyeket nem is sejtettünk volna az előzményekből. Nem kötött tehát az identitásuk, a jellemük (nem feltétlenül csak nekik, hanem a többi szereplőnek sem: „Nekem nincsen identitásom” – mondja a „keleti nő” a *Pesti Kornélban*), mert az az írás folyamatában folyton változik. Az alkotás során bármi megtörténhet, nem az az érdekes itt, ami valóságos, hanem az, ami a képzeletben játszódik le³. Túlzásokkal és a hétköznapi logika segítségével megmagyarázhatatlan, irreális eseményekkel találkozhatunk a könyvekben (és ez valamilyen szinten kizárja a realista megközelítésmódokat),

Napkút Kiadó, Budapest, 2007.

¹ A kocsmai beszélgetés Kosztolányinál: „...mind egyszerre beszéltek. Arról, hogy van-e az embernek szabad akarata, hogy milyen alakú a pestisbaktérium, hogy mennyi Angliában a munkabér, hogy milyen messze van a Sirius, hogy mit értett Nietzsche az „örök visszatérés”-en, hogy jogos-e a homoszexualitás és Anatole France zsidó-e.” (Kosztolányi Dezső: *Esti Kornél*. Szépirodalmi, Bp. 1966. 101-102.) Prágainál: „...megvitatják, hogy Arisztotelész szerint a katarzis kognitív természetű-e (...) aztán felmerül, hogy milyen emberi társadalom alakulna ki a holdon, nők nélkül, és ezt hogy írná meg Wells és Verne Gyula...” (PRÁGAI Tamás: *Pesti Kornél*. Napkút, Bp. 2007. 16.)

² „Itt volt Moldvai, a lírikus. Itt volt Czákó, egy másik lírikus. (...) Itt volt Specht (...) aki nem írt semmit, de két évig kezelték zárt intézetben...” (Kosztolányi: 101.) „Pékh, az alanyi költő, aki botanikával és Hegellel foglalkozik. Kéry egy másik költő, aki történelmi drámát ír. Döme, aki nem ír semmit, de mindenki bízik benne, hogy egyszer majd írni fog...” (Prágai: 14.)

melyek hemzsegek a külön figuráktól. Az önéletrajziség is szembeszökő: Esti Kornél napra pontosan ugyanakkor született, mint Kosztolányi, miként kiszámolható, hogy Pesti Kornél – ha 1980-ban volt 12 éves – is 1968-ban „jött a világra”, akár Prágai. Utóbbi szerző könyvében több szerepduplázódást, rákopírozódást is megfigyelhetünk a (Pesti-Prágai duón túl): *Az ál-prostituált* c. részben előbb két férfi, majd két nő jelenik meg úgy, olyannyira hasonlóan egymáshoz, mintha legalábbis ikrek lennének.

Bizonyos – régebbi – értelmezések odáig merészkedtek, hogy Estit azonosították Kosztolányival, esetleg a szerző tudatalattijaként vagy egy másik, rejtettebb énjeként határozták meg őt. Egy másik, frissebb olvasat szerint Esti nem feleltethető meg sem Kosztolányinak, sem a szerző tudatalattijának, s az alkotó (Kosztolányi) és író hőse (Esti) inkább két-fajta írásmód metaforája (Kosztolányi, mint a klasszikus típus, harmonikus és elrendező; Esti, mint a romantikus, felforgató). Prágai Tamás még a Kosztolányiéénál is nyitottabb személyiségnek mutatja hőseit, aki néhol íróként jelenik meg, máskor meg lehetne egészen más is. *A budapesti Maya-kultusz kezdetében* kiégett alkotóként tűnik fel, unja a saját írásait, megszokásból és pénzért ír; a *Kalózokban* viszont az derül ki róla, hogy évek óta nem jelennek már meg szövegei. A *Húsdíszkont a Közvágóhíd utcában* c. részben viszont az ő darabja szerepel, egy meglódult képzeletű, szürreális látomásokkal telített alkotás. Ez utóbbi az egyik legkülönlegesebb egysége a könyvnek, de megítélésem szerint olyan nagyon és olyan sokszor nem láthatunk bele Pesti és a többi narrátor írói műhelyébe, hogy azokból messzemenő következtetéseket vonhatnánk le a stílusukat és azok különbözőségeit illetően.

Több egymással egyenrangú, ám egymásnak egyszersem ellentmondó érvelést is felsorakoztat a könyv, miért Pesti Kornél a főhős neve. Az első magyarázat szerint (*A budapesti Maya-kultusz kezdete*) azért változtatja meg Prágai István (ahogy arra az egyik szereplő is felhívja a figyelmet: az *Esti Kornél kalandjaiban* van egy rész, egyetlen rész, a *Sakálók*, ahol Esti Istvánnak[!] szólítják) a nevét Pesti Kornélra, mert kellemetlen volt neki, hogy ugyanúgy hívják, ahogy egy „közismert” irodalmi figurát. Egy másik fejtegetés szerint („*Ez a beteg, boros, bús, lomha Bácska...*”) a disszidáláshoz, a hamis útlevéhez kellett felvennie egy új nevet, s ő ezt választotta. *Az átváltozásban* viszont már azért hívják így, mert a fővárosban, a Duna bal partján született (csótányként, de a Gregor Samsáéval ellentétes utat bejárva emberré válik). Látható tehát, hogy annyira ellentmondanak egymásnak ezek az érvelések, hogy ezek után (de nem csak emiatt) nehéz lenne a főhőst egyetlen alakba betömöríteni, egységes karakterként láttatnunk – talán arról lehet szó itt inkább, hogy a név nem identifikál, sok Pesti Kornél létezik, vagy megfordítva: Pesti Kornélból egy van, csupáncsak szétoztódott ezerfelé, ezerféle alakká.

És nem elég, hogy a főszereplő megsokszorozódik, az elbeszélő személyét is változtatja a szerző – akár egyetlen fejezetben belül is, több nézőpontból láttatva ugyanazt a cselekményt. De lett légyen szó bármelyik narrátorról, a történetészövés ugyanazon az elven alapul: egyszer csak belecsöppenünk egy olyan históriába, amelyről, általában nem ismerve az előzményeket, csak töredékinformációkat szerezhetünk⁴. A narrátor bennfentes hangon beszél, hiszen számára kívül-belül ismerős az elbeszél világ, az olvasó viszont

³ Kosztolányi *Sakálók*ájában Esti – miután unalmasnak titulál mindent, ami valószerű – a képzeletet és az emberi elmével megmagyarázhatatlan dolgokat dicsőíti: „Csak arra érdemes gondolni (...) ami lehetlenség. Csak ez az érdekes, ez az izgató.” A *Pesti Kornél*ban nem csak a képzelet magasztosul fel, hanem az akarat is, amelynek segítségével az ember képes meghaladni önmagát, hétköznapi énjét az életben, s létre tud hozni valami magasabb minőséget: „A világ nem a *van*, hanem a *lehet*.” (Prágai: 338.)

⁴ Vö.: így elmélkedik *Az átváltozásban* az egyik elbeszélő: „Nem feledelek, hogy a kezéd ügyében a kamera. Amit láttatsz, láthatóvá válik, amit kívágsz, láthatatlan marad. *Camera obscura*.” (PRÁGAI: 330-331.)

néha még a szereplők személyét is alig képes beazonosítani, mert szinte semmilyen információ nem tud meg róluk. Az elbeszélések (vagy regényrészletek) nem mondanak végig egy történetet, hol az elejük, hol a befejezésük hiányzik, néha meg éppenséggel mind a kettő. A műfajok tekintetében is széttartó Prágai Tamás kötete, amely a narrátori (fő) szólamba a hagyományostól eltérő (bár a kortárs művekben már megszokott) elemeket: lexikon-szócikket, építészeti és helytörténeti publikáció részletét, receptet, drámatétet, rendőrségi személyleírást, ügynöki jelentést és naplórészletet épít be. A főhős családneve azt sugallhatná, hogy az összes történet Pesten játszódik s a főszereplőt minden szál ehhez a városhoz köti, de nem, még a helyszínek tekintetében sem egynemű a Pesti Kornél: bár valóban Budapest (amely ebben a kötetben mindig koszos, elviselhetetlen) szerepel a legtöbbet az események háttereként, vidéki (Szenta) és határon túli település (Szabadka) is ad helyszínt cselekménynek. (Persze azért Pesti nem világutazó, főként csak a nyolcadik és a kilencedik kerületben jár-ke; nem úgy, mint Kosztolányi főhőse.) Így tehát a főszereplő és az elbeszélő személyét, valamint a

műfajt és a helyszíneket tekintve is széttartónak mutatkozik Prágai Tamás kötete.

A mozaikosság, a széttartás kétségtelenül megnehezíti az olvasást, ami természetesen nem baj, nagyobb gond viszont, hogy a szerző mintha nem minden esetben talált volna rá a megfelelő formára és nyelvi kifejezőeszközeire. A *Pesti Kornél*ra jellemző egyfajta körülményesség, a szerző gyakran toldja meg valamilyen feleslegesnek tűnő betéttel szövegét. Néha mintha nem tudna mindent elmondani a sztoriban, amit szeretne, és ezért alkalmazna – tehát kényszerből és nem szándékosan – a történetet kizökkenítő kitérőket. Épületek és szereplők bemutatásánál is beleesik ebbe a csapdába: lásd például a Nagycsarnok leírását vagy Olaszné Sárdi Etel jellemzését⁵. Ráadásul néhol magyartalan kifejezések, elhibázott szó szerkezetek tarkítják a szöveget („Azt akarom, hogy bennem érezzelek” – mondja például a felhevült nő a férfinak a *Pesti Kornél*ban, vagy: „komolyabb beszélások még nem csattantak el” – elcsattanó beszélások?), amelyekért természetesen igazán kár, hiszen ezek együttesen Prágai különben nagyszabású, tiszteletet parancsoló kísérletének – „továbbírni” a magyar irodalom egyik remekművét – értékéből sokat levonnak.

⁵ „Farkasszemet néz [Pesti] egy tükörponttyal. A Nagycsarnok árusai éppen nyitnak – vagyis nem nyitnak még, de a vasrácsot már húzzák fel. (A Nagycsarnok építésére pályázatot írtak ki az utolsó emberi század utolsó éveiben; ezt vasszerkezetes megoldásával *Petz Samu* műegyetemi tanár nyerte meg. A vásártér fedését egyébként mind a kilenc pályamű vasszerkezettel oldotta meg. A halasok az alagsorban vannak.) >>Mekkora egy ponty!<< Elképzeled, hogyan úszkálna a fürdőkádban; hogyan tátogna; verdesne farkúszójával.” (PRÁGAI: 86.) Talán ennyiből is jól látható, hogy a Nagycsarnok történetéről szóló zárójeles építészettörténeti közlés idegen szövegtest az elbeszélésben. Ugyanilyen prózatechnikai megoldatlanságról árulkodik Olaszné Sárdi Etel bemutatása: „A nádi csér csattog így, véli [Olasznét] eleinte. Vagy mintha fémlemezeket ütögetnének egymáshoz. Enyhe zöreje kíséri, mint a szokatlan hangzatokat általában. (Olasznét Sárdi Etel a legmodernebb művészetek elkötelezett híve; és bár konzervatív, hosszú, sötétbarna hajfonatot hord, vonzódik a kísérleti műfajokhoz, így a zörejköltészethez.) Énekhang az pedig, emberi hang, és nem is hanyagolható! Becsukja az ajtót, a konyhába siet, ahol máris sisteregve kotyog a barnára égett kávéfőző...” (PRÁGAI: 106-107.) A madárhangra emlékeztető csattogást és Olaszné jellemzését azzal fűzni össze, hogy a narrátor szerint a hősnő „vonzódik (...) a zörejköltészethez”, eléggé erőltetett magyarázatnak tűnik. Ehelyett inkább mintha arról lenne szó, hogy a szerző nem talál megfelelő helyet, hogy Olasznéról beszéljen, vagy maga sem tartja valószínűnek, hogy a szereplője felismeri ezt a hangot, és ennek okát próbálja – sután – megmagyarázni. Arról nem beszélve, hogy semmilyen más funkciója nincs aztán a szövegben ennek a zárójeles közlésnek...

Olasz Sándor

Útban Kosztolányihoz

Nagy Gáspár: Sárfelirat

Babits Mihály írja *A jó halál* című elmélkedésében (*Keresztül-kasul az életemen*): „Mondd meg, mit jelent számodra a halál, és megmondom, ki vagy: Különbözik-e az élettől – egy külön birodalom? Vagy a halál is csak az élethez tartozik, és az életben van? Ha az első az eset, akkor a halálra valóban készülni kell, ahogy a hívő keresztények minden időben ájtatosan készülnek rá. S nincs nagyobb szerencsétlenség, mint ha ez a minden percben várható esemény készületlenül ér...” Nagy Gáspárt nem érte készületlenül. Ha a 2003-as *Ezredváltó, sűrű évekbe* belelapozunk, éppen arra találunk bizonyítékot, hogy a költőt már régóta és folyamatosan izgatta az a bizonyos másik birodalom. Az a személyiség, mely a versekből kibontakozik tragikus magányában a lét törvényeit és végső kérdéseit kereső, de mindvégig Istentől védett. Talán még irigykedhetünk is: a költőnek a „rémült magánkaland” és kétségbeesés helyett megadatott a bizonyosság. (*Belátás*) Ám nem küzdelem nélkül és nem jámbor derűvel. „*azt bünteti, aki legjobban szereti*” – ha mindez kérdőjellel hangzik el, megválaszolatlan dilemmák sora indukálódik. Hiszen a „lopakodó sors” „brutális mézárszékében” hányszor tehető föl az elfojtott kérdés: „miért e büntetés / miért pont te...?” *A bizonyosság keresése* hosszú, nagyon hosszú, József Attila sorait idéző folyamat: „Az Isten itt állt a hátam mögött, És én megkerültem érte a világot.”

A halálszéli sorshelyzetben elfogadás és életakarát túlzás nélkül drámainak mondható dialógusa fogalmazódik meg. Egyfelől a „minden nap ajándék” paktuma, másfelől a „megint le kéne győzni egy éjszakát!” csöndes lázadása. Noha a jelzések félreérthetetlenek. A tizenkét darabból álló *H* ciklus négy versében a szerző (három olvasható volt az

előző kötetben, egy pedig 2004-ben jelent meg) már jóval a betegség előtt a „baljóslatú jeleket” próbálta összegezni. A „végső nagy utazást” emlegette, a lassan megválni mindentől élethelyzeteivel ismerkedett. Hogy az átkelésre várva „a titkos szálak hova futnak?” (*Útban Kosztolányihoz*)

Az „ún. nyelvkritikus költészetet” bíráló régi versben írta Nagy Gáspár: „...amikor a költészet a többféle megnevezés látványos eszközeivel kussol a lényegről”. A *Sárfelirat* a végső lényegről beszél, mivel a kötet verseiben a meghalás mint eszmélkedést provokáló, számvetésre ösztönző alapélmény jelenik meg, mellyel szembe kell nézni. Megformálni és megfogalmazni kellene, amennyiben a nemlét, a léttelenség megrajzolható volna. Így legfőképpen a megelőző állapot, az idő, a végesség tudata ragadható meg. Ebbe a léttani megoldatlanságba most belevegyülnek jelenünk és a mögöttünk lévő évtized társadalomtörténeti megoldatlanságai és időszerűségei, a legjobb versekben azonban egyértelműen a természetesen már korábban is meglévő metafizikai érdeklődés uralkodik. Kimondott és sejtetett feszültsége nyomán megkapó lírai polifónia támad. Például az *Utókor* (12)-ben, melyben „az ilyen-olyan utókorából” néz vissza a beszélő - „csak a sűrűn szítáló porhó / csillogó szövetébe írva / jelként marad ott majd / két emberforma lábnyom...” Orosz István címlapterve is (lábnyom a sárban – csillagocskákkal, kozmikus jelenségekkel tarkítva) minden

Nap Kiadó, Budapest, 2007.

bizonynal ezekre a lebegő, égit és földit összekapcsoló sorokra játszik rá.

A kötet egyik, jól kivehető vonulatában a jelen lelkiállapot úgy válik a lírikusi tevékenység fő alkotóelemévé, hogy az utókor jövőidejét éppúgy megszólaltatja, mint az emlékezés-földéztetett sokféle múltat. Jelenetek, epikus elemek sokaságát kapjuk. A kötöttségektől oldott verseszéd nem ritkán történetekre épül. A *Puskás Kelemenék* például úgy mondja el a forradalom bukása után galád módon szorongatott falu történetét, hogy abban egy nagyobb lélegzetű emlékező próza „anyaga” rejlik. Emlékek a családról, szülőföldről, ifúságról, barátokról – sorjáznak az ilyen-olyan események. Példázza az *Emlékezés gyermek telekre* című Babits-vers igazát: „amint fogy-fogy a jövőendő, / egyre-egyre drágább lesz a múlt”. Történik mindez a kitüntetett személyesség perspektívájából. Az önmagát, barátait, világát szemlélő versbéli szubjektum nagyon is fölismerhető, az „én” nem csupán odaérthető és nem arctalan. A kortárs lírakritika föltehetőleg amiatt is bizonytalan, hogy nem tudja Nagy Gáspár költészetére ráhúzni a szubjektumtól elidegenedett verseszéd sémáját. Itt nem tapasztalhatjuk a kifejezés és a kifejezett diszkontinuitását és széttartását. Ezek a versek nem akarnak összeegyeztethetetlennek tűnő szemantikai tartalmakat szintetizálni. Mégsem homogén ez a költészet, hiszen a kifejezőeszközök gazdag arzenálját vonultatja – mondhatnám, ragyogtatja – föl. Kétely a szóban, nyelvben? A szerző minden bizonynyal sok mindent tudott arról, hogy a nyelv (ideértve az irodalom nyelvét is) meghamisítja, amit kifejezni akarunk. A *Sárfeliratos* lapozva mégis az a benyomásunk, hogy meglehetősen messze áll Nagy Gáspártól az a „szemantikai kín”, aminek hiányát Nemes Nagy Ágnes nevezetes esszéjében Kosztolányival kapcsolatban emlegette. Igaz, régóta tapasztalta, a szétesett világot nem lehet – a nyelvben sem lehet – hibátlanul összerakni.

Ha pályája első évtizedeiben a neoavantgárd hagyomány felől kapott ösztönzést a vallo-másos líra fölülvizsgálatához, a pálya végén a

kései Kosztolányi és József Attila hangja, modalitása sejlik föl. A *H* ciklus utolsó darabja „Útban Kosztolányihoz” alcímmel olvasható. A *Félig vakon írt levél J.A.-nak* és a *Té Istene bízta* (végén a szívszorító „Attila, nagyon sietek, / várj meg!” sorokkal) az *Őszi reggeli* és a *Halotti beszéd* Kosztolányiját idéző vers társaságában a poétikai kört is kijelöli. Az új műfaji vívmányt, mely a kosztolányis chanson légiességébe vagy a József Attila-i dalszerűségbe oltott létlira. Persze nem a sorvégek csengő-bongó játéka és a nyelv dekorativitása ez. Inkább az a redukció, mely puritánabb, lényegkiemelőbb gyakorlatával, például az *Ének a semmiről* poétikai karaktere. A posztumusz versek változatlanul arra vallanak, hogy a költői megszólalás alapesztusában milyen meghatározó szerepe van Illyés, Nagy László, Kormos István vagy éppen Weöres inspirációjának. Ám a költő egyéni modalitást és stilisztikát alakított ki azzal az elégiába hajló verseszéddel, mely egyszerre súlyos, egzisztenciális vállalás és játék. Igen, játék – a komor végkifejlet ismeretében is. Hiszen mi más lenne a halálos ágyról Vasy Géának küldött „biztató”, a visszafelé is ugyanazt jelentő sorral: „Géza kék az éG”. Ezt a „regiszterkeverést” a patetikus, emelkedett, artisztikus, a játékos, évődő, bájosan familiáris hang (*Őszi levél a költők ablakából. Pataki Ferenc köszöntése orosházi kiállításának megnyitásán*) vagy éppen a nyugatos reminiscenciákat idéző halál-meditáció ötvözetével állítja elő.

Illyés Gyula írja egy helyen: „a jó költő: gyémánt; minél több síkot tud magán faragni, csiszolni, annál hatalmasabb. Senki se hű önmagához.” Ebben az értelemben Nagy Gáspár sem volt az. Ám az újabb síkok létrehozását nem gondolta az irodalmi hagyománytól függetlennek. Nemcsak a „szemantikai kín” állt tőle távol, a spanyolviasz föltalálás is. Ahány vers, annyiféle műfaji és ritmikai variáns; a formák sokfélesége elkápráztat. Weöreshöz hasonló verstani példatár lehet a kötet. Például a *Visszhangozó lépcsők egy eleven Balassiszoborhoz* Balassi-strófáiban a hagyományos hommage-versnek induló mű önképpé lé-

nyegül át. Az ütemhangsúlyos verset aztán különösen kedveli „litániás dicsérő énekei”-ben (*Köszöntő ének Jáki Sándor Teodóz OSB szolgálataiért*). A lírai műfajok közül a dal, az episztola, az epitáfium, az elégia, az elbeszélő költemény némely sajátosságát megőrző epikus vers emelkedő ki. Az *Október végi tiszta lángok* című oratorikus emlékezés a gyászmise liturgiáját követi: Requiem, Kyrie, Dies irae, Libera me, Sanctus, Agnus Dei, Lux aeterna. A kötet másik nagyobb lélegzetű kompozíciója szintén 1956-hoz kapcsolódik. Kiss Iván ’56-os fotórajzaival dialogizál a *Fénylő arcok és tűkörképek*, mely a költő életében megjelent utolsó kötet volt. „az idő ezüst orsóján a képek” itt valóban „visszahozott örök emlékek”. Ilyen személyes érdekeltségűvé tett emlékezés a publicisztikusabb *Októberi stációk – keserű töredékek* is. A vizualitás, képszerűség különös, váza formát ad a *Monostori Imrének, 60. születésnapján* című versben, melynek sorkezdő és sorvégi MI monogramjai az Új Forrás hajdani „botrányára”, a Nagy Imre-monogramos *Öröknyár: elmúltam 9 évesre* utal.

Nehezen tudom kiverni fejemből a gondolator: a szüntelenül barátokat, szellemi társakat kereső ember, miközben a biológiai lét végességével szembesül, kedves írók, iro-

dalomtörténészek (Domokos Mátyás, Sütő András) halálhírét hallja, megdöbbenve nézheti a képernyőn a 2006. őszi „eseményeket”. Talán a könnygáz füstjét is érzi. Talán azon medítál, hogy már megint nem tudjuk kinyitni a történelem ördöglakatát. A történelmi lét mindig visszatérő fenyegetettség lengi át a kötet verseit. A diktatúra ugyan szétmállott, megszűnt, „de miféle furcsa szabadságot, / miféle megváltást szült?” Amiről korábban csak metaforikusan lehetett írni, hirtelen a maga pőre dísztelenségében mutatkozott meg. Poétikai fordulat és hangnemváltás a „közéleti” tematikájú versekben? Veszett illúziók után meditatívabb, ironikusabb lett a Nagy Gáspár-i versbeszéd. Mintha a „vándorénekes” már azt is tudná, hogy soha nem lehet a dolgok végére járni. Visszavonulni, köddé válni lehet, miként a *Visszavonuló sorok vár-árnyjátékok idején* mondja.

Az *Utókor* (4) „arany-szabályként” hivatkozik Arany János *Intés* című versére. A reményt fogalmazza meg, hogy annak minden betűje, sora, „halhatatlan arany-pora” használni fog. Csak emlékeztetőül: „Sose fáradj sok cífrával / Elborítani éneked!” Az intés meghallgattott.

Gyula – síkvidéki téglavár rondellája

L. Varga Péter

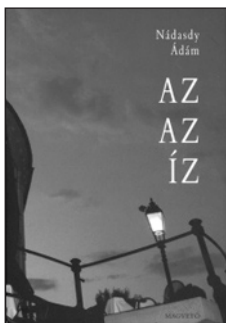
Érzéki észlelés – esztétikai tapasztalat

Nádasdy Ádám: Az az íz

Amikor Dérczy Péter az *Élet és Irodalom* hasábjain Nádasdy Ádám új verseskötényét recenzálta (*ÉS*, 2007. szeptember 6.), a költemények poétikai megalkotottságának taglalását követően – mintegy összegezve a megállapításokat – az *Újhold* hagyományának megújítójaként léptette be a Nádasdy-költészetet a huszadik századi magyar líra hatástörténetébe. Mint azt ő, illetve nem sokkal később – ugyancsak az *ÉS*-ben (2007. október 26.) – Károlyi Csaba is sejteti, ez a lírai alkotásmód összefüggésben van a Nádasdy ars poeticájaként is olvasható lírai-nyelvi önszituálással, miszerint (a kötet hátsó borítójáról idézve) „[s]okminden történik a világban, és én mégis magamról írok. (...) Alanyi költő vagyok. Ez a szó a latin »szubjektív« magyarítása, és annyiban valóban szubjektív vagyok, hogy magamról tudósítok; csak hogy én ezt igyekszem objektíven csinálni. Például hogy évekig jártam udvarolni a fogaskerekűvel, melyre sokat kellett várni, ezalatt jöttem rá, hogy nem szeretem. Ez közlekedés. Van másféle költő, aki mindig a világról ír, objektív akar lenni – persze nem sikerül neki, mert akkor nem volna költő. Azaz ő is szubjektív. Én viszont nem szubjektíven vagyok objektív, hanem objektíven szubjektív. Magamról, pontosat. Fogaskerekűt. Remélem, elég nagy felület vagyok, hogy sok minden tükröződjön bennem. Például a világ.”

Ez a rövid kis szöveg több érdekes meglátást rejt magában, melyeket a Nádasdy-költészetre néz-

vést. Először is, a „sok minden történik a világban, és én mégis magamról írok” felütése, illetve a „remélem, elég nagy felület vagyok, hogy sok minden tükröződjön bennem. Például a világ.” zárata paradoxonnak tűnhet, ha nem gondolnánk rögvést arra, hogy maga a *világtapasztalat* az, ami szubjektív. Viszont ez korántsem jelenti azt, hogy a világban ne lennének dolgok, melyek objektív értelemben nem léteznek. Gondoljunk a fizikusok egyik kedvenc hasonlatára, Schrödinger macskájának esetére, aki a dobozba zárva rejtély marad a tudósok számára: él-e vagy sem, ott van-e vagy sem akkor, amikor éppen nem látjuk, mert a doboz be van zárva? – A fogaskerekű például, hogy Nádasdy díszletvilágánál maradjunk, akkor is létezik, ha éppen nem használjuk. És itt a lényeg: amikor a fogaskerekűről beszélünk – objektíven –, már választottunk: a világ egy szeletét, perspektívát, beszédmodot, hangsúlyokat. Modalitást: viszonyt a mondottakhoz. A világtapasztalat ilyen *nyelvi* létesülése pofonegyszerű és hétköznapi, és valóban: objektíven szubjektív. Tulajdonképpen az afféle szófacsarás, mint hogy „nem szubjektíven vagyok objektív, hanem objektíven szubjektív”, nem is nagyon érdekes abból a szempontból, hogy mi az igazság objektivitást és szubjektivitást illetően. Viszont annál pontosabb költészettörténeti konzekvenciákat vonhatunk le belőle. A „szubjektíven objektív” ugyanis szemléletmódot mintha egyfajta romantikus poétika beállítottságára utalna, amely során a fikcionált környezet a lélekállapot kifejezője vagy *közvetítője*, míg az „objektíven szubjektív” inkább arra utal, hogy a fentebb említett organikus lírai kód a beszélő számára már nem megfelelő a beszéd alakítására. Mégis, úgy tűnik, az „objektivitás” a *nyelvi világtap-*

Magvető Kiadó, Budapest, 2007.

*paszta*lat mediális jellegében kötődik a szubjektivitáshoz, vagyis az a „közöttiség”, amely a nyelv felidéző erejének, fenomenalitásának és – általánosabban – a szövegek „olvashatóságának” egyfajta katalizátora, kritériuma (vagy nevezzük bárhogy), a megértés történő s így szubjektív eseményét, potenciálját hordozza. Az ilyen immateriális értelem-beírás – mivel változékony, nem identikus és nem a szövegből mindig ugyanabban a formában kinyerhető sajátosság – a szubjektivitás mintáit rajzolja ki, de csak a fenti, mediális értelembe. Mert az „objektíven szubjektív” sem képezheti meg egy valóságos élet eseményeit – ha maga a produkció innen nyeri is „ihletettségét” –, az alanyiség pedig úgy tükrözi a világot, ahogy a világ érzéki tapasztalatainak nyelvi eseményeit szervező beszéd ugyancsak a megértés nyelvi dimenzióit éri el.

Éppen ezért a kötet verseinek legjelentősebb tematikus és poétikai sajátossága, az emlékek és az emlékezés szervezése, létesítsen bármilyen egyéni múltat, a hangkölcsonzás során olyan tapasztalatban részesíti az olvasást, amely – távolságtartó objektivitásánál fogva is – a szubjektív élmények elvi helyettesíthetőségének és variálhatóságának teremti meg a feltételeit. Jellemzően úgy, hogy a világból pontosan azokat a részeket képtelen „valóságosként” felmutatni, amelyekből egy koherens múltkép épülne föl, vagy nyomatékosan olyan érzéki tapasztalatokat sorol, melyeket a nyelv képes ugyan emlékezetbe idézni, de *felidézni* nem: „Az az öröm, az nincs már, az az íz, / hogy meg lehet csinálni magamat, / akármiből: margarinból, homokból, / a lényeg az, hogy *az*, ott, én legyek. / Az az öröm, az nincs már. Leszerelték / a villamost, amivel sose mentem, / csak másnap akartam. Az a mozi, / ahova jární akartam, bezárt. / Volt sokminden, és annak most az *íze* / érett a számban, elemezhető. / De az az öröm nincs már, a cukorka / öröme kettéharapás előtt.”

A kötet címadó verse tehát példaértékű lehet abból a szempontból, hogy egy közvetíthetetlen tapasztalat (mint amilyen az íz, vagy az azáltal kibomló emlék) milyen mó-

don vihető át egy másik médium, a nyelv közegébe, pontosabban: mi az, amit egy nyelvi konstrukció mediális áthelyezése szóhoz tud juttatni. Mint íz, nyilván semmit. Nem véletlen, hogy ott történik kiemelés (kurzíválás) a versben, ahol a mutató névmás csupán üres jelölő, amint az „ott” és az „én”, de még a „legyek” létesítő performatívuma sem tölthető föl valamilyen *konkrét* referenciával. Ezért egyaránt érvényes lehet a kijelentés, amely a nyelv médiumát deficiteseznek tételezi, valamint az, amely a nyelv illetén „redukciójából” – bizonyos értelemben jelentéstelenítéséből – nyeri a szubjektív helyettesítés és variálás szabadságát.

Nádasdy versei természetesen úgy emlékszervezők, ahogy emlékkonstruálók, a beszédmód alkotta szubjektivitáson túl pedig úgy alanyiak, hogy gyakran mintha gondolati költeményként próbálnának teremteni bizonyos ál-személyességet, melyet azonban az objektivitás „kényszere” rendre felülír. „Évem volt elég sok, mégisincs nyugalom, / örökké váróteremben ülök, csöngetésre / vagy a színes kijelzőre figyelve. Nem kell / lágy fényű, temperált üvegcsarnok, / dézsás növények, műkö burkolat. / Szélfűtta plató kellene, ahol előre, hátra / mindent látni, utat, lábnyomokat.” (*Lábnyomok*) A versek dikciója sokszor annak feltételeit teremti meg, hogy az olvasás metaforikus értelmet keressen a tárgyi világ díszletterének elrendezése közt, ez az elrendezés viszont oly mértékben telepszik rá a kibontakozni tűnő gondolati eseményekre, hogy úgyszólván egészében azok helyébe lép. Innen nézve valóban vonható párhuzam az *Újhold* poétikai hagyományával, Nádasdy verseit mégsem köthetjük igazán sem mondjuk Pilinszky, sem Nemes Nagy Ágnes költészetéhez, de különbözik a tárgyas megformálás olyan harmincas évekbeli kezdeményezőinek poétikájától is, mint pl. a József Attila-i, illetve szinte egyáltalán nem hasonlítható a hermetikus líra olyan – későbbi – formációihoz sem, mint amilyenre Oravecz Imre első kötete, a *Héj* remek példa lehet. Alighanem azért, mert Oravecz kötete a közlés lehetősé-

gét egy olyan radikális objektivitásban – vagy hermetizmusban – találta meg, ami nem csak a Nádasy-versek „objektíven szubjektív” nyelvi konstrukcióitól idegen, de a *Téli éjszaka*t vagy *A város peremé*nt író József Attilától, sőt a természeti-tárgyi világot önmagában jelentéssé tevő Pilinszky- és Nemes Nagy-félétől is. Nádasy legtöbb verse ugyanis igazából kevésbé tesz eleget a versszerűség olyan kritériumainak – ha lehet ilyet mondani –, amilyenek József Attila, Pilinszky vagy Nemes Nagy költeményei igen. Oravecz objektivitása, radikális tárgyiasága viszont a ló túloldala: olyan mértékben „objektív” és hermetikus, hogy – bármennyire furán hangozzék is – nem képes más lenni, mint ami: versszöveg. (Ennek ellenpontjaként az 1972. *szeptember* kötet említhető, az „új érzékenység” eme személyessége ugyanakkor szintén azt nyomatékosítja, hogy a világtapasztalat és az élet narratív fölfűzése az emlékezettechnika szigorúan *nyelvi* konstrukciója – akárcsak a hermetista, objektív líra szavakat – jelölőket – megválasztó és elrendező technikája.)

Nádasy szövegei azonban – Dérczy Péter is megjegyzi – a köznapi beszéd mintái alapján szólalnak meg. Nem vagyunk teljesen pontosak, ha azt állítjuk, azok „mintái alapján”: a kötetbeli versek sokkal inkább – néhány „poétikusabb” szonettet leszámítva – *a* köznyelven beszélnek. Voltaképpen csak a sortörések – tehát a szövegek külleme, a látható nyelv – emlékeztetnek arra, hogy verseket

olvasunk, ez azonban már az esztétika ideológiája. A köznyelvnek ugyanakkor van poétikája: a mindennapi nyelvhasználat éppen a metaforikus – vagy esztétizáló – versnyelv közlésképeségének kifáradásával szembesít. Nádasy egyszerű, többnyire azonos szerkezetű és közel azonos modalitású szövegei az alulretorizáltság, a depoetizáltság poétikájára épülnek, témái egyszerűsége – egy tóparti emlék, egy íz emléke, egy szálloda emléke, egy bútordarab – mintha ehhez a dikcióhoz illeszkednék, miközben természetesen a világ érzékelésének – nyelvi – közvetítése ebben a kötetben másképp nem is lehetséges. Vagyis, eme világtapasztalat csak ebben a nyelvi közlésmódban válhat esztétikai tapasztalattá. Az irodalomtörténet-írás ide vonatkozó fogalma, az „új érzékenység” annyiban kapcsolható tehát Nádasy költészetéhez, amennyiben a szubjektív „érzékeséget” hordozó, alanyi konstrukciós technikája a depoetizált és alulretorizált, azaz a mitikus és „esztétizáló” karakterétől megfosztott líra alapvető viszonyítási pontjává válik. Hogy ez a költészet mennyiben merítkezik *pontosan* a tárgyias-hermetikus hagyományból, és mennyiben sajátítja át az „új érzékenység” nyelvét, továbbgondolható kérdés, amint az is, miképp tekinthető ez akár az *Újhold*, akár a Petri, a Tandori és az Orbán Ottó nevével fémjelzett lírai horizont megújítójának vagy átalakítójának.

Pálfi Ágnes

Nem vs. igen

k.kabai lóránt: hiba nincs

Ahogy k.kabai lóránt tüntető kisbetűi csupa nagybetűvel idézhetik az olvasó emlékezetébe a pesti grund véznácska hősi halottját (lásd NEMECSEK), utóbbi két kötetének címadása (*nem kijárat; hiba nincs*) vélhetően ugyancsak provokatív: a tagadó formával mintha a pozitív állítás szándékát deklarálná.

Ez a retorikai mesterfogás persze nem új. Gondoljunk Shakespeare drámájában Antónius gyászbeszédére a halott Caesar fölött, avagy Puskin metódusára, kinek hátrahagyott kéziratai arról tanúskodnak, hogy ilyesfajta „ellentétekkel bonyolított” változatokban gondolkodott: „Lelkem jéggé fagyott alétan” / „Lelkem reménnyel szállt feléje”; vagy: „leszálok én a hűvös sírba” / „leszálok enyhítő ölébe”. Ez már a költészetben, mint ahogy valójában a kellő éleslátással szemlélt életben is így van: az ellentétes „tartalmak” egymás szélső variánsai csupán, amelyek akár egyidejűleg, is-is érvényesek – lásd nyelvünk párját ritkító leleményét, a *nemigen* szókapcsolatot.

k.kabai lóránt *hiba nincs* című új kötetének látszólag széttartó, fragmentális szövegeit pontosan ez a *nemigen*, az eldönt(het)etlenség lét- és költészetfilozófiai dilemmája tartja össze. Ez a felismerhető vezérmotívum, bárhogyan tematizálja is a szerző: személyesen megszenvedett fizikai/intellektuális/érzelmi tapasztalatként, avagy önmagától eltávolított meditációs tárgyként, mint például a *semleges nem* című háromsorosában: „a különbség két igen között nagyobb lehet, / mint egy igen és egy nem között. // hímnem, nőnem.”

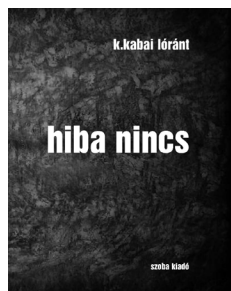
A *kármentés* című versben az „én” és a „másik én” dialógusáról tudósítva arról a szerep-zavarral terhelt szituációról számol be, amikor a kezdeményező fél éppen a fent nevezett kérdésben szerette volna partnerét rávezetni a „tisztá beszédre”: „mióta valakit próbáltam

megtanítani, / az igen legyen igen, a nem nem, / de rossz tanár és rossz tanuló voltunk, / már magam sem tudom, melyik melyik”. Drámai hangoltság ez, lett légyen bármennyire is visszafogott: a beszélő én az abszolútumra törő én-felettes (rend)teremtő imperatívuszát a kudarc-orientált, ördögi ellenlábás impertinens, tekintélyromboló szólamával váltogatja, aki magát az írást, az alkotói ambíció hiába-valóságát, a költői működés funkciózavarait teszi ki közszemlére: „próbálnám összeszedni, mi történt. dehát történt valami? / [ötven-száz cetli a fiókban, az elmúlt másfél év termése, / még hozadéknak sem mondanám, *ennyi*. / na persze, ez a *hozadék* egy külön téma. / ha van kedvem kidolgozni, nevetséges, / ha nincs, akkor is. / de van. és maradjunk ennyiben.]”

A többes szám első személyű névmási szituálás a kötetben viszonylag ritkán fordul elő; akkor is jobbra úgy, mint itt: a monomániás belső beszéd „királyi többeseként”, amely mintha csak az önmegszólító narratív forma oldottabb, familiáris változata volna. A szövegek hol az „én – mindig egy másik” rimbaud-i tézisére, hol annak inverzére, „a másik is én vagyok” antitézisre íródnak, hol egyidejűleg játszanak rá mindkettőre, s ily módon megintcsak az *igen* és a *nem* dilemmáját mélyítik el és konkretizálják az (ön) állítás és az (ön)megtagadás egzisztenciális karambolaként:

„a barátom én vagyok, / én vagyok a barátom, / volt kedvesem a barátom szerelme, / barátom volt kedvese a szerelmem. / én én vagyok, / és ti, barátaim, ki-

Szoba Kiadó Bt., Miskolc, 2006.

ket valaha is szerettem, / mind megvagytok; / de én nem az vagyok, aki vagyok.” (*ki kicsoda, 2002-es kiadás*) A játékos forma mint valami ördöglakat működik itt: úgy zár, mintha nyitna, és úgy nyit, hogy mindjárt rád kattan megint. – Igen, ha úgy tetszik, személy szerint rád. Mert a szerzőnek kivételes érzéke van ahhoz, hogy fondorlatos módon becserkésze az olvasót is az egymásrautaltságnak abba a „családias” szövegterébe, ahol minden jel szerint mégiscsak valamiféle „kollektív program”, együtt *muzsikálás* zajlik (lásd *vérvonat*). Ahol a versírás nem egyszemélyes kényszervállalkozás, hanem szabadon társult egyének közös ügye, akik mint műsák, mesterek, alkotótársak név szerint is „beleírhatják” magukat a készülő műbe (lásd a kötet végén a szerző köszönetnyilvánítását).

k.kabai lóránt többnyire az élőnyelvi próza olvasóbarát szókincsével, köznapi fordulataival él – ilyenkor közvetlen és nyílt, végtelenül kommunikatív. Van azonban szövegeinek egy „arisztokratikus” vonulata is; azokra a bölcséleti költeményekre, szikár lételméleti fejtegetésekre gondolok, melyekben a mesteri (vagy inkább mesterkéltyű) szintaxis az érvelés egzakt (formál)logikai szabályait követi – hol hidegvérű pedantériával, hol meg mintha karikírozva kissé e nyugati gondolkodási stratégia álságos voltát.

Egymással dialogizáló két traktátusában (*megtalált szövegrész; d. mondta*) meg mintha a többelemű keleti bölcsélet saját fejlesztésű hazai változatával kísérletezne, mint amely netán felülírhatja az *igen* és a *nem* egymást kizáró vagylagosságát, és az eldönt(het)etlenség nem kevésbé kényszeresen fenntartott mérlegelő álláspontját is. A „bizonyos” és a „lehetetlen” közé harmadikként a „lehetséges” faktorát vezeti be, és egyúttal egy másfajta mérlegelés esélyét villantja föl. A „lehetséges lebegtetése” – ha jól értem ezt a kissé túlbonnyolított kontextust – olyan érzelmi inspirációt kelt, amely az élet, a *másik* közvetlen érintésére tesz fogékonnyá: „az őszinteség, amit számonkérsz rajtam, / kimondatja velem, hogy (és ez bizonyos) / a lehetséges

lebegtetése izgalmas, / a titok tartása felvilanyoz, / a megtudott bizonyosság örömmel tölt el. / az érintésed akartam, a tiédet / (még jobban is akartam volna, csak...).” Az érzelmi/érzéki húrok megpendítése azonban itt mintha csupán arra volna jó, hogy újra aktivizálja a kifáradt, önmagáról lehangolódott intellektuális működést. S akkor kezdődhet újra a komolykodó szofisztika, jöhetnek a jól bevált nyelvi panelek, és velük az önreflektív, sápatag ironia, amelynek – legalábbis költői értelemben – mintha nem volna valódi tétje.

A bölcséleti jellegű szövegek sorában [*(vizsgálódások); (értekezés); levélféle*] a *missa agnostica* számomra a legrokonszenvesebb. Talán mert a kinyilatkoztatás beszédmódjára emlékeztető „önismétlő” retorikai alakzatokban itt nem annyira az (ál)tudományos érvelés, hanem sokkal inkább a költői gondolkodás logikája, a *nyelven szólás* önmagára visszahajló meditációs technikája érvényesül. Erre a „fentebb stíle” hangol rá a narráció már az első sorokban is: „valamely istenben hinni annyit jelent, / mint megérteni az élet értelmére irányuló kérdést. / valamely istenben hinni annyit jelent, / hogy az élet a világ tényeivel még nincsen elintézve. / istenben hinni annyit jelent, / mint úgy látni, hogy az életnek van értelme”. Itt nem az egymást kioltó ellentétek összeugrasztása zajlik a továbbiakban sem, hanem a mellérendel(őd) és gesztusában kifejeződő összhangkeresés esélye tétetik föl. A sorjázó szentenciák mintha egyenesen arra inspirálnának, hogy kiszakítván őket kontextusukból, mint valami puzzle-szerű kirakós játékot próbáljuk meg a nekünk tetsző verziót belőlük összeállítani. Háttha ily módon leegyszerűsíthető volna maga a fölvetett létfilozófiai probléma is, például így: „... két istenség van: a világ és az én független énem. (...) akaratom kívülről lép az egész befolyásolhatatlan világ mellé. (...) összhangban kell lennem a világgal; mindösszesen ennyit *jelent* boldognak lenni”. De bármilyen tetszetős megoldással kísérletezzünk is, hogy az elemekből valamiféle használható életstratégiát kreáljunk, a

próbálkozásunk eredményeként kirajzolódó kép valahogy mindig csalóka. Ám legalább ilyen megtévesztő, ha ragaszkodunk az eredeti sorrendhez, s a szöveg szilárdnak tetsző felszíni struktúrájára támaszkodva hagyjuk a szerző által „megvezettetni” magunkat. Pedig látszólag így minden olyan simának, mármár magától értetődőnek tetszik: „(csak az lehet boldog, aki a jelenben él, nem az időben. / a jelen idejű élet számára nincs halál, / hiszen a halál nem az élet eseménye, nem ténye a világnak. / ha örökkévalóságon nem végtelen időtartamot, / hanem időtlenséget értünk, akkor mondhatjuk: / örökké él, aki a jelenben él.)” A narráció a téma-réma dinamikát itt azáltal hozza létre, hogy a boldogság–boldogtalanság alaptémáját az idő–időtlenség, halál–örök élet „faktoraival” bővítve/variálva egy olyan lineáris ok-okozati láncolat képzetét kelti, amely a „ha... akkor” logikáját követve mintha töretlenül haladna a megoldás, a kitűzött „cél” felé. Hogy aztán ott (a zárójeles kitérő után netán valóban az áhított jelenbe érve?) a *happy end* „élj boldogan” szlogenjével bővílje el a jámbor olvasót: „(általánosan elfogadott, hogy gonosz dolog / valakinek boldogtalanságot kívánni. / lehetséges, hogy ez maradéktalanul igaz? / lehet valami rosszabb, mint a másinak boldogságot kívánni? / inkább úgy tűnik, azon múlik a dolog, hogy *hogyan* kívánunk. / talán összesen csak ennyit tudunk mondani: élj boldogan! / élj boldogan!” – A gyanútlan olvasó talán valóban észre sem vette: ez a fölényes narrációs technika „útközben” olyan szembezőkö töréspontokon siklatta át, amelyek ezt a „boldog véget” (avagy kezdetet?) ugyancsak megkérdőjelezi. Szembeötlővé teszi a központosítás is, hogy – az új „faktor”, a *lelkiismeret* közbeiktatásának következtében – éppen a meglepetésszerű „célba érkezés” előtt szaporodtak fel jócskán a megválaszol(hat)atlan „költői” kérdések. S köztük akad egy olyan is, amelytől ez a szakszerűen felhúzott retorikai építmény egy szempillantás alatt kártyavárként omolhat össze (s össze is omlik valóban, ha kellően éberek vagyunk): „és ha

akaratomtól függetlenül olyan része vagyok valaminek, / hogy csak ronthatok rajta, akkor mit szól a lelkiismeretem?” – Mindazonáltal az „élj boldogan” zárómondat, a narrátor „instrukciójának” hála, itt azért mégsem teljesen esélytelen. Nem a happy end okán, hanem mert amikor másodszor íródik le, már valóban izgalomba hoz: *hogyan* is volna intonálható ez a senkinek (és/vagy mindenkinek) szóló jókívánság fennhangon – énekhangon akár, feloldva ezzel a betűk „szív-némását”? (lásd Illyés: *Bartók*) – Ez a bölcséleti traktátus énszerintem oratorikus megszólaltatás után kiált. Egy ilyesfajta zenei interpretáció volna csak képes arra, hogy egyidejűleg szétszálazza és összefogja, polifonikusan jelenvalóvá tegye, kiteljesítse az értelmezés szövegbe kódolt alternatíváit.

Nemkülönben izgalmasak a *modus vivendi* helyzetjelentései, naplóföljegyzései, amelyek, számszerűségüket tekintve legalábbis, uralják ezt a kötetet (*szentimrevárosi kerülő; helyben; kármentés; hát így; vérvonal; a körülmények megléte; belülről; nagy az öröm; „egy idegennek” alba; reggeli az ágyban; szabadedzés; van mitől felni; kívülről; közel; hallhatni kell; valóságshow; rutin; epizód*). Ezek a szerkezetileg többnyire lazább, nyitottabb szövegek alulnézetből, a hétköznapiok lehangoló helyszínei, monoton, ismétlődő rítusai felől látatják velünk a (szellemi) létfenntartás kínját és buktatóit (lásd magány, fűtetlen szoba, nar kotikumok). Olvashatjuk őket az írásképeség megőrzéséért folytatott heroikus küzdelem (kor)dokumentumaiként, avagy némelyiküket pusztán amolyan „exkrementális” melléktermékeként, amelyektől, ha teheti, szívesen szabadul meg az ember (csak hát, a helyzet az, hogy bizony *nagydolgozni* kell még ezért a kis megkönnyebbülésért is – lásd *baljós árnyak*). Van ezeknek a versprózáknak humora is bőven – igaz, hogy jobbra fekete (akárcsak a kötet borítója azokkal a földeregő szürke foltokkal, vakító kisbetűkkel). S többnyire van a bölcséleti traktátusokhoz hasonló téma-fölvetésük is, melynek fogalomtárát a szerző sok esetben a számítógéppel való elmélyült

napi foglalatosság szókinszéből meríti, mint metaforikus képnnyelvet (úgy mint: törölni és/vagy előhívni programot/emléknyomot; megnyitni avagy bezárni az ablakot / feleszmélni avagy álomba zuhanni (véggépp) – lásd *zweigelt.exe*)

A kötet meglepetése, hogy van benne néhány *igazi* szerelmes vers – mert bizony ritka fehér holló e műfaj mostanában! Az előző kötet *esőcskének* ismeretében szerzőnktől ez persze szinte elvárható volt (*van miből élni; éjjeli tea; csak a fekete van*). Mégis meglep az a személyesség, az én-te viszonynak az a nyíltsága és ugyanakkor szemérmes intimitása, amely ezekből a versekből átjön, és vélhetően átragad az olvasóra is. S nemigen láttam mostanában olyan halálbiztos kézzel elhelyezett József Attila-idézetet sem, mint itt, a talán legszebb szerelmes vers végén („mint hulló tárgyakat a föld” – *van miből élni*). Egyébként érdekes módon éppen ő az a költő-előd, aki nem szerepel a mottókban felvonultatott illusztris alkotók sorában. Talán azért nem, mert ő a szerzőnek *belülről* súg. Talán, mert k.kabai lóránt leginkább neki köszönheti, hogy nem fél a „nagy szavak” kimondásától, és esetenként akár a régóta indexen lévő pátoztól sem. Merthogy nem feltétlenül ironikus színben tünteti fel ezeket a „nagy szavakat”, ahogy pedig ez manapság már-már kötelező. Mindjárt a kötet nyitó versében (*korbács*) egy olyan részletbe botlunk, amely mintha a József Attila-i költészettan „frissített”, szabad átirata volna: „nincs megállás. ide-oda jár az inga: / valóság és fikció, anyag és szellem, / millió módon fonódnak össze, / és talán csak egyetlen közös vonásuk van: / hogy megbújik közöttük egy parányi részlet, / amely idővel világga nő”. A kötetet záró, azonos című vers ugyanennek a szövegnek a variációja, továbbgondolása – jelezvén, hogy holnap is ott folytatódik minden, ahol tegnap abbamaradt. S hogy időközben talán mégiscsak történt, történik velünk valami, ha oda tudunk figyelni rá...

Mondom halkan: mintha változóban volna a világ, változóban volna a trend. És

nemcsak ezt az új kabai-kötetet forgatva érzékelem ezt. Évek óta figyelem a szerző közönetnyilvánításában is szereplő Brutália-csoport tagjainak (Mándoki György, Nyilas Attila, Zemlényi Attila, valamint a névsorból itt kimaradt Béki István) szövegeit, alakuló lírai beszédmódjuk nyilvános prezentációit. A 30–40 évesek nemzedékének esélyes szószólóiként ők mintha már megelégtették volna a romeltakarítást. Támadozik bennük a tabula rasa igénye, és az elszánás, hogy mindent arra az egy megtisztított kéziratlapra tegyenek föl. Ugyanakkor persze józanul számot vetnek a kudarc fenyegető kockázatával is: „de előfordul, hogy kevés az a minden, / ami egy embertől kitelik” – olvashatjuk k.kabai lóránt *magam mentésére* című versében. Nincs ebben a székszisben semmi meglepő. Hiszen ez az ország, ahol élünk, egy olyan hely, ahová folyamatosan érkeznek az újabb és újabb szeméthege-szállítmányok... Túlélő tábor ez, globális élethalál-harc – ám a szellem embere mégsem tehet mást, mint hogy először önmagán próbál fogást találni.

k.kabai lóránt, mint láttuk, többféle stratégiával kísérletet tesz. Meglehet, azért, mert bizonytalan. Vagy mert lírai énjének szóra bírt „alteregói” közül egyelőre lehetetlen is megjósolni, vajon melyik lesz végül a „befutó”: a hideglelősen józan avagy a meleg esőcskecsöppenősen érzelmes; a szabatos avagy a szabados; a rendszerető poligám avagy a felforgató monomán; a kíméletlen hipermoralista avagy a gyógyíthatatlan romantikus. Hajlok azonban arra, hogy nála mégsem a „széthasadt narratívák” valamiféle „versenyezteséről” van szó. Hanem inkább arról, hogy ezek a jellemzők egy osztatlan drámai lény elidegeníthetetlen tulajdonságai, aki – lévén, nem féllábú, hanem születésénél fogva legalább kettő – ezek nélkül az önellentmondások nélkül bizony mozgásképtelenné válna („ellenlábás” – mondja a nyelvünk, megintcsak milyen bölcsen!)

Ha egyetlen szemelvényt kellene ajánlanom ebből a kötetből, teszem azt, egy olyan antológiába, amely az ezredforduló mérték-

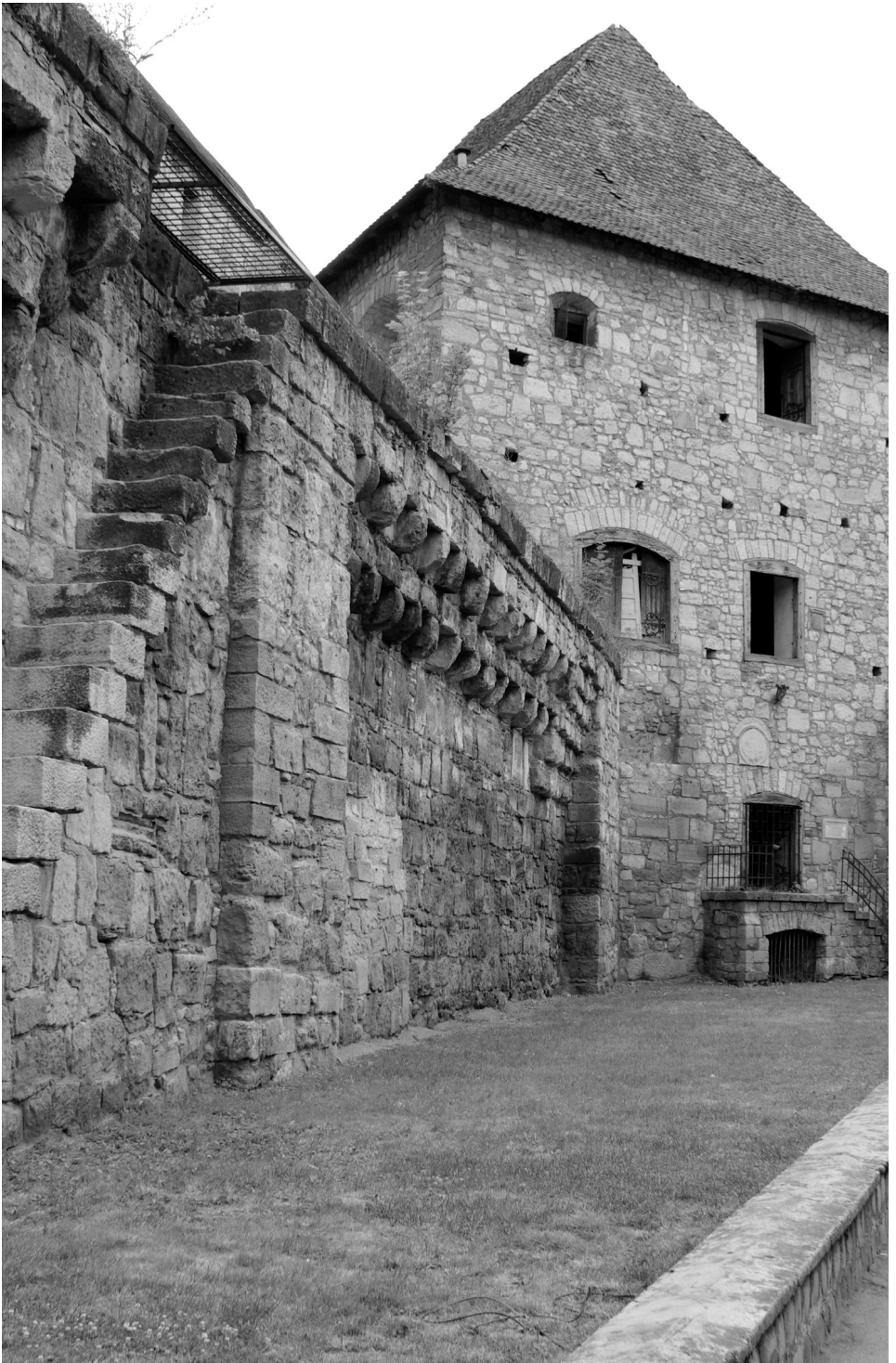
adó lírai teljesítményeit reprezentálná (milyen jó is volna, ha készülnének ilyesfajta mustrák!), habozás nélkül a *vak bagolyra* esne a választásom. – Hogy miért? Mert ez a költemény nem *szól* valamiről, hanem valóban *megtörténik*; nem dokumentál és kommentál valamely eseményt, hanem a megíródás folyamatának lenyomataként maga válik azzá. Mert az árnyékvilágnak abba a „nem ismert tartományába” merészkedik, ahol az óvatlan „utazó” könnyen otthagynak a fogát, hacsak... Hacsak az alászállás aktusáról tudósító *én* magamagával szembe nem találkozik: a testetlen lénnel, aki általa személyesül. Aki a nemlétből az ő szavai által hívódik elő, mint testet öltő hasonmás: „ez az árnyék most su-

nyin a falhoz lapul, / testemnél jóval élesebben és pontosabban rajzolódik ki, / valódi lényemnél sokkal igazibbnak tetszik, / mohón behabzsol mindent, amit csak elkövettek; / bár talán nem tud olyan őszinte lenni, mint én. / miatta próbálkozom: hátha majd jobban megértjük egymást. / az írás pillanatnyilag létkérdés számomra, / mert árnyékom kezd olyan formát ölteni, mint én, / aki pedig egyre halványabb vagyok, akár holmi látvány.” –

Csak semmi pánik! Hiszen a születés drámája mindig halálközeli élmény. Mint ahogy az írás is az: életáldozat a *másikért*, aki talán jobban hasonlít majd ránk, mint mi magunkra. Nevezhetjük őt akár *a költőnek* is.

Sárvár – Nadasdy-kastély

Kolozsvár – Szabó-bástya

E számunk szerzői

Aletta Vid (Budapest, 1972) – Nagytarcsa
 Bagyinszki Zoltán (Budapest, 1954) – Gyula
 Balázs Attila (Újvidék, 1955) – Budapest
 Balla D. Károly (Ungvár, 1957) – Ungvár
 Bánki Éva (Nagykanizsa, 1966) – Budapest
 Bogdán László (Sepsiszentgyörgy, 1948) – Sepsiszentgyörgy
 Borcsa János (Kézdivásárhely, 1953) – Kézdivásárhely
 Buzás Gergely (Pécs, 1965) – Budapest
 Cs. Tóth János (Debrecen, 1951) – Békéscsaba
 Cseh Katalin (Erdőszentgyörgy – 1961) – Kolozsvár
 Csehy Zoltán (Pozsony, 1973) – Dunaszerdahely
 Darvasi Ferenc (Gyoma, 1978) – Budapest
 Ekler Andrea (Budapest, 1971) – Budapest
 Farkas Wellmann Éva (Marosvásárhely, 1979) – Székelyudvarhely
 Ferenczes István (Csikpálfa, 1945) – Csíkszereda
 Gittai István (Tóti, 1946) – Nagyvárád
 Illia Mihály (Tápe, 1934) – Tápe
 Karafiáth Orsolya (Budapest, 1976) – Budapest
 Kinde Annamária (Nagyvárád, 1956) – Nagyvárád
 Kovács István (Budapest, 1945) – Budapest
 L. Varga Péter (Székesfehérvár, 1981) – Pécs
 Ménési Gábor (Hódmezővásárhely, 1974) – Hódmezővásárhely
 Nádasdy Ádám (Budapest, 1947) – Budapest
 Olasz Sándor (Hódmezővásárhely, 1949) – Szeged
 Orcsik Roland (Becse, 1975) – Szeged
 Pálfi Ágnes (Budapest, 1952) – Budapest
 Szentí Ernő (Hódmezővásárhely, 1939) – Kisújszállás
 Szilágyi Aladár (Pankota, 1943) – Nagyvárád
 Szilágyi András (Békéscsaba, 1954) – Békéscsaba
 Szűcs László (Nagyvárád, 1965) – Nagyvárád
 Tamás Tímea (Zetelaka, 1962) – Nyíregyháza
 Tóth Ferenc (Nagykapos, 1962) – Nagyszelmenc
 Tózsér Árpád (Gömörpéterfalva, 1935) – Pozsony
 Weiner Sennye Tibor (Győr, 1981) – Szeged

Bárka 2008/2.

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonként. Kiadja a Békés Megyei Könyvtár és Humán Szolgáltató Centrum

Felelős kiadó: dr. Ambrus Zoltán. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Kiss Ernő u. 3.

Telefon: 66/530-206; 66/454-354/106. E-mail: barka@bmk.hu. Internet: www.barkaonline.hu

Szerkesztőségi fogadóórak: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László.

Alapítók: Cs. Tóth János (felelős kiadó), Kántor Zsolt (főszerkesztő),

†Petőcz Károly (művészeti vezető)

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai előkészítés: Kovács Sándor

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 2400 forint.

Terjeszti a LAPKER Rt.

„Meg nem rendelt” kéziratot csak nyomtatott formában, postai úton áll módunkban fogadni. Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.

Az előző számunk tartalmából

Gömöri György, Géczy János, Fecske Csaba, Hartay Csaba, Nyilas Attila, Lengyel Tamás, Papp Tibor, Szentmártoni János versei

Garaczi László, Jenei László, Pallag Zoltán, Vámos Miklós prózája

Kiss László beszélgetése Garaczi Lászlóval

Tanulmányok: Zalán Tibor Gömöri György válogatott verseiről, Prágai Tamás Papp Tibor bűvös négyzeteiről, Halmai Tamás Tóth Krisztina Bárka című verséről, Csernus Tibor munkásságáról három írás

Kritikák: Szócs Géza, Vámos Miklós, Bánki Éva, Király Levente, Erős Kinga kötetéről

Bárka

Kéthavonta megjelenő irodalmi, művészeti, társadalomtudományi folyóirat

Kedves Olvasónk, amennyiben folyóiratunk elnyerte a tetszését, legyen a szponzorunk és a megrendelőnk! Ha rendszeresen és biztosan hozzá akar jutni a Bárkához, töltsse ki ezt a megrendelőlapot és küldje el szerkesztőségünkbe! Ajándékozzon barátainak, rokonainak Bárka előfizetést! Köszönjük a bizalmát, a megrendelésben megnyilvánuló szimpátiáját és támogatását!

Címünk: 5601 Békéscsaba, Kiss Ernő u. 3.

Megrendelem a Bárka című folyóiratot példányban.

Név:

Lakcím:

Aláírás:

Vélemény: